

15
06

Rakstu krājums

Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas

izdots.

17. krājums.

Rīgā, 1914.

675

1865

3XVI 44₁₀

B
06

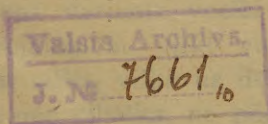
Rakstu krājums

Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas

izdots.

17. krājums.

Rīga, 1914.

Drūkāts „LATVIJAS” grāmatu un nūošu drukātavā, Pauluči ielā № 15, Rīg. Latv. Biedr. namā.

Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv. 58-331

260

ПРОВЕРЕНО
1949 г.

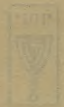

Rakstu

Latvian State Library

Latvian

Latvian

Latvian

Latvian State Library

Mūsu pasakas par burvju gredzenu, kas tuop nuozagts un nuo pateicīgiem kustuoņiem atkal atpakaļ dabūts.

Pie daudz Eiropas un Azijas tautām ir izplatijusies pasaka, kur jauns cilvēks dabū kādu talismanu, visbiežāki burvju gredzenu, ar kuŗa palīdzību parasti iemantuo kādas skaistules, visvairāk ķēniņa meitas ruoku. Šis talismans tuop nuokrāpts vai nu nuo neuzticamās sievas, vai arī nuo blēžiem, bet beidzuottuomēr atkal atdabūts atpakaļ. Šāda pasaka ir sastuopama arī pie latviešiem, kā redzam nuo daudziem variantiem pazīstamajā Lercha-Puškaiša pasaku krājumā.

Pasakas varuonis ir še parasti gluži vienkāršu vecu cilvēku dēls, kam pēc viena varianta ir nuosaukums Lēpausis (IV, 18, 3). Varuoņa tēvs kādās pasakās ir arī miesnieks (VI, 130, 10), malkas lasītājs (I, 61) un bagāts vīrs (VI, 130, 9). Tēvs mirdams atstāj dēlam 300 rubļu (VI, 130, — 1, 3, 9 un 10), 3 dukātus (IV, 18, 1) jeb 3 daldeņus (VI, 130, 8). Par šuo, vai arī tuvāki nenuoteiktu naudu dēls nuopirk un atsvabina nuo vajātājiem papriekšu suni, tad kaķi un beidzuot čūsku (III, 41, — IV, 18, 2 un 3, — VI, 130, 8 var.) Naudas zuma tiek vai nu nuo ļaudīm peeprasīta, jeb arī nuo dēla paša piedāvāta. Čūska tuop saukta arī par uodzi (IV., 18, 3) un Gluodaini (VI, 130, 1), bet pēdējais nuosaukums kā ermuots pašvārds (laikam nuo vārda gluodens [čūska] pēc īpašības vārda gluotains priekšzīmes) priekš čūskas, neizklausās isti tautisks. Pēc viena varianta vecīša dēls par pēdējiem 100 rubļiem liek zvejniekiem vilkt vienu metienu priekš sevis. „Zvejnieki nu vilka, vilka uz dēla laimi un izvilka tādu dzīvnieku, kas ne pēc cilvēka, ne pēc luopa — vairāk pēc celma“. Bet celms vēlāk izrādās par velnu (VI, 130, 3).

Nuo šāda pasakas iesākuma atšķiŗas tikai nedaudz varianti, kas liekas būt vai nu nepilnīgi, jeb arī sagruozīti. „Reiz bijis vīriņš; viņš gājis medīt ar suni un kaķi, bet nekā neķeries. Beidzuot mājā nākdams, saticis čūsku; gribējis tuo pašu saut“ (IV, 58). Gluži bez suņa un kaķa ir šāds variants.

Bagāta vīra dēlam paliek nuo mantuojuma 300 rubļu. Vienu dienu viņš paņem 100 rubļu līdza un iet uz mežu, kur satiek vīru, kas čūsku nes spilēs. Dēls atpirk šuo čūsku par 100 rubļiem (VI, 130, 9). Jāduomā, ka stāstītājs še kādas lietas būs aizmirsis. Stipri pārgruožits ir sekuošais variants. Malkas lasītājs par cīrvi un malkas virvi iemij zelta kastīti. Pilsētā kastītes neviens nepirk, jao visi duomā, ka malkas cirtējs kastīti nuozadzis. Viņš sasiit kastīti, nuo kuņas izlien čūska un aptinas šim ap kaklu. Čūsku viņš nēsā septiņi gadi u. t. t. Vēlāki pie nelaimes gadījuma viņam izrādās par palīgiem suns un zirgs, kuņi agrāk nespēlē sevišķas luomas (I, 61). Divuos variantuos dēls nuopirk čūskas vietā plinti (VI, 130, 1 un 8). Pēc pirmā dēls atruod mežā „milzīgu čūsku ar niknu meža cūku cīnāmies“ un nuošauj pēdējuo. Pēc uotrā varianta dēls grib šaut pūci, nevis čūsku.

Čūska ir parasti čūsku ķēniņa meita un izgādā glābējam burvju gredzenu par atlidzinājumu. Tā, par piemēru, Gluodaine saka uz meža cūkas šāvēju: „Tev jāņem tas brīnuma gredzentiņš, kuo mans tēvs cieti glabā... Tam gredzentiņam ir tāds spēks: — ik trīsreiz apgriezīsi pirkstā, ik atskries seši tēviņi un padarīs visu, kuo vien tikai lksi...“ Tuo teikusi, Gluodaine pārvērtās par tādu brīnišķīgu dzīvnieku, kas vēja ātrumā skrien, un aiznesa dēlu isā brīdī pie tēva“. Tā viņš nu heidzuot iemantuo burvju gredzenu (VI, 130, 1). Citā variantā (IV, 18, 2) lasām šādu čūskas paduomu: „... Prasi tuo gredzenu, kas tēvam ir uz vidus pirksta. ... Tas gredzens ir savāds: līdz kuo uz pirksta paburzīsi, tūliņ viss gadās, kuo vien vēlies“. Vēl viena (VI, 130, 9) čūskas pateicība ir šāda: „Nesi labāk mani uz tuo pusi, uz kuņu es skatuos, tad tu atrādīsi lielu sudraba čūsku — tā ir mana māte. Jā tu mani mātei atduosi, tad viņa tev iedāvinās zelta gredzenu. Kad šuo gredzenu uzmauc pirkstā, tad atnāk pieci vīri, kas visu izdara, kuo vēlās. Pie šā paša varianta ir vēl pielikts viens cits, pēc kuņa čūska duod glābējam tādu riņķi, kuņu beržuot ieruonas septiņi vīri, kas izpilda vēlēšanuos. Ir vēl šāds čūskas paduoms: (VI, 130, 8 var.): „Eji uz tuo lieluo priedi, ielieni pa caurumu priedes duobumā un duodi tai ķēniņiņenei, kas tur būs — labdienu un prasi viņai spilvu gredzenu.“ Viss, zināms, nuotiek, kā sacīts.

Cītuos variantuos čūska pati ieduod savam izpircējam jeb glābējam burvju gredzenu. „Uodze uz ceļa izspļāvusi gre-

dzentiņu, teikdama: „Uzmauci gredzenu pirkstā, pagruozi, tad viss nuotiks, kuo vien vēlies“ (IV, 18, 3). Cits čūskās lūgums (IV, 58): „Atstāji mani dzīvu — duošu zelta gredzenu. Tas gredzens tāds, jā drusku pirkstuos pagruoza, tūliņ ruodas galdiņš ar ēdieniem, dzērieniem“. Ermuotais celms (VI, 130, 3) saka: „Lai laižuot jele vaļā — viņš esuot pats velns un jā viņu paklausīšuot, tad dāvināšuot dēlam tādu gredzenu: — tiklidz 3 reiz pirkstā apgriez, tūdaliņ pieruonas divi stipri vīri un padara visu, kuo vien tikai vēlas“. Divuos variantuos čūska aptinas ap kaklu (I, 61 un VI, 130, 9 var.). Pirmajā nuo šiem, „kad nuosacītais laiks bija pārgājis, tad čūska nuokrīt nuo kakla un ieduod malkas lasītājam tādu gredzenu, kas tikai mutē jaiņem un tūdaļ viss nuotiekas, kuo tik tai brīdī vēlas“.

Gredzena vietā varuonis dabū arī citus talismanus. „(Čūska) ātri ielidusi cerā, iznesusi puisim spuožu spuožu akmentiņu un sacījusi: „...Še tev, puisīt, tāds akmentiņš: jā iegribas ēst, pagriezī tuo trīs reiz sauļā — būs tūlit pilna sauļa naudas ar kuo pārtiku aizmaksāt“ (III, 41). Bet pūce lūdās: „Neaiztiekat mani! — tad es duošu tādu uoliņu, kuo tikai pagruozi vien — tūliņ viss, kuo vien vēlies, pie ruokas“ (VI, 130, 8). Beidzuot gredzenu dabū arī bez čūskas starpniecības. „Trešā piektdienā viņš nuogāja uz Talsiem un nuopirka vienu gredzenu: — kad tuo uzmauca pirkstā, tad nuo gredzena iznāca skaists jaungkungs un prasīja, kuo pavēluot“ (VI, 130, 7).

Mūsu pasakas talismans tuop atrasts arī paslepēnā apakšzemes pagrabā. Vecā sieviņa, kas pārdevusi mirušā tēva dēlam suni un kaķi, pastāsta viņam šādu nuoslēpumu: „Te divi pēdas apakš zemes ir pagrabs; jā tu atrušinātu zemi un uzceltu pagraba lūku, tad ietīktu pagrabā pie mirušās ķēniņa meitas, kuŗai dārgs gredzens uz pirksta“. Dēls nuopērk nuo vecenes šuo gredzenu par beidzamo dukātu, bet uzreiz aizcērtas pagraba lūks un „šis nu paliek, kā cietumā: ne lūku vairs uzcelt, ne šī ne tā“. Bēdās viņš izsauca: „kautjel kāds gadītuos, kas mani te izpestītu“. Pēc šiem vārdiem „pieskrien seši vīriņi un uzceļ lūku“ (IV, 18, 1). Citā variantā (VI, 130, 10) miesnieka dēls nuopirka nuo veca cilvēka suni, kaķi un gredzenu, katru par simtu rubļu. Bet gredzens šim pašam jāuzmeklē pagrabā. Lidz kuo zēns ielec pagrabā, „vecais tūliņ šim durvis pakaļā cieti aizslēdz“. Zēns sabīstas, bet āpskatuoties „ierauga uz rijuoli miruoni ar baltu drēbi aplātu. Pieiet — redz, ka miruonis sievišķis un gredzens pirkstā... Un gredzens

bij skaists, — ar galviņu taisīts, ar divu cilvēku bildēm virsū — iezīmēts“. Div' cilvēki ir arī šā gredzena kalpi. Šiem variantiem līdzinās arī sekuošais (VI, 130, 3 var.). Mātes dēls nuopirk par pirmuo simtu rubļu suni un par uotru — kaķi. Trešuo reiz izejuot neatruod neka kuo pirt un atpakaļis ejuot eegājis baznīcā. „Ieraudzījis baznīcas vidū zārku ar miruoni un miruonim gredzenu pirkstā. Vilcis gredzenu nuost un atstājis zārka malā simts rubļu, kā atmaksu par nuovilkto gredzenu“.

Dabujis burvju gredzenu, varuonis grib precēt paša ķēniņa meitu (I, 61, — VI, 130, — 1, 3, 7, 8, 9 un 10). Ķēniņa meitas vietā tuop minēta arī kunga meita (IV, 18, 3) un gluži vienkārša sieva (IV, 58) jeb tikai brūte (VI, 130, 3 var.). Vienā variantā (III, 41) par precēšanuos pavisam nav runa un divuos (IV, 18, — 1 un 2) tikai pasakas beigās.

Ķēniņš apsuola meitu tikai tad, jā varuonis uzceļ pili ar tiltu un dārzu. Pēc viena varianta ķēniņš liek „izrakt dziļu gaļu grāvi“, apstādīt grāvi „ar visskaistākiem kuokiem un puķēm, pārtaisīt šim pāri tiltu nuo dārgiem akmeņiem un beidzuot uzcelt laulājamuo baznīcu nuo vaska vien ar zelta zvaniem“. Viss tas teek izdarīts (VI., 130, 3). Citā variantā uz ķēniņa pavēli gredzena īpašnieks uztaisa lepnu pili ar dārzu. „Kad nu ķēniņš uzcelās un jaukuo dārzu redzēja, tad neteica ne vārda vairs: — tūlit sūtīja meitu ar dēlu uz baznīcu laulāties. Un kad šie nu brauca uz baznīcu, tad bij isti kuo redzēt: — visas ābeles, viss dārzs, ziedēja, ka mirdzēja vien; bet, kad nuo laulībām brauca atpakaļ, tad visiem kokiem augļi bija gatavi, gan uogas, gan ābuoļi un šie kāzu dienā staigaja pa dārzu un tikai ēda“ (VI, 130, 7). Vienā pasakā (I, 61) ķēniņš pagēr visapkārt pilij jauku dārzu aptaisīt un dārzā dziedātāju putnus bariem sasaukt“.

Cituos variantuos varuonis pats nuo sevis liek uztaisīt pili nuo zelta un dimanta (IV, 18, 3), spuožu spuožu pili (IV, 18, 2), greznu pili ar vīna upi priekšā (VI, 130, 1) jeb pili ar tiltu (VI, 130, — 8 un 10).

Sievai tuomēr vīrs nav pa prātam; viņa izviļ šim burvju gredzenu un aizbēg. Ķēniņa meita izmānījusi vīram gredzenu, vēlas pārceltees pee „tikamā ķēniņa dēla“ un savu vīru iesluodzīt tuornī“ (VI, 130, 1). Ķēniņa meita, dabūjusi gredzenu, pārceļas pie „bagātā ķēniņa dēla“ un ķēniņš iemet znuotu cietumā (VI, 130, 3). Princese izmāna gredzenu, aizbēg pie tēva un vīru liek ieslēgt klinšu pagrabā (I, 61). Ķēniņa

meita nuozuog gredzenu un aizbēg pie tēva, bet pēdējais iemet znuotu cietumā (VI, 130, 10). Kunga meitai prāts bijis pie pirmā brūtgāna“ un kā tik šī dabūjusi brīnuma gredzenu savās ruokās, tā tūlin vēlējusies pārcelties ar visu pili pie pirmā brūtgāna un Ļēpauši iemūrēt augstā mūrī ezera vidū (IV, 18, 3). Sieva paņēmusi gredzenu un aizbēgusi pie savas mātes“ (IV, 58). „Brūte sausās dusmās aizbēgusi ar visu gredzenu, ka neviens nezinājis, uz kurieni (VI, 130 var.) „Vēlāki sieva nuodabūjusi uoliņu savuos naguos un vēlējusies citā vietā būt — ne pie vīra“ (VI, 130, 8).

Neprecētam varuoņam sievas vietā ir citi ļaudis, kas izvil gredzenu. Ķēniņa meita nuomauc slepēni sulaiņam burvju gredzenu, aizdedzina viņa istabu un pats ķēniņš iemet tuo cietumā, kas atruodas uz ezera salas (IV, 18, 1). Atraitnes dēlam guļuot ķēniņa sulainis nomauc slepēni gredzenu un nuoduod tuo ķēniņam, kuŗš vēlas, lai dēls atrastuos jūrā uz akmeņa staba (IV, 18, 2). Pilsētneeks „nuozadzis puisim spuožu akmentiņu“ un iemetis pašu „tumšā alā“ (III, 41).

Šā atstātajam varuoņam nāk tagad viņa pateicīgie zvēri palīgā, gādā papriekšu par viņu pašu cietumā un tad duodas par zemēm un ūdeņiem meklēt viņa neuzticamās sievas. Pēc vienas pasakas kaķis drīz vien dabū gredzenu savuos naguos, bet ķēniņa meitai izduodas viņu tūlin atņemt. Gredzenu viņa tagad „nuomazgā un iebāž pate savā mutē, lai nekad neviens vairs nedabutu... Līdz kuo nu ķēniņa meita aizmigusi, kaķītis ar pēdiņu kutina viņai lūpas... Viena maza spalviņa nuo kaķīša pēdiņas iegājusi mutē. Ķēniņa meita kā spļauj spalviņu — izspļauj arī gredzenu gultā“. Kaķis nuoķeŗ gredzenu un aizbēg (IV, 18, 1). „Gulet eedama, Ļēpauša seeva (kunga meita) nuoglabājuši gredzenu mutē... Līdz kuo nu aizmigusi, kaķis glaudījis ar pēdu šai lūpas. Beidzuot nuo kaķa pēdas iegājusi viena spalviņa mutē. Tuo pa miegam šī spļāvusi laukā, bet līdz ar tuo arī izspļāvusi gredzenu“. Gredzenu nu nuoķeŗ kaķis (IV, 18, 3). „Bet naktī labais kaķis tuo vien gaidīja ķēniņa meitu aizmiegam. Un tiklīdz bij aizmigusi, tā šis lēni, lēni velk savu asti ķēniņa meitai gar lūpām. Kā šī spraušļuo — izspraušļuo gredzenu nuo mutes. Nu kaķis žigli paķēra gredzenu, izsvieda pa luogu sunim mutē“ (VI, 130, 3). Kaķis ar suni nuoiet pie ķēniņa dēla, uz kurieni aizbēgusi varoņa sieva, un lūko atdabūt burvju gredzenu. „Pa dienu gredzens ķēniņa dēla pirkstā, pa nakti mutē — tik cieši tas

glabāja... (Kaķis) pa nakti uzrāpās ķēniņa dēla gultas galvas galā un iebāza asti gulētājam mutē. Ķēniņa dēls pa miegam sāka kraugatuot un nezinādams izspļāva gredzenu zemē“ (VI, 130, 1).

Kāduos variantuos kaķis tik ar peles palīdzību dabū gredzenu. „Bet nu kaķis ik vakaru nuolūkuo, kur jaunā ķēniņiene tuo gredzenu glabā. Pēdīgi apmana, ka viņa mutē gredzenu glabā. Un tas nu gadījās kaķīšam reiz istabā peli saķert. Pele lūdzas, lai nekuož. Kaķītis saka: — lai šī kuož ķēniņienei degunu, tad jā. Labi, pele kuož ari ķēniņienei degunu. Tiklīdz tas nuotiek — ķēniņienei par miegam izkrīt gredzens nuo mutes un kaķītis nu saķeŗ gredzenu un aizmūk kuopā ar suni (VI, 130, 10). „Uotrā dienā kaķītim laimējies peliti nuoķert... Pelite ielīdusi pili un iznesusi gredzenu; kaķis iekampis gredzenu mutē un nu nesuši kuopā ar suni uz mājām“ (IV, 58). Kaķis ievēruo, ka ķēniņš glabā gredzenu sudraba šķirstiņā. Gudruodams; kā tur klāt tikt, viņš pamana žurkas un „sāk tik žurkas slānit... Te uz reizi izlien sirma sirma žurka“, pats „žurku ķēniņš“. Ar šuo kaķis „sader mieru“, lai tik žurkas izgraužuot šķirstiņam caurumu. „Necik ilgi sudraba šķirstiņš lupatās. Kaķītis paņem gredzenu un iztek pie sunīša“ (IV, 18, 2).

Pie stipri sagruozītiem variantiem pieder divi šekošie. Ar burvja gredzena palīdzību malkas lasītājs bija atsaucis suni un zirgu. Bet kad nu princese šuo ar tuo pašu gredzenu bij iesluodzījusi pagrabā, tad suns ar zirgu atsvabināja viņu nuo turienes. Šis nu kalpuo trīs gadi pie viena veca vīriņa, kas viņam par algu iemāca trīs amatus: palikt par putniņu, mušu un kaķi. Par putniņu palicis viņš ielaižas princeses istabā un par mušu palicis izzina, ka gredzens atruodas princesei mutē. „Nu muša paliek par kaķi. Kaķis noķeŗ peli un iebāž princesei mutē. Princese tūlit atmuožas un spļauj, kā traka, peli laukā; bet spļaujuot izkrīt čūskas gredzens iz mutes. Kaķis saķeŗ gredzenu un pa luogu laukā. Nu kaķis paleek par malkas lasītāju“ (I, 61). Suns ar kaķi nuomanījuši, ka pilsētnieks „spuožuo akmentiņu sauajā valstijis. To redzuot, suns brīkt! pielēcis klāt, pārkuodis pilsētniekam kāju un nuogāzis tuo gar zemi; kaķis atkal snapt! izkampis akmentiņu nuo saujas un nu abi pruojām“ (III, 41).

Vienā pasakā pavisam nav runas par gredzena zaudēšanu un beidzas viņa tūliņ ar varuona un ķēniņa meitas kāzām (VI, 130, 7). Pavisam savādi beidzas cita pasaka, kas liekas

pavisam sagruozīta (VI, 130, 9). Varuonis šē ar gredzena palīdzību palīdz savam ķēniņam apkaņot kaimiņa ķēniņu un dabū sava kaimiņa meitu par sievu. Tad viņš grib izpuostīt ellī, bet viņu nuodur un atņem gredzenu. Šie abi varianti ir bez šaubām nepilnīgi un sagruozīti.

Pateicīgie kustuoņi, dabūjuši burvja gredzenu, steidzas atkal atpakaļ pie sava kunga, pie kam viņiem vēl ir jāpeld par jūru (VI, 130, 10), ezeru (IV, 18, — 1 un 2), upi (IV, 38, — VI, 130, — 1 un 3) jeb gluži vienkārši par ūdeni (III, 41). Vienā variantā atraitnes dēļ dabū nuo suņa un kaķa savu gredzenu tūliņ bez kādeem tālākiem kavēkļiem (IV, 18, 2).

Pelduot suņam ar kaķi nuotiek nelaime: gredzens iekrīt ūdenī. „Kaķim akmentiņš izšļucis nuo zuobiem un nuogrimis“. bet suņam izdevies nuokert spuožu zivtiņu, kas bijusi „pate zivju ķēniņiene“. Par vaļā palaišanu zivju ķēniņiene iznesusi nevien spuožuo burvju akmentiņu, bet arī savādu zālīti, kas atveŗ visas durvis. Ar zālītes palīdzību suns ar kaķi tiek tumšajā alā pie sava kunga (IV, 41). Kad pienākuši pie vienas upes, tad „kaķis uzkāpis sunim mugurā un peldējuši pāri“. Bet upes vidū sarunājuoties kaķam „gredzens izvēlies nuo mutes... Beidzuot sunis atradis vēzi... Sunis vēzi nelaidis vaļam, kamēr iznesis gredzenu nuo upes“ (III, 58). Arī pēc uotra varianta (VI, 130, 8) „kaķis ar suni vēzim likuši (burvju) uoliņu nuo upes iznest“. Citā variantā suns nes gredzenu mutē, pār upi pelduot sāk kāst un izmet gredzenu. Beidzuot viņš nuokert vienu vardi, kas iznes gredzenu (VI, 130, 3).

Daudzuos variantuos gredzena dabūšana nuo ūdens atgādina pazīstamuo epizodi par Polikrata gredzenu. Pusezeru nuopeldējušiem „kaķītis grib atduot gredzenu suniša mutē, bet tai pašā brīdī — plūkt! iekrīt ezera dibinā... Bet ezera dibinā gredzenu ierij zivs. Šuo zivi uotrā dienā izzvejuo ķēniņa zvejnieks un atduod vārīt ķēniņam uz pusdienu. Pavārs izšķērž zivi un ķidas izmet mēslenīcā. Par laimi kaķītim iegribas ķidas est. Ēzdams atruon zudušuo gredzenu“ (IV, 18, 1). „Ķildā (suņam ar kaķi) gredzens izsprucis nuo mutes un iekritis ezerā“. Ezera malā „bijuši izsviesti kauli“ un „zivs ķidas... Suns sācis grauzt kaulus, kaķis atkal ķidas est“, kur „uzgājis savu gredzenu“ (IV, 18, 3). Tāpat arī pēc cita varianta kaķam ar suni „plūkājuoties... izkrita gredzens nuo mutes un nuogrima upes dibinā“. Bet te uz reizi gadās zvejnieki, kas „izvilka lielu lidaku“. Kaķis „lidakas ķidās atrada nuorītu, zudušuo

gredzenu" (VI, 130, 1). Šim līdzīgs ir vēl sekuošais variants (VI, 130, 10). „Pēdīgi kaķītis laiž gredzenu uz suņa mēli un — kā gadījās, kā ne — gredzens iekrīt jūras dibinā". Zvejnieki tur „izvelk lielu, lielu lidaku", kuņas „iekšās" kaķis atruon gredzenu.

Atdabūjis gredzenu mūsu varuonis pagēr tūliņ sievu atpakaļis, izlīgst ar viņu un dzīvuo laimīgi (IV, 18, 3, — VI, 130, 3 un 10). Variantuos ir arī citādas beigas. Varuonis tikai gredzenu atdabūjis, apprecē ķēniņa meitu (IV, 18, 2), jeb arī par spīti vecākai meitai, apņēm jaunākuo ķēniņa meitu (IV, 18, 1). Pēc vienas pasakas gredzena īpašnieks liek „viltīguo sievu piķa katlā iemest" (VI, 130, 1). Sagruozītuos variantuos varuonis dzīvuo beidzuot laimīgi arī viens pats (III, 41), jeb nuomirst badā, pirms suns ar kaķi atnes gredzenu (IV, 58). Pie sagruozītiem variantiem pieder arī tas (I, 61), kur malkas cirtējs vispirms vēlas, lai sievai par suodu izaug gaŗš deguns, kuŗu atņemuot tikai vēl nuotiek salīgšana. Šis variants atgādina kādu citu pasaku, kur sevišķi nuo kādiem ābuoliem izaug ragi, vai gaŗš deguns, jeb arī ruodas kāda slimība. Šī pasaka ir parasti saistīta ar citām brīnuma lietām (R. Köhler, Zur Märchenforschung. 186 un 588 lpp. A. Афанасьевъ, Русскія Сказки, 3. izd. № 113). Lerchis-Puškaitis ir dažus nuo šiem variantiem pielicis arī pie pasakām par čūska gredzenu (VI, 130, 2, 4, 5 un 6).

Latviešu pasakām par burvju gredzenu ir ļoti līdzīgas krievu pasakas, kas ievietuotas pazīstamajā Afanasjeva krājumā (№ 112). Pēc šām kādam vecīšam (старикъ, b), zemneeciņam (мужичокъ, a) jeb tirguotājam (Permas variantā) ir dēls, kas variantuos tiek saukts gan par Mārtiņu (b), gan par Ivanu (Permas variantā), gan arī par muļķa Ivanu (Иванъ-дуракъ, прим. 1). Tēvs mirstuot atstāj dēlam priekš pārtikas 300 (a) jeb 200 (b) rubļu naudas. Pēc variantiem māte sūta savu apgādnieku nuoderēties kaut kur par puisī (прим. 1) jeb preces iepirkt (Perm. var.) Zemnieciņa dēls (a) nuopirk par vienu simtu rubļu suni, par uotru kaķi, bet trešuo simtu ieduod mirušās ķēniņa meitas sargiem par kuo dabū nuo pēdējās pirksta zelta gredzenu, ar kuŗu var izsaukt 300 stipreniekus un septiņdesmit varuoņus (богатыровъ). Pēdējais, t. i. tirguotāja dēls Ivans, pirmā dienā nuopirk kaķi, uotrā suni un trešā čūsku, katru par 100 rubļu. Čūska izrādās par čūsku ķēniņa Zmiulana (Змиуланъ) meitu un izgādā savam glābējam nuo

tēva burvju gredzenu, ar kuŗu nuo ruokas uz ruoku svieŗuot var atsaukt izstipreniekus (молодцевъ). Mārtiņš (b) nuopirk par vienu simtu suni, par uotru simtu kaŗi, tad nuoderāš pie priesterŗa par puisi un pēc trim gadiem paŗem vienu maisu smilŗu par algu. Pa meŗu ejuot ar savu smilŗu maisu, viņš redz uguni, kuŗā muokas kāda skaistule. Ar smiltīm viņš nu nodzēš uguni un izglābj skaistuli, kuŗa uzreiz paliek par čūsku un aptinas viņam ap kaklu. Čūska viņu nuoved pie sava tēva, apakšzemes ķēniņa, un izgādā viņam nuo tā burvju gredzenu nomazā pirkstiņa. Ar šuo gredzenu var izsaukt divpadsmit stipreniekus, kas izdara visu, kuo viņiem pavēl.

Muļķa Ivans (прим. 1) nuoderās par puisi, par pirmā gada algu ņem vienu kucenu un par uotruo gadu kaŗēnu. Pēc tam viņš reiz ejuot izglābj nuo deguošām uoglēm čūsku, kuŗa viņam nuo savas mātes izgādā gredzenu ar divpadsmit skrūvēm. Skrūves atgrieŗuot sanāk 12,000 cilvēku, kuŗi izdara visu, kuo vien liek.

Gredzena īpašnieks pēc visiem variantiem grib precēt ķēniņa meitu. Ķēniņš atkal liek šim par vienu paŗu nakti visādus darbus izdarīt: uztaisīt jaunu pili un kristala tiltu līdz paŗa ķēniņa pilij (a), — lepnu pili, kristala tiltu, dāŗzu ar lepniem kuokiem un visādiem putniem un baznīcu ar pieciem tuorņiem (b), zelta ceŗu ar lepnu tiltu pār upi, dāŗzu ar ābelēm un visādiem putniem un vasku baznīcu (не простая, а вся восковая, прим. 1), — ap visu valsti kanāļus izrakt un dāŗzus sastādīt (Perm. var.)

Kad viņš ir izdarīts, tad ķēniņš arī vairs neliedz meitas. Pēc vienas pasakas (прим. 1) kāzu apraksts ļuoti atgādina kādu latvieŗu variantu (VI, 130, 7). Kad ķēniņš ar meitu izbrauc nuo mājas, ābelēs parādās pumpuri; brauc par tiltu, ābeles izplaukst; piebrauc pie baznīcas, sāk ziedēt; kā beidz laulāt, tā ābuoli jau gatavi.

Ķēniņa meitai vīrs tuomēr nav pa prātam. Beidzuot viņa šim nuovil, jeb arī piedzēŗušam (a) vai gulŗuošam (b) nuoņem gredzenu un pārceļas ar visu pili par trīsdeviņām zemēm trīsdesmitā valstī pie viena ķēniņa (a), jeb arī peŗu valstī (b), jeb gluŗi vienkārši par jūŗu (прим. 1). Ķēniņš par tuo saskaistas ar znotu un liek viņu iemest stiprā cietumā (a), jeb iemūrēt uz kāda augŗta akmeņa staba (b un прим. 1).

Nu nāk pateicīgie dzīvnieki, suns un kaŗis, palīgā. Viņi uzmeklē ķēniņa meitu un izzina, ka gredzenu viņa tura par

nakti mutē. Kaķis nuoķeŗ peli un palaiŗ ūuo, jā ūi apņemas palidzēt. Ŷēniŗa meitai guļuoť, pele iebāŗ ūai aŗi mutē; ūi splauda un izsplauda gredzenu (a). Peļu valŗi pats peļu ķēniŗ ūpsuolas kaķam palidzēt. Viena pele ķēniŗa meitai guļuoť iebāŗ ūai aŗi degunā; ūi sāk ūķaudŗ un izmet gredzenu nuo mutes (b). Pēc treŗā varianta gredzens stāv glāzes burķā, kuŗu kaķis saplēŗ un tā dabū gredzenu (прим. 1).

Par jūŗu pelduoť kaķam iekŗit gredzens ūdenŗ. Nu suns ar kaķi sāk ķert vēŗus, kamēr iznāķ vēŗu ķēniŗ ū, kuŗam nu lieķ izzināt, kur gredzens atruođuoťies. Vēŗi redzējuŗi, ka gredzenu nuorijusi beluga, pēc varianta lidaka; viŗi izdzen ūuo zivi malā, kur kaķis izēd gredzenu (b). Pēc uotra varianta kaķis pats nuoķeŗ tuo zivi, kas nuorijusi gredzenu (прим. 1). Treŗā variantā kaķis atnes tuo gredzenu bez kavēķiem (a).

Beigas katŗā variantā ir savādas. Vienā pasakā (a) zemnieciŗa dēls izligŗ ar ķēniŗa meitu un dzŗvuo uz priekŗu abi laimŗgi. Uotra pasakā (b) pats ķēniŗ ūuođ paduoŗu meitu piesiet trakam ērzelam pie aŗes, lai viŗu sarausta. Tāđu paŗu galu ūem ķēniŗa meita aŗi treŗā variantā (прим. 1), bet ūe muļķa Ivans vēl apprecē tuo skaistuli, kuŗu viŗ ūiŗ ūūskas izskatā izglābis nuo deguoŗam uoŗlēm.

Vistuvāķi krievu un latvieŗu pasakām stāv kāda burķātu pasaka (Д. В. Гомбоевъ, Сказанія Бурятъ, Иркутскъ, 1890, № 2), kas lieķas būť ļuoťi pilnŗga un labi uzglabāŗusies. Bagāŗs tirguoťājs (= Permas var. pie krieviem un VI, 130, 9 pie latvieŗiem) atŗtāŗ savam muļķa dēlam (= Иванъ-дуракъ) 3000 rubļu naudas. Dēls nuopirk suni, kaķi un ūūsku, katru par 1000 rubļu. Ūūska paliek ļuoťi liela, dabū spārnus un aiznes glābēŗu pie sava tēva (= latvieŗu VI, 130, 1), kuŗ ūim ieduođ brŗnuma gredzenu, kam klausa 12 varuoŗi (= krievu b, Perm. var. un pa daļai прим. 1). Muļķŗiŗis tūliŗ gŗib precēt Bajin chana (Bajin = bagāŗs) meitu. Chans paŗēŗ, lai ūis papriekŗu uŗtaisa lidz ūā pilŗ sudraba tiltu ar zelta trelliŗiem, lai zem tilta tek upe ar 70 daŗādām zivim, lai gar upes krastiem augťu 70 daŗādi koki, kuŗuos lai dziedātu visas pasauŗes putni. Pēc tam atkal chans prasa, lai atnesuoť kādu meŗa kuŗi (? = latvieŗu meŗa ūūka, VI, 130, 1) un heidŗuoť lai uŗtaisuoť laulāŗamuo bazniŗu ar septiŗiem tuorŗiem.

Kad viss ir izpildŗis, tad aŗi nuoťiek kāzas, bet chana meitai nepaťiķ tirguoťāŗa dēls un pēc trim gadiem viŗa izviļ vŗram gredzenu un pāŗceļas ar visu pili tāļu pruoŗām pie

Šazagai nomon chana dēla Solomona (Соломонъ, Zālamāns). Meitas tēvs, vecais chans, iesluoga znuotu čuguna cietumā.

Suns ar kaķi pēc lielām pūlēm uzmeklē aizbēgušo kunga sievu. Viņi arī izzina, ka gredzenu šī glabā mutē. Chana meitai guļot kaķis pakutina šai ar salmiņu degunā. Viņa sāk šķaudīt un izmet gredzenu (= kreevu b). Pār jūru pelduot kaķis grib nuoduot gredzenu suņam, bet pie nuoduošanas gredzens iekrīt jūrā. Jūrmalā nuonākušiem, kaķis atruod zivs iekšās gredzenu.

Beigās augšā minētais Solomons tiek nuotiesāts uz nāvi un tirguotāja dēls dzīvo ar savu sievu uz priekšu laimīgi.

Šiem variantiem diezgan tuvu stāv kuopīgā pasaka mongoļu (Ковалевскиĭ, Монгольская хрестоматія) un kalmuku (Jūlg, Die Märchen des Siddhi-kūr) pasaku krājumā, sauktā Šidi-kūr. Brahmaņa dēls nuopirk un atsvabina nuo palaidņu puikām peli, mērkaķi un jaunu lāci. Pats nabags palicis viņš nu iet chana pili un grib zagt zīda audeklus, bet tiek nuoķerts, ielikts kuoka kastē un iesviests ūdenī. Pateicīgie zvēri viņu atsvabina un mērkaķis viņam ieduo burvju akmeni čindamani. Brahmaņa dēls tagad var darīt visu, kuo vien vēlas. Viņš nu liek uzcelt lepnu pili, kuŗai visapkārt aug visādi kuoki un tek avuoti ar svētu ūdeni. Kāds bagāts tirguotājs nuopirk nuo viņa čindamani un jau nākuošu rītu brahmaņa dēls pamuostas atkal kails un nabags uz tās upes saliņas, kur viņš agrāk ar kasti bija aizpeldējis. Tie paši zvēri viņu atkal izgļābj un dabū arī čindamani ruokā nuo tirguotāja. Pār upi pelduot lācis nes peli un mērkaķi uz mugurās, pie kam pēdējam izkrīt čindamanis nuo mutes ūdenī. Pele atkal dabū ar vardes palīdzību burvju akmeni. Ar čindamani brahmaņa dēls nu liek uzcelt vēl lepnāku pili kā senāk. Ap pili apkārt ir skaists dārzs ar visādiem kuokiem, puķēm un augļiem. Dārzā dzied visādi putni. Pēc tam varuonis vēl dabū debess garu tengriju meitu par sievu un dzīvo laimīgi.

Tāds pats dārzs ar visādiem augļiem un putniem, kā augšā redzams, ir sastuopams arī burjātu, krievu un latviešu variantuos.

Pārrunātām pasakām atkal līdzinās vairāk varianti nuo senajām Indijas pasakām. Kāds brahmans, jeb vienkārši Benares iedzīvuotājs, jeb arī malkas tirguotājs, uziet vienu bedri, kuŗā ir iekrituši tīģeris, mērkaķis, čūska un cilvēks. Kamēr čūska un cilvēks ir minēti vairāk variantuos, tikmēr vienā nuo

tiem mērkaķa vietā ir ērglis, uotrā tūģera un mērkaķa vietā ir suns, trešā — vanags. Zvēri lūdz, lai viņus izglābjot, bet cilvēka lai neglābjot, juo cilvēks esuot nepateicīgs. Pasakas varuonis izglābj visus. Zvēri dāvā glābējam dažādus dārgumus, kuŗu dēļ viņš tiek apsūdzēts no viltīgā cilvēka, kuŗu šis izvilcis nuo bedres. Glābējam nuospriež nāves suodu. Čūska tagad iekož ķēniņienei, kuŗu atkal izārstē mūsu glābējs, pēc kam ļaundaris tiek nuotiesāts un varuonis atvabināts (Th. Benfey, *Pantschatantra*, I, 128 — 132 lpp. II, 194, 195 un 198 lpp.)

Pilnīgāks nuostāsts ir uzglabājies tibetiešu valuodā, kur varuonis, mednieks, izpestī nuo bedres cilvēku, lauvu, čūsku, peli un vanagu. Citādi pasakas saturs neatšķīras nuo Indijas oriģināliem, (Benfey, *Pantschatantra*, I, 195 — 198 lpp.)

Nuo Indijas visādas pasakas un nuostāsti pamazām izplatās pa visām pasaules malām, visvairāk ar budisma ticības izplatīšanu un viņas rakstu tulkuošānu, bet pa daļai, kā duomājams, arī ar tirguotāju un visādu ceļuotāju nuostāstiem. Jau diezgan sen budisms līdz ar viņa rakstiem ir pārgājis uz Ķīnu un nuo turienes uz Koreju un Japānu. Vēlāki viņš ieviesās Tibetā un Mongolijā. Nuo mongoļu klejuotajiem un vēlāki, kalmukiem nuometuoties Volgas stepēs, arī nuo pēdējiem dažu labu budistu nuostāstu būs aizņēmušies arī krievi.

Nuo Indijas uz rietumiem visai Budas mācībai gan nebija tādu panākumu, kā uz austrumiem un ziemeļiem, bet tuo tiesu dažas budistu idejas še sāka izplatīties vēl agrāki. Tuomēr daudz tālāki, kā mutes tradīcijas, še sniedzās indiešu rakstu tulkuojumi. Tā arī augšā minētās Pančatantras pasakas parādījās jau ap vidus laikiem nevien arabiešu, perziešu un ebreju, bet arī grieķu un latīņu valuodu tulkuojumos. Nuo šiem tulkuojumiem viņas nāca pazīstamas visām ievērojamākām Eiropas kultūras tautām.

Pēc perziešu Anvar-i-Suhaili kāds svētceļuotājs izglābj nuo bedres vienu cilvēku, tūģeri, mērkaķi un čūsku. Tūģeris ieduod glābējam nuokuostās princeses ruotu, bet ļaunais cilvēks viņu apsūdz pie ķēniņa. Čūska iekuož ķēniņa mātei, bet svētceļuotājs šuo izārstē ar kādu zāli, pēc kam blēdis dabū suodu un glābējs nāk guodā (Benfey, I, 201 un 2 lpp.)

Pēc uotra perziešu varianta iekš „Tūkstuoš un vienas dienas“ nabags ceļenieks izglābj nuo bedres vienu cilvēku, lauvu un čūsku un pateicoties sevišķi lauvai nāk pie lielas mantas. Čūska viņam ieduod trīs saŗus nuo savas muguras,

kuŗus dedzinuot ģūska tūliŗ ieradīŗuoties viŗam palidzēt. Uz ļaunā cilvķka sūdzību ceļenieku grib nuotiesāt uz nāvi, bet ģūska nāk viŗam paligā, aptinas ap vecākuo princi un neiet tikmēr nuost, kamēr ceļenieks viŗu neatpestī (Benfey 1, 203 lpp.)

Citā perzieŗu grāmatā Tutinamehā ir vēl šāds variants. Viens ķēniŗa brālis tuop padzīts un bēgdams nuonāk pie viena ezera krasta, kur sastuop ģūsku, kas pašulaik nuoķērusi vienu vardi. Princis nu atsvabina vardi, bet arī ģūska zēluodams nuogrieŗ vienu gabaliŗu nuo savas miesas un ieduod šai ēst. Par pateicību ģūska un varde paliek par cilvķkiem un iestājas viŗa dienastā. Princis beidzuot nuonāk pie sveŗa ķēniŗa un sāk viŗam kalpuot. Pēdējais reiz pāzaudē upē savu gredzenu. Tagad viens nuo prinča kalpiem pieŗem atkal vardes izskatu un iznes ķēniŗa gredzenu. Citreiz ģūska iekuŗ ķēniŗa meitai un nu tuo izārstē uotrs prinča kalps. Princis pēc tam apprecē izārstētuo ķēniŗa meitu, paliek par ķēniŗu un pateicīgie zvēri atvadās nuo viŗa (Benfey, I, 217 lpp.)

Nuo Pančatantras variantiem nav šķiŗams kāds tulkuojums arabieŗu valuodā. Tālāki turpretī stāv viens variants arabieŗu pasaku krājumā „Tūkstuoš un viena nakts“. Arabieŗu burvis izzinājis, ka kaut kur Ķīnā kādā apakŗzemes rūmē atruoduoties burvju lampa, kuŗu var dabūt tik ar kāda puikas palidzību. Par starpnieku burvis izvēlē nabaga ŗkruodeļa dēlu Aladinu, kuŗam ieduod savu burvju gredzenu, liek ieiet apakŗzemes alā un iznest minētuo lampu. Nuo alas ārā nākuot burvis nuo pārpraŗanas saskaiŗas, ieŗrūŗ puiku atpakaļ, un liek alai aizvērties. Ar gredzena palidzību puika tuomēr tiek laukā un paŗem arī lampu lidza. Ar lampas palidzību puika liek uzcelt lepnu zelta pili un apprecē Ķīnas ķeizara meitu. Burvis tuo beidzuot dabū zinat, aizceļuo atkal uz Ķīnu, izviļ nuo ķeizara meitas lampu un liek lepnuo pili ar visu ķeizara meitu pārceļt uz ŗavu dzimteni. Ķeizara znuots tuomēr izzina, kur palikusi pils, aizceļuo turp, dabū ar burvja gredzenu lampu ruokā un ar lampu atkal ķeizara meitu ar visu zelta pili.

Ap divpadsmituo gadu simteni ŗi teika sāk izplatīties arī Eiropā. Pēc vidus laiku pasaku krājuma Gesta Romanorum nabaga malkas lasītājs izglābj nuo bedres vienu lielkungu, mērķaķi, lauvu un ģūsku. Algas vietā viŗš dabū nuo lielkungu pērienu, bet ģūska viŗam iedāvina trīŗkrāsainu burvju

akmeni. Par šuo akmeni dabū dzirdēt pats ķeizars, kuŗam tad malkas lasītājs izstāsta visus savus piedzīvojumus.

Tādu pasaku 1195. gadā esuot stāstījis arī Richards Lauvasirds. Uogļu dedzinātājs izvelk nuo bedres skuopu venecianieti, lauvu un čūsku. Čūska viņam iedāvina dārgu akmeni, bet venecianietis aizdzen viņu draudēdams pruoļām. Patiesiba nāk gaismā pie tiesas.

Nuo šās pasakas drusku atšķīras kāds franču variants nuo *Livre des merveilles*. Vientulis izglābj nuo bedres vienu cilvēku, lāci, kraukli un čūsku. Krauklis atnes glābējam princeses cepuri, bet izglābtais cilvēks apsūdz vientuli par zagli. Pēdējuo nu ieliek cietumā, bet čūska par tuo laiku iekuož princesei ruokā un tikai vientulis var viņu izārstēt. Beidzuot viss izskaidruojas, un ļaunais cilvēks tiek nuotiesāts.

Vēl viens līdzīgs variants ir saštuopams italiešu *Pentameronā*, kas sarakstīts ap 1600. gadu. Nabaga Anielo pārduod savu pēdējuo mantu, vienu gaili, diviem burvjiem, kuŗi savā starpā slepēni pārrunā, ka gaiļa galvā atruoduoties brīnuma akmens. Tuo izdzirdis Anielo aizmūk ar savu gaili pruoļām, nuokauj tuo un liek ielikt brīnuma akmeni vienā gredzenā. Ar šuo akmeni viņš nu liek sev uzcelt lepnu pili, padarās par jaunu cilvēku un apprecē ķēniņa meitu. Burvji izviļ ķēniņa meitai gredzenu un aizceļ pili ar visu ķēniņa meitu tāli pruoļām. Anielo pārvēršas atkal par vecu nabagu. Burvjus meklējuot, Anielo nuonāk beidzuot peļu valstī, kuŗas viņam dabū gredzenu. Ar gredzenu viņš atkal paliek jauns un dabū atkal savu pili ar visu ķēniņa meitu.

Daudz līdzīgas pasakas ir arī šur tur uzrakstītas nuo tautas mutes.

Ungaru tautas pasakās, izduotās nuo Štīra, vienam ķēniņa dēlam ir brīnuma pulkstins, ar kuŗa palīdzību viņš uztaisa greznu pili un apprecē ķēniņa meitu. Viens ministeris viņam nuolaupa pulkstīnu un pārceļ pili ar visu ķēniņa meitu lielu tālu pruoļām. Ķēniņa dēls dzenas pakaļ, nuonāk beidzuot peļu valstī, kuŗas tad viņam atdabū brīnuma pulkstīnu atpakaļ.

Afrikā, pie Ašanti piederīgajā Akvapim zemē, uzrakstīta sekuoša pasaka (*Petermanns Mittheilungen* 1856). Kāds eiropieša un nēģerietes dēls dabū nuo velna brīnuma spēļu kārtis, uztaisa lepnu piecu stāvu māju un apprecē vienu nēģeru meiteni. Pēdējā sadraudzējas ar citu vīru, pārceļas līdz ar šuo ar kāršu palīdzību uz tālu zemi un atstāj īstuo vīru vienu pašu.

Šis blandās ilgu laiku pa pasauli, kamēr beidzuot satiek kādas peles, kas strīdās ap sapuvušu zivi un dabū nuo šām zināt, ka tur tuvumā dzīvuo viņa sieva ar savu draugu. Peles iznes šim brīnuma kārtis, par kuo dabū trīs mucas zivju. Pēc tam vīrs pārceļ savu pili uz vecuo vietu un liek sievu ar viņas draugu dzīvus iemūrēt mūrī. Pasaka, kā redzams, ienākusi nuo eiropiešiem.

Uz līdzīgām pasakām vēl aizrāda R. Köhlers (Zur Märchenforschung, 440 lpp.) pie serbiem, grieķiem, dāņiem un norvēģiem. Šās pasakas stāv vistuvāku krievu un latviešu variantiem.

Šis mans raksts jau bija gatavs, ka iepazīnuos ar somu mācīta vīra Aarnes pētījumu par šuo pasaku (Antti Aarne, Vergleichende Märchenforschung, Helsingfors, 1908). Minētais Aarne pieved kādus 82 somu variantus nuo pārrunājamās pasakas un ir pārliecināts, ka pasaka pārnākusi pie somiem nuo krieviem. Šis savas duomas viņš pierāda uz vairāk sīkumu pamata, kuŗi gandrīz visi ir sastuopami arī latviešu pasakās. Tikai somu variantuos viņš atruod tuo savādību, ka čūskaš vietā arī velns duod burvja gredzenu. Tuo pašu savādību mēs sastuopam arī kādā latviešu variantā (VI, 130, 3). Līdzīgas pasakas Aarne vēl aizrāda pie lapiem, kaukaziešiem, dažādām turku-tatāru ciltim, aizindiešiem un pat ainosiem.

Salīdzinuot visas augšā minētās pasakas ar viņu variantiem, mums jānāk pie gala sprieduma, ka visas viņas ir ceļuojušas nuo tautas uz tautu gan pa rakstiem, gan arī ar mutes vārdiem. Pa gadu simteņiem un tūkstošiem ceļuojuot nuo zemes uz zemi, pasakas nav palikušas bez kādas pārgruozišanās. Daudz veci elementi ir atstāti un uzņemti jauni. Turklāt aizņemtuo vielu katra tauta ir arī izpušķuojusi pēc sava ģenija.

Varēja jau arī pie vairāk tautām pilnīgi patstāvīgi izcelties kādi nuostāsti, ka cilvēks ir ļaunāks par zvēriem, bet tikai pie budīstiem nuo šās idejas attīstījās ļuoti plašs un svarīgs ticības dogmats, kas stāv tuvā sakarā ar dvēseļu ceļuošanu dažāduos dzīvniekuos. Taisni šī mācība ir tas svarīgākais punkts visuos vecākuos mūsu pārrunājamās pasakas variantuos, kas mums ir sasniedzami. Bet kā tikai pasaka attāļinās nuo budistu rakstu liecībām, tā arī šī mācība sāk pamāzam zaudēt savu svaru.

Pārmaiņa nuotiek arī pie pašiem pateicīgajiem zvēriem. Karstuo zemju tīģeŗa jeb lauvas vietā iestājās pazīstamais suns, pāra variantuos arī lācis. Tā paša iemesla dēļ mērkaķa vietu

ieņem kaķis. Tikai čūska, kā vispārīgi pazīstams zvērs, ir uzglabājusies lielākā daļā nuo variantiem.

Senuo indiešu ticībā, kā zināms, čūskas kults ir ieņēmis ļoti ievērojamu vietu, bet arī Eiropas tautas čūskām ir piešķirušas pārdabīgus spēkus. Indieši līdz ar citām vecām tautām ir ticējuši, ka čūsku galvās atruodas dārgi akmeņi. Pēc latviešu māņticības čūsku ķēniņam esot zelta kruonis galvā. Tā tad gluži viegli sapruotams, ka indieši taisni čūskai ir piešķirūši minētuo talismanu un ka čūska šīs pasakas variantuos ir labāki uzglabājusies nekā citi zvēri.

Nuo putniem mūsupasakā tuop minēti vanags, ērglis, krauklis un pūce, bet sevišķu luomu viņi nespēlē. Tikai tibetiešu un mongoļu variantuos arī pele tuop pieskaitīta pee izglābtajiem zvēriem, bet pa lielākai daļai pele uzstājas tik par palīgu pie talismana meklēšanas, tāpat kā arī vēzis, varde un zivs (resp. lidaka). Dažuos vēlākuos variantuos pateicīgie zvēri vai nu nemaz vairs netuop minēti, vai arī ir nuo maza svāra.

Budistu mācībai par zvēru cienīšanu pamazām atkrituot, pasakas vidus punkts pāriet uz talismanu, kas tuop nuo zvēriem dāvināts. Mongoļu un kalmuku pasakā mērkaķis duod glābējam popularuo čindamani. Augšā minētā pasaku krājumā Gesta Romanorum čūska dāvina nabaga malkas lasītājam trīskrāsainu burvju akmeni. Tāpat arī Richarda Lauvassirds stāstā uoģļu dedzinātājs dabū dārgu akmeni nuo čūskas. Arī divuos latviešu variantuos parastā gredzena vietā varuonis dabū spuožu akmentiņu (III, 41) jeb uoliņu.

Bet nu dārgi akmeņi paši par sevi kā ruotas lietas pie Eiropiešu tautām tiek maz daudzināti, kādeļ arī pēc Penterona Anielo liek brīnuma akmeni ielikt gredzenā. Gredzens arī jau bija minēts perziešu Tutinameha variantā, kaut arī ne kā varuoņa talismana. Princis še ar izglābtās vārdes palīdzību izdabū nuo upes ķēniņa pazaudētuo gredzenu. Arabiešu variantā par Aladinu arī minēts burvju gredzens, kaut gan īstais talismana ir še veca lampa. Vēlākuos variantuos, kā zināms, ir runa gandrīz tikai vairs par burvju gredzenu.

Nebūs gan laikam jāšaubās, ka dārgais akmens mūsu pasakā būs vecāks nekā gredzens. Akmens, kā jau dabīgs priekšmets, daudz labāki var zīmēties uz seniem laikiem nekā kultūras priekšmets gredzens. Dārgs akmens stāv arī sakarā ar māņiem par čūsku. Burvju gredzenu mūsu pasakā glabā visvairāk mutē un nevis uz pirksta, kur viņš varētu

būt pat drošāks. Nuo tā atkal var duomāt, ka gredzens ir ienācis kāda cita priekšmeta vietā.

Budistu ideāls bija dzīvuot vientulībā, kādēļ arī vecajos un mazāk sagruozītuos pasakas variantuos varuoņi paliek neprecējušies. Bet jau mongoļu un kalmuku Šidi-kūrā un perziešu Tutinamehā pasaka beidzas ar varuoņa apprecēšanuos. Tūliņ pēc talismana iemantuošanas Aladins „Tukstuoš un vienā naktī“ apprecē Ķīnas ķeizara meitu un Anielo Pentameronā — ķēniņa meitu. Pēdējiem div' piemēriem līdzinās lielākā daļa nuo jaunākām tautas pasakām. Bet tā kā nu sievas aizbēgšana jeb arī nolaupīšana lāgā nesaskan ar tagadējo tautas pasaku morali, tad pasakas beigās iznāk ļuoti dažādas. Šis apstākļis varbūt atkal liecina, ka precēšanās ideja tikai vēlāki ir uzņemta mūsu pasakā.

Augšā minētais Benfejs duomā, ka budistu nuostāsti pārnesti uz Eiropu visvairāk caur arabiešu tulkuojumu starpniecību. Turpretī ar mutes vārdiem tās pašas teikas varētu būt pārnākušas arī caur krieviem nuo budistiem, mongoļiem, kalmuķiem un dažādām turku ciltīm. Kaut arī šis jautājums līdz šim vēl nav galīgi izšķirts, tad tuomēr mūsu pārrunātā teika runā Benfeja hipotezei par labu. Mūsu pasakas vidus laiku varianti Eiropā stāv tik tuvu Indijas oriģināliem, ka bez rakstu liecībām tāda līdzība būtu grūti izskaidrojama. Nuo uotras puses atkal pasakas varianti pie krieviem, serbiem, suomiem un citiem viņu kaimiņiem nekādā ziņā nav šķījami. Nuo savas puses viņi atkal stāv vistuvāki mongoļu variantiem. Burjātu pasaka ir jāpieņem par aizņemtu nuo krievu valuodas, uz kuo aizrāda vārdi Solomons (Соломонъ — Zālamāns) un baznīca (sobor — соборъ) ar septiņiem tuorņiem.

Fantazija par skaistuo dārzu ar visādiem augļiem, puķēm, putniem un tekuošu ūdeni viegli vien varēja rasties pie sausās Mongolijas apdzīvuotājiem. Šāds dārzs pie varuoņa pils ir minēts tikai vēl burjātu, krievu un latviešu variantuos. Mongoļi arī labprāt iepin savās pasakās savu iemilēto čindamani, kuŗu citas tautas varēja pārtaisīt par pazīstamuo gredzenu. Tāpat arī varuoņa precešanās ir jau pieņemta Šidi-kūra variantā.

Latviešu varianti stāv tik tuvu krievu variantiem, ka par tuvu radniecību nav tur nekādu šaubu. Pie abām tautām varuonis mantuo 300 rubļu un nuopirk papriekšu suni, tad kaķi un beidzuot čūsku, kas izrādās par čūsku ķēniņa meitu. Tad

viņš uztaisa vaska baznīcu un apprecē ķēniņa meitu, kas aizbēg. Pēdējā glabā varuonam nuoviltuo gredzenu mutē, bet zvēri izdara, ka šī izšķauda gredzenu ārā. Gredzenu nešuot pār ūdeni, kaķam viņš iekrīt ūdenī. Beidzuot gredzenu atruod līdakas desās. Nuo šādām pamata duomām daži latviešu varianti atšķiņas vairāk nekā krievu varianti.

Daudz grūtāki būtu izskaidruot mūsu pasakas ceļuošanu nuo rietuma Eiropas uz austrumu pusi. Vislabāk šī pasaka ir uzglābajusies un visvairāk izplatijusies Krievijā, Suomijā, Baltijā un Balkanu pussalā. Gauži maz liecību par šuo pasaku ir Anglijā, Vācijā un Francijā. Tās pašas nedaudzās rietumu Eiropas liecības vai nu ir uzglābājušās tikai vecās grāmatās, vai arī pēc satura stipri atšķiņas nuo Krievijas variantiem. Pēc Aarnes aizrādījuma šī pasaka nav iesakņuojusies arī Zviedrijā un Norveģijā. Tā tad visi fakti runā mūsu pasakas austruma dzimtenei par labu.

Nepareizi tuomēr būtu spriest, it kā katrs sīkums nuo minētās pasakas variantiem latviešu valuodā būtu sastuopams arī krievu, mongoļu un indiešu pasakās. Dažs labs jauns elements šai pasakā bus ienācis kā pie latviešiem, tā arī pie krieviem nuo rietuma Eiropas, varbūt arī rietuma Azijas.

Vienā latviešu variantā pasakas varuonis ir malkas lasītājs (I, 61), kas saskan ar malkas lasītāju augšā minētajā vidus laiku Eiropas pasakā. Varbūt, ka šuo gadījumu varam salīdzināt ar kādu malkas tirguotāju vienā Indijas variantā un ar uogļudedzinātāju Richarda Lauvassirds variantā. Tā tad pie latviešiem šī ideja var būt ienākusi nuo rietumiem.

Divās latviešu pasakās (I, 61 un VI, 130, 9 var.) čūska aptinas varuonam ap kaklu tāpat kā vienā krievu variantā un minētā perziešu pasakā iekš „Tūkstuoš un vienas dienas“.

Trijuos latviešu variantuos (IV, 18, 1, — VI, 130, 10, — VI, 130, 3 var.) varuonis dabū gredzenu nevis nuo čūskas, bet nuoņem viņu nuo miruoņa pirksta, kā arī vienā krievu variantā. Bet sevišķi mūsu pirmais variants (IV, 18, 1) pēc daudz sīkumiem stāv ļuoti tuvu arabiešu pasakai „Tūkstuoš un vienā naktī“, kur Aladins meklē burvja lampu apakšzemes rūmēs. Tā kā burvja gredzenu dabū arī apakš zemes, tad pāreja uz miruoņiem bija ļuoti viegla, tuo tiesu juo vairāk, ka senak liķus mēdza aprakt ar gredzeniem pirkstuos.

Epizode par senuo grieķu Polikrata gredzenu visskaidrāki ir cauri redzama kādā latviešu variantā (IV, 18, 1). Ir jā-

duomā, ka šī epizode būs pie mums ieviesusies nuo rietumiem. Tā pati grieķu teika būs laikam arī pārgājusi augšā minētajuos krievu, somu, mongoļu, burjātu un varbūt arī perziešu variantuos.

Visu tuo ievēruojot mums tuomēr nav jāaizmirst, ka aizņemts tiek tikai pasakas saturs, arī kādas epizodes, pie reizes pat kādi iemīlēti izteikumi. Šuos aizņemtuos materialus katra tauta atkal iztēluo un izpušķuo pēc savas garšas, ņemuot par priekšzīmi gan pašas ražojumus, gan arī citus aizņēmumus. Tikai nuovecuojušuo teoriju piekritēji vēl var spriest, ka katra tauta esuo patstāvīgi radijusi visas savas teikas un pasakas jeb arī ka katras pasakas un epizodes sākumi mums būtu meklējami vienīgi zināmās vecās kultūras zemēs. Bet vēl nepareizāki ir tie mūsu rakstuos izplatītie uzskati, ka mūsu pasakas esuo cēlušās jau tanīs laikuos, kad indo-eiropieši vēl runājuši vienu valodu. Jā mēs šuo popularo pasaku gribētu turēt par indo-eiropiešu pirmtautas ražojumu, tad būtu jāpieņem, ka jau tanīs sirmuos laikuos indo-eiropieši pazinūši Budas mācību, dārgakmeņus un mājas kustuoni kaķi, jeb arī mērkaķi, kas viss runā pret vēstures faktiem. Tāpat būtu jāpierāda, ka nuo indo-eiropiešiem būtu cēlušies suomi, mongoļi, ķīniešu radnieki tibetieši un pat dažas neģeru ciltis Afrikā. Tādas duomas atkal runā pret valodniecību un antropoloģiju. Bet jā nu tikai pieņemam, ka kādas tautas šuo teiku ir aizņēmušās, kādēļ tad nevarēja aizņemties arī citas tautas? Nepareizi rikuoja arī tie mūsu rakstnieki, kas pēc šās un šaj līdzīgas pasakas grib izdibināt latviešu dvēseļu kultu, kuŗu viņi nemaz neizšķiŗ nuo animisma. Animisti māca tikai, ka dabas parādībās piemīt dvēselēm pielīdzināmas būtnes, kamēr mūsu rakstnieki meklē visur senču dvēseles. Mūsu pasakā dvēseles nemaz nav sastuopamas un miruoni tikai retuos variantuos.

P. Šmidts.

Kas ir ģeņģi un triki mūsu tautas dziesmā?

Savas glitās meldijas dēļ tāļu juo tāļu ir izplatījusies dziesmiņa, kurā tuop minēti ģeņģi un triki. Bet kas tie ģeņģi un triki tādi ir, par tuo ir gan daudz prasīts, bet izskaidrojuma mums vēl trūkst. Tā kā īsumā šis jautājums nav izšķirams, tad gribu še tuvāki aizrādīt, kā šī dziesma par ģeņģiem un trikiem ir pamazām attīstījusies. Šai sagruozītai dziesmiņai par pamatu ir nuoderējuši šāda tautas dziesma:

Liela pulka tautu jāja,
Māsa bēga brāļņuos.
Neslēpiet, brālēliņi,
Paši tautas redzējuši. 1344r.

Sagruozītā valuodā tauta mēdz apzīmēt priekšmetus ar mikluveidīgiem aprakstiem: p. p.: vienkāju gaļa = sēnes (L. D. III., 4r. lp.), zuosalus = ūdens (ibid.), kuokasviests = mēdus (13643.), trīceklis = audekls (14592.) u. t. pr. Dažreiz tuop lietoti veci ērmoti vārdi jeb visādi tiši sagruozījumi, tā kā klausītājs tikai pēc dziesmas satura var uzminēt viņas ņuožīmi; p. p.:

Kur jādami stingas stangas (sveši ļaudis),
Nava auzu kumeļam;
Vakar bija sikateļi (brāļi),
Tie auziņas ēdināja. 14548, 1.
Sutri pitri (sveši ļaudis) nenākat,
Nava eržu ukučuos (auzu bāļņuos),
Vakar bija stringa stranga (māsa),
Ap ergēli (auziņu) ēdināja. 14548, 2.
Es iegāju istabāi,
Visapkārte kilpas (acis) metu,
Kur sēdēja čīža cāža (meitu māte),
Kur sēd mana īmaliņa (līgaviņa).
Čīža cāža krēslā sēd,
Īmaliņa trīceklā. 14592, 1.

Biežaki tuomēr lietu šādam nuolūkam vācu vārdus, p. p.: pātars = Vater — tēvs 2107, 5), ķintiņš, ķinderiņš = Kind — bērns (2107, 9. un 6614. var.), brūders = Bruder — brālis (7180, 3. un 13557), lēpere — Löffel — karuote,

mesers — Messer — nazis (2207) u. t. pr. Nereti sastuopam arī krievu vārdus; p. p.: batušķiņa = батюшка, matušķiņa = матушка (3036), moļus bogu = молюсь Бogy (10538), jeji bogu = ей Бogy (10538 var.), staraja babka = старая баба (13056) u. t. pr. Šur un tur ir ieviesies arī kāds leišu vārds; p. p.: pāns = ponas — kungs (2400, 2), un merga = merga — meita (13557, 1).

Kā dziesmas pamazām tuop pārgruožītas, var redzēt nuo sekošiem piemēriem (13557):

Tautu meita puoru brida
Ar basām kājiņām.
Es panāktu tautu meitu,
Neskanētu iemauktūnis.

Turku merga pinku brida
Ar basiem pintiķiem.
Es panāktu turku mergu,
Nevīzuotu vičaptiņ.

Durģi merģi brūder tek
Ar basām leperēm.
Es panāktu durģi merģi,
Brūdarās netapušu,
Kaut manam kleperam
Nešķindētu pincekliņi.

Pēc tādas pašas priekšzīmes ir sagruožīta arī augšā minētā dziesma (№ 13441). Tā, par piemēru, brāja vietā mēs še sastuopam dažāduos variantuos bl u o d e r ē n u, brūdersniķi, braci un bratku. Še skaidri var redzēt vācu vārdu Bruder un krievu vārdu братъ. Māsa tiek saukta sestra (сестра), strika (nuo сестрейка, сестренка, сестрица) un trika (saīsinājums nuo strika, kā p. p.: struops = truops, skruķis = kruķis, spiķeris = piķeris u. t. pr.). Tautu, jeb tautieša vietā variantuos lasām ķ e ņ ģ i (lamu vārds priekš slinka cilvēka), ķ e ģ i (skruķis, lika kuja, arī zināms lamu vārds) un ģ e ņ ģ i (laikam saīsināts ģeņģeris, kas nozīmē streipuluotāju). Visiem pēdējiem vārdiem ir puslidz vienāda nozīme un visi viņi arī saskan ar vienkāršajiem tautas juokiem. Pieveduot pašus variantus, mēs vēl labāki redzēsīm dziesmas attīstīšanuos un attālināšanuos nuo viņas istā oriģināla.

Ķ e ģ i jāja, s e s t r a b ē g a,
Bluoderēni paslēpuši.

Kuo slēpiet, bluoderēni?

Ķeģi paši redzējuši.

Strika bēga purva malu,

Ģeņģis jāja meklēdams.

Satiek ģeņģis brūdersniķi:

Vai jūs striku redzējāt?

Liela pulka ķeģu jāja,

Trika bēga mētrājā;

Nebēdz, trika, neslēp bratka,

Paši ķeģi redzējuši.

Liela pulka ģeņģu jāja,

Trika bēga Maskavā;

Neslēpiet maskavieši,

Paši ģeņģi redzējuši.

Nav ne mazāku šaubu, ka trika še nuozīmē māsu. Nuo vienas puses citi krievu vārdi, kā: bratka un Maskava, nuo uotras puses līdzība ar sestru un striku, itin kā rādīt aizrāda, ka trika būs cēlusies nuo krievu сестрица jeb citiem variantiem. Pāreju nuo strikas uz triku, bez jau minētās fonētiskās līdzības, varēja vēl pabalstīt laika vārds trikuot (priecāties).

Es dziedāju, es trikuoju,

Man aug ruozes griezdamās. 52, var.

Kur palika, nepalika

Šuo āriņu lakstīgala?

Nedzird vairs trikuojam

Kā citām vasarām. 404.

Padziediet trikuojiet,

Dzeltēnās cielaviņas. 633 var.

Viss tas ļoti labi saskan ar vienkāršo tautas humoru, ka tautieši tuop nuosaukti par ķeģiem, ģeņģiem jeb ģeņģiem un tautiete par jautruo triku. Nezinuot ne dažādu dziesmas variantu, ne arī krievu valuodas, kāda apgabala ļaudis drīz vien varēja aizmirst trikas nuozīmi un zimetrijas dēļ ģeņģiem pretī stādīt trikus, kā kādu ļaužu šķiras nuosaukumu. Ģeņģiem kā nebēdniekiem atkal gluži labi varēja nuoderēt par kontrastu triki kā jautri ļaudis. Tā beidzuot izcēlās mūsu tagadējā populārā dziesmiņa:

Liela pulka ģeņģu jāja,

Triki bēga Maskavā;

Neslēpiet, maskavieši,

Nu mēs trikus redzējām.

P. Šmidts.

Par miežvilkiem.

Pirmajai Ziemsvētku dienai izejuot ciema vīri, sievas un meitas diviem buogiem, vīri savā, sievišķi savā, apstaigājuši visas mājas. Pirmuo pulku vedis miežvilku tēvs, uotru — miežvilku māte. Tēvs un māte bijuši dziesmu saucēji, visi citi, pruoti miežvilku bērni, dziesmu vilcēji. Tās pašas dziesmas, kuņas pirmais buogs izdziedājis, dziedājis tūdaļ uotrs buogs.

Sētai tuvojuoties:

Soucete, kliecete, miežvilku droudze,
Le vilke, le lāče mežeju bēga,
Le vaļas kum'leme pa mouru ruotat.

Sētā:

Še liela sēta kā liela muiža,
Še vara miežvilkas viņķeļus meste.

Iedami velk žagarus līdz, kuņas nuosviež namā. Pie-
dauzās pie durvīm.

Dib dopa, dib dopa*), miežvilku vakar,
Vis' maze bērniņe ar kul'tiņame,
Kul'tiņas kakle, vārpiņas iekše!
Lūdzama, tēviņi, laiž bērnus iekše,
Miežvilku bērnieme kājiņas sala.

Istabā ieejuot:

Miežvilkas ielēca dūmistabēju,
Dievs duose miglaina vasariņa.
Dievs duoda labrīte, labvakariņe,
Va labe vesele pērnēja ļoutiņe?
Veselus pametu, veselus atradu,
Dievs duoda veslieme akālu palikt.
Tēviņu, tēviņu, glabāji ilanūs,
Miežvilku bērniņe ūlanu zagļe,
Pārplēsa pastalas pa sētu lēkdama.
Miežvilku tēvame pliks pakousītis,
Mūs' bērni rougas kā mēnesēju.

*) Nedziedādama teicēja sacīja: dib, dob.

133-331

Istabā, tāpat kā ārā, dziedāja divi buogi. Nama māte atnesa alu, ko pacienāt miežvilku vilcējus. Pate padzēruise, pasniedz kannu miežvilku mātei un tad visām citām. Tādā pat kārtā nama tēvs pacienāja vīrus. Kuŗš iezdeŗ, paceļ kannu gaisā.

Ceļ ougste, laiŗ zeme mieŗvilku kannā,
Juo augstu cēla, juo smīdra vārpa,
Smīdrāje vārpe brieduŗe graude.

Dzeŗ pāte māmiņa savtaisīt' al'tiņu,
Sivēne iesala izruŗenēja.

Atnācējiem bija lidz savs stab ulnieks ar stabulēm (dūdām) kuŗŗ upzūdzams visus uzaicināja uz danci, pēc tam kad bija nuodziedājuŗi:

Ģērbiese, māmiņa, mieŗvilku drānāse,
Velc mellas svārciņas, sien gaŗu outu.

Mieŗvilku tēvs ved saimnieci dancuot. Visiem ruokāŗ saŗeruoties iziet apaŗuo danci. Mieŗvilku bērņus tad pacienā ar gaŗu, pupām, kuŗas stāv bļudās uz galda, un rauŗiem.

Es kuile nedzite ųi sētiņeje,
Kam ųķiņķa negrieza mieŗvilku bērņem!
Es bulle nedzite ųi sētiņeje,
Kam rouŗus necepa mieŗvilku bērņem!

Pacienāti visi taisās iet pruoŗām.
Taisiese, ģērbiese, mieŗvilku bērne,
Cits skrēja liepe, cits uozuolēja,
Cits mūsu bāliņa jauneja klēte.

Ar Dievu, ar Dievu, ar miŗu Dievu,
Ar Dievu sagaŗda, ar Dievu pavada (ar — pavadija).

Atvadījuŗies mieŗvilku bērņi gāja uz uotrām mājām, kur darija tuo paŗu. Daŗas meitas jau bija aizskrējuŗas papriekŗu paziņuoŗ, ka nāŗ mieŗvilku draudze. Saimniece tad pasteidzās iededzināt sveces, kas stāvēja saliktas uzstādītājā eglē. Ja atgadījās, ka atnācējus kur nesagaidīja, tad iādās mājās piesvieda aku ar ųagariem un akmeņiem, aizspruostīja duris ar kuokiem, vai padarija citādās blēdības. Tādā kārtā apstaigāja visas ciema mājas. Pēdēja sēta ųalikūŗies ilgāki, dancuodami, ųtukuodamies un citādi kā laiku kavēdami. Mieŗvilku vilkuŗi, lai mieŗi labi augtu.

Piezīme. ųitās ziņas uzrakŗtīju 1895. g. maija mēnesī Ventspilē no 60 gadu vecās Salmiņu Edas, kuŗa gadu divdesmit atpakaļ Rēdznieku un Pasierkŗtu ciemos vairāŗ gadu

bijuse miežvilku māte. Tur tāpat kā cituos Ventspiles apkārtnes ciemos tuoreiz piekuopta pa lieldeenām putnu dzišana ar pautu šaušanu un pa ziemsvētkiem miežvilku vilkšana. Teicēja dziesmas man izsauca, kā viņa tās saukuse, miežvilku māte būdama. Viņas meita izpildīja vilcējas vietu. Meldiņš gan nekāds nebija izšķirams, bet valuodas formas visas gaiši bija dzirdamas. Kā viņas dzirdēju, tā arī uzrakstīju.

K. Pētersōns.

Gērbis.

Ziņas uzrakstītas Kurzemē, Kuldīgas apriņķa Raņķu pagastā nuo 1893.—1896. g. Teicējas stāstīja, kā bijis viņām jaunām esot, tapēc rakstā pa lielākai daļai lietuota pagātnes forma; ar tuo nav sacīts, ka tagad tā vairs nav. Daudz kas gan zudis vai pārgruozījies, bet daudz kas palicis tāpat līdz mūsu dienām.

I. Kreklis. Sieviešu kreklam bija un ir vēl tagad divas puses: virspuse un apakšpuse, pirmā linu, otra pakulu. Guodu krekliem virspuse bija smalku linu (meti un audi linu), bet ikdienas jeb valku krekliem arī puslinu (meti linu, audi pakulu), pakulu nekad. Teicējas mātei auguot krekliem bijušas šauras mēļi un apkakles, izšūtas mēļiem*), dzivpariem, bet vēlāk uznākušas juo platas, šūtiem un ēķeletiem rakšiem izrakstītas, pāri libķeniem un vamžiem atliecamas apakles. Uzkamiešus visādi izšuva: likumiņiem, puķītēm. Apdūriem (ruoku galiem, āpruocēm) izdzina zuobiņus vai izrakstīja ar adatiņu šujuot caurumiņus. Padusēs un pie kakla kreklam iešūtas spēdeles. Agrāk dzives (dzijas) paši izvērpa, bet nuoauš iedeva pagasta vēveriem; vēlāk sāka pirkt krekliem prūšu un slēšu audeklus. Šūšanu un rakstīšanu izdarīja paši; retumis slēšu kreklu deva pašūt šuvējai. Krekļu raksti: puduriņi, redelītes, ritentiņi, kājiņas, likumiņi, lapiņas, kaķu pēdiņas. Apdūruos valkāja kniepiķenus, apakles priekšā kakla pumpu ar lapiņām. Krekla krūtis sedza vienā rindā uz leju sagtes, bet ne tādas lielas kā nuovadniekuos.**)

*) Mēļš = tumši zils.

**) Par nuovadniekiem dēvē brīvcieņniekus.

Viriešu kreklam nav divas puses; tas viscaur linu. Apkakle bija druscip šaurāka nekā sieviešu kreklam un tāpat izrakstīta. Viņu apsēja ar kakla drānu un atlieca atpakaju. Platās apkakles pamazēm nuozuda.

Bērnu krekliem*) taisīja šauras apakles. Apdūrus nešuva. Te izšķīra šķiebtās pieduorknes jeb šķiebtēnes, apaļās pieduorknes ar vaļīgu galu un vācu pieduorknes (atlieca galu un izdzina cauro rīdzi).

2. Rinduks.***) Teicējas māte valkājuse melli pērvētas vadmālas rindukus ar sārkanu linti (laidu, strīpu) apakšgalā. Toreiz vēl nevalkājuši dzivparuotus rindukus, tie cēlūsies teicējai auguot. Vasarā valkājuši vienu pašu rinduku, ziemā divus; apakšējais bijis mellas vadmālas, virsējais arī vadmālas, bet garniski stripainš vai spundainš (rūtainš). Strīpas austas nuo daždažādiem dzivpariem, dzeltēniem, zaļiem, sārkanjiem un cit. Strīpas bija gan šaurākas, gan platākas, bet ne pārāk platas. Meitām un sievām bija vienādi rinduki, bet pirmajām gan greznāki, juo auda pēc kādas parakstenes***) tik ietikās. Agrāklaikuos, kad pusvadmālu vēl nepazīna, ziemu un vasaru valkāti vienādi, t. i. vadmālas rinduki; vēlāk, kad sāka aust pusvadmālu, vasarā valkāja vairāk tādus. Auda arī pusvadmālu, kuŗai krustim strīpas, bet šāda parakstene rindukam drīz nozuda; tad iecēlās rūtaiņa pusvadmāla, pēc tam pelēka vien; tagad cieni atkal stripaiņu. Augšgalā ap banti rindukiem nuovēra jeb nosluodzija kņukas, kuŗas nēsiedzās zemū; apakšgalā bija piešūta pirka sārкана linthe, kuŗai gar stērbelēm apšuva štuoiti. Rinduki valkājuot negāja līdz pašai zemei, lai zeķes būtu redzamas. Valku rindukus izauda no pluču dzives, kuŗu nuopērvēja kādu gribēja; metus metuot tad iemeta melli vai baltu — tie bija iemestie rinduki.

3. Lībķens. Tas bija sievām un meitām vienāds, ar izgriestu priekšu, bez pieduorknēm, bez apakles, šūts nuo mellas, bet visvairāk no zilimellas vadmālas ar nātņa vai pluču uoderi. Lībķens ir strups, īpašs ģērba gabals, ne vis piešūts pie rinduka. Bērniem lībķena vietā bija buorstīte

*) Līves-Bērzē kreklīņa vietā saka arī kreņklis.

***) Līves-Bērzē saka liņdraki.

****) Parakstene (= paraugs) — Kuldīgas aprīņķī plaši pazīstams vārds.

kuopā ar rinduciņu. Vēl tagad valkā libķenus no mellas, bet visvairāk baluodaiņas vadmālas.

4. Galvas ģērbs. Tiklab meitas kā sievas agrākuos laikuos valkāja aubes. Izšķīra ausaiņās un rozaiņās aubes. Ausaiņās bija katūna vai puzīda; braucuot un ejot (dzīrās, tirguos, uz kapiem) sēja vēl virsū drānu (zīdeni, mirenī), citas sēja ar pāpieri. Ruozaiņās bija zīda un maksāja līdz 5 rub. Aubes gatavuoja paša pagasta šuvējas. Pāmājām aubes nevalkāja, bet uzsējās drāniņu.*) Vecenes pašuvās arī vadmālas cepures jeb mices; vecākas sievietes valkāja vēl caunenes, pirktas sārkanas vadmālas cepures ar caunādas strīpu apkārt. Viriešiem bija ziemā jērenes galvā, ar un bez ausīm, villa iekšpusē; apkārt bija aitādas mala, virsū drēbe nuo vairāk gabaliem, kuņiem šaurie gali satecēja kuopā augšas vidū ar uzšūtu pumpu. Puolenēm bija platāka jērādas mala un plakans viengabala virsus. Vasaru valkāja plikas ādas cepuri, kuņu pirka gatavu. Vecāki vīri vasarā valkāja vēl mellas, gaņas un stīvas cepures, vārdā tuornenes. Vēlāk iecēlās tagadējās širmenes. Puikām vasarai pašuva rūtainītes, t. i. rūtainas uoderdrēbes cepurītes, meitenes valkāja drāniņas. — It senāk sievas tīnušas ap galvu autu,**) bet teicēja tuo neesuoat piedzīvājuse.

5. Kāju ģērbs. Teicējai auguot lieli tūti sietavām, juo zeķes taupītas; viņas nuoauda kangās kādu pēdu platumā, pēdas 4 garumā, no pelēkas villas dzīvēm. Sietavas vienā stūrī bija piešūts pārsienamais prievets. Zeķu vietā daži lietuojūši vēl autiņus. Sievietes valkāja garzeķes, visvairāk baltas un mellas, ziemā villas, vasarā diegu. Valku zeķes nemēdza izrakstīt, tikai prieveta vietā bija ieadītas divas strīpiņas, baltām mellas, mellām baltas. Virieši valkāja kabzeķes, visvairāk pelēkas, ziemā villāna, vasarā nātna pakulu. It senāk apaviem nūoderējušas lūku vīzes, bet teicēja tās neesuoat redzējuse. Viņas laikā jav valkātas pastalas, kuorpes, zābaki. Par zeķēm un prievetiem skat. šī raksta 10. un 11. paņēmienu.

6. Vamzis, spenceris, apakškamzuolis. Vamzis bija šieviešu ģērba gabals ar nātna vai pluču deķa

*) Vidus-Kurzemē sacītu: lakatiņu.

**) Ziņas par autu atruonamas manā kāzu aprakstā „Izduotenes“ (16. Rakstu Kr.)

uoderi. Pirmajā laikā viņu šuva bez apakles, ar dziļu izgriezumu priekšā, lai sagtes nāktu redzamas, un ar pieduorknēm. Mugurā bija pulka křuoku, kuřām šarpās ieřūta sārķana vadmāla. Vēlākā laikā vamžus šuva ar apakli un mazāku priekšas izgriezumu. Vamzis šniedzās līdz rinduka bantei, priekšpusē bija atruonamas misiņa pumpas ar pumpcaurumiem. Viņu šūdināja nuo jauktas (zilimellas) vadmālas, tāpat kā spenceri, kuřš iecēlās pēc vamža. Spenceris, tikai sievietēm valkājams, bija ar kuplām křuokaiņām piedurknēm, ar misiņa lencēm un āķiem priekšā. Pieduorkņu galus aizākēja. Vamžu un spenceru vietā, kuři tagad zuduši, vēlāk valkāja tiklab vīrieši kā sievietes apakšķamzuoļus ar apakli un pieduorknēm, bet bez uoderes; bija rūtaiņi un citādāķi, cienija pat guodus apģērbt. Tādus kamzuoļus vēl tagad valkā, aditus, vai štus nuo pelēķas vadmālas.

7. Paltraks un zakraks. Abi bija ģērba gabali vīriešiem, kā jauniem tā veciem. Paltraks — līdzens biezas pelēķas vadmālas mantelis ar lielu krāgu, kas sniedzās līdz pus mugurā, pat līdz juostas vietai. Gaņums līdz puslielu Rumpī uodere, sterbēlēs nē. Paltrakiem nuozūdod uzcēlās zakraki bez lielā krāga, pelēķas vadmālas, ar mazu apakli, viscaur uoderēti, pumpām sapumpājami, sniedzās pāri ceļiem, mugurā bija zvenģele.

8. Mantelis un kažuoks. Manteli piederēja sievietēm, viņus šūdināja nuo jauktas (zilimellas) vai baluodaiņas vadmālas, lidzenus (bez křuokām), ar mazu apliecamu apakli, priekšā aizpumpājamus ar āķiem un lencēm. Vienus šuva paplatus, ar savelķamu prievetu iekšpusē, tie sniedzās līdz pus lielu; uotrus — gaņākus, kas sniedzās līdz pat zemei, un vidū šaurākus. Šuos sauca par gaņājiem jakiem un valkā līdz šuo baltu dienu. Kažuoki bija vīriem un sievām vienādi: jauktas pusvadmālas ar mellas aitādas apakli. Ap vidu sajuozās ar juostu, sārķaniem dzivpariem aditu; sebāk uznāķa ādas juostas ar misiņu, vai misiņa vien. Vīrieši valkāķa arī baltus (plikus) aitādas kažuokus ar mellu aitādas apakli, ar villu iekšpusē, ģērētuo ādu ārpusē. Sievietes lika apakš apakles zīdenīti, stūrus priekšā sasienuot.

9. Cimds. Pazīst pirkstaiņus, dūraiņus un krievu cimds; pēdējiem divi pirmie pirksti adīti katrs par sevi, trīs pārēķie vienkuopus. Visvairāk iecienīti villas dzives cimdi, bet ada arī buomeķa, gan baltus, gan raibus. Ievēruoķuot, cik

dažādu dzivparu ņem adiklim, runā nuo viendziju, dujdziju, triju dziju cimdiem. Izšķir vēl uoderētus (dubulta) un bezuoderes cimds, pieciem virbiem un vienu (vienvirbu) aditus. Cimds adīja visvairāk rakstaiņus un čaklai mātes meitai bija ruonams pūrā liels krājums tādu.*) Izrakstīt izrakstīja visvairāk dūraiņuos. Ira tādi raksti (kā uozuollapas), kuņus ada bez mītēm, kā ari tādi, kuņiem skaistuma labad mītes nepieciešamas. Mītes ir tā sakuot ežas, kas izrakstītuo cimdu sadala lauciņuos. Tuo pašu rakstu ada gan dižāku gan mazāku, vienreiz tā un uoreiz citādi dzivparuotu, nuo kam rakstuos ceļās lielum liela dažādība. Cimdu raksti: uošlapas (mazās, dižās), runča pautiņi, ritentiņi, pusītes, ābuoliņi, krustiņi (mazais krustaiņais, dižais krustaiņais), spitālitis, vārnacīši (mazais un dižais vārnacītis), buļļacis, kruķīši, sunīši, uozuollapas, sudrabraksti, ruožu raksti, vaiņagu spārni, vaiņagu ripas, vanagu (dziesmās: vangu) nagī, miezītis**) (miezaiņais raksts), mušaiņie raksti, suvēniņi (strīpaiņais raksts), zariņi (zaraiņie raksti), kaķu pēdiņas (ar mītēm, bez mītēm), ruonītis, lāča pēdas, kņaupaiņais raksts, kļavas lapas (kļavapiņas), vilka zuobi (mazie, dižie), sudmāliņas, atslēgu zuobi, rūtainis (rūtainītis), kauliņi, puodnieku raksts, siļa spārni, saules stari, šķībais raksts. Tagad ari labāk sapratisim pantiņus, kuņus panāksnieces dzied kāzās, pūru daluot, vai pūru veduot:

Nuo pūriņa es pazinu,
Jauna, jauna tā meitiņa:
Tā ziedēja tās pūriņis,
Kā maguoņu dārziņā.
Kādi raksti neziedēja
Māsas pūra dubenā:
Zied krustiņi, likumiņi,
Siļa spārni, vanga nagī!
Kādi raksti neziedēja
Mana pūra dubenā:
Sikspārniši, vārnacīši,
Krustim mesti likumiņi.

Cimda daļas:

1) Me t u m s (uzmetums, metamais). Dūraiņiem cimdiem neadīja metumu, bet pirkstaiņiem. Izšķir dubulta (ar baltu

*) Kādas Raņķu nuovada mātes meitas pūra lādē reiz saskaitīju 66 pāri rakstaiņu cimdu.

**) Divas acis baltas, divas mellas.

uoderi) m., šķībuo m.*), grīstaiņuo jeb grīstes m., rūtaiņuo m. spundaiņuo m., spēdelīšu m., pušķainuo m.**)

Gristes (jeb grīsti griestais) metums var būt vienu grīsti, divi grīsti, trīs grīsti platumā. 2) Kātiņš, nuo metuma līdz ikšķim. 3) Plauksts, pie dūraiņiem nuo kātiņa līdz ņaukumam, pie pirkstaiņiem — līdz pirkstiem. 4) Spēdele, tikai pie pirkstaiņiem, iet abpus ikšķim nuo metuma līdz pusplaukstai; viņu ada, lai cimds gulētu mīlīgi pie ruokas. 5) Pirksti, pirkstu gali; kad kātiņš nuoadīts, nuolaiž ikšķi, tad nuoada plaukstu un nuolaiž nuogali, beidzuot nuoada trīs vidējuos pirkstus. Nuogalis (nuogalitis) apzīmē mazuo pirkstu. 6) Raukums, pats cietais gals.

10. Zeķe. Sievietes valkāja garzeķes, jeb sietas zeķes, vīrieši vairāk kabzeķes. Pēc dzivēm izšķir villas jeb villāna, nātņa (linu un pakulu) un buomeļa zeķes. Visvairāk cienīja villainās, kuņas adīja rakstaiņas: ar baltu pēdu un dzivparuotu (rakstaiņu) kātu. Valkājuot kātu jeb lielu atlieca līdz krumslīem atpakaļ, uzmaucuo kājā vēl uotru īsu izrakstītu zeķi. Pēc baltājām zeķēm izcēlās viscaur mēllas ar baltu strīpiņu prieveta vietā vai pelēkas. Tagad atkal labprāt valkā rakstaiņas. Pazīstami bij daždažādi zeķu raksti: miezītis, likumiņi, caurumiņi, mušaiņie, strīpaiņie (stāvu st., krustu st.), nāves zuobi, kaķu pēdas, sunīši, zuobaiņie. Rakstus zeķes kātiņā (lielā) apzīmēja par vidus (jeb kāta) rakstiem; tā kaķu pēdas un sunīši ir vidus raksti.

Zeķes daļas:

1) Metums, pats virsgals; izšķīra līpiņu m., ritentiņu m., griestuo m. jeb šķībūm,***) pusīšu m. (pusītes), spēdelīšu m., skuju spēdelīšu m., spundaiņuo m. 2) Kātiņš, nuo metuma līdz pēdai; kātiņu zauc arī retumis lielu; lai kātiņu nuoadītu pēc kājas, jāsaņem acis — tā izcēlās sviķelis; izšķīra: ķēdaiņuo s., griestuo s., spundaiņuo s.¹⁾ 3) Pēda, nuo kātiņa līdz pašam ņaukumam; a) papēdis, pēdas pakaļējais gals; izšķīra vienkāršuo p. (cūku p., slepenuo p.), biezuo jeb rievaiņuo p., piņu p. (vācu p., līpas p.); b) līpa, blakām pa-

*) Dzives iet šķībi, viena ace uz priekšu, viena atpakaļ.

***) Nesen uzcēlies.

****) a) Viena ace ļauniski, viena labiski; b) divas aces ļauniski, divas labiski.

1) Duj kārtas uz priekšu, duj atpakaļ.

pēdim; daži skaita līpu pie kātiņa; c) r a u k u m s (nuoraukums) pats pēdas priekšgals.

II. **Prievets.** Vienkāršus valku prievetus piņ nuo diviem dzivpariem; viņus sauc zuobaiņuos. Labākus a u ž šķietiņā, kuŗu vēl tagad stipri lieto. Aušanai jem dzivparus (t. i. sārkanu, zaļu vai citādu villas dziju) un diegus, kuŗus uzmet uz metamajiem. Kad samesti, vienus galus satin uz skalgāna rullī, uotrus veŗ šķietiņā un sāk aust. 12 uolekšu uz metamājiem līdzinās vienai sienai jeb astuoņām starpām (gaņģiem). Audēja jem par audumu 20 kap. nuo sienas, kad smalki buomeļa diegi; 15 kap., kad smalki linu diegi; un 10 kap., kad parupji linu diegi. Kāda cita teicēja stāstīja, ka senāk par sienu maksājuse audējai mārku (3 kap.), bet tagād par 10 sienām samaksājuse 2 rub. 50 kap. Bet senāk ari bijuši vienkāršāki raksti (kā krustiņi), kamēr tagad parakstenes dažudažādas. Kas liek prievetus aust, nuosaka, kādā rakstā jaauž. Pie prieveta izšķir m a l a s (vienkāršas m., dubulta m.) un v i d u; raksts atruonās tikai vidus daļā. Prievetu auž ar 5, 7 un 9 dzivpariem; malu dzives — katrā malā met 2 dzives — netiek skaitītas līdz. Prievetam divējas puses: labā (aužuot apakšējā) un ļaunā jeb kreisā (aužuot virsējā). Pirmā ir rakstu nuoteicēja, kuŗi šķirās mazājuos un dižājuos. Dižie var būt ar mītēm (mītaiņi), bez mītēm. Prievetu raksti: līkumiņi (dižie, mazie), vēzītis jeb kukainitis, krēsliņi, galdiņš (galdaiņais r.), kāsiši, ābuoliņš (dižais, mazais), pusītes, krustainie (dižie, mazie), pussagtiņas, suņastīte, dakšiņas, skujiņas, spārniņi, šķībais raksts, ķēdītes, buļļa radziņi, vārncītis, kaķpēdiņas.

K. Pētersōns.

Rija, kulšana, apkūlas.

I. Nuo lauka labību šaveda nojumā, kur sakrāva pantuos (dziedru stārpās) līdz pašam čukuram. Kad gribēja kult, piesēra riju: viens gāza labību nuo panta zēmē, uotrs aizvilka līdz rijas durvīm, trešais piegādāja klāt augšāmdevējam, kuŗš labību uzdeva pretīmjemējam ārduos. Kad rija bija piesērta, sērēji, nuoslaucījuši suodējus, ģekurināja rijas krāsni. Kad labība ārduos bija izžuvuse, tad kūla. Viens gāza nuo ārdiem un uotrs stūma piedārbā, kur divi vandīja metienu. Metienā

lika 4 ārdus jeb 2 lāvas.*) Rudzus, metienā velkuot, pirms grieza pušu, uzliekuot kūli uz kazu un pārgriežuot ar izkapti pa vidu. Bet šita ari nepārgriestus rudzu kūlus gaŗsalmuos ar spriguļiem uz raksta. Sasēja 6—7 zirgus**) (vasarėjai mazāk) vienu uotram astē un mīdija metienu, kuŗam vidū stāvēja mīditajs. Kad bija izmīdīts, nuokratija un nuojēma virsējuro kārtu salmu, tad izmīdija un nuokratija padubeni (apakškārtu). Salmus tad lika uz restēm***) un kratija, lai izbirst pelus un graudi. Salmus izsvieda pa durvīm laukā un nesa ar nuozi¹⁾ pruojam. Kad salmi nuo metiena bija nuojemti, sastūma visas izkratas un nuomīdija graudus, t. i. nuomīdija akuotus. Tad vandija virsū uotru metienu un dzīvāja tāpat. Kāmēr mīditajs mīdija, citi piesēra nuo jauna riju. Ja bija derlgs vējš, dienā vētija. Durvis, kuŗās vējš, uzsēja retuo kretuli; viens meta pelus ar graudiem kretulē, uotrs kretuloja (sijāja ar kretuli). Kad pelus bija atšķirtas, izvētija ar biezu kretuli (graudu kretuli) graudus, kuŗus samēruoja maīsuos. Līdz Labrenča dienai dzīvāja (strādāja) bez uguns un kult cēlās mazā gaišmiņā. Pēc tam cēlās gaiļuos kult un dzīvāja ar uguni. Vienā piederba stūrī bija uzmūrīts ceplītis ar skurstenīti virsū. Tuvumā stāvēja ceplīša malka. Kuļuot nereti viens sēdēja pie ceplīša, lai piekurtu uguni un atslaucītu salmus. (Raņķu pag.).

2. Sēklas rudzus kuļuot rijā nebija brīv ēst maizi, lai rudzu sēju neizcērt. (Žvārdes pag.). — Pirmuo riju kuļuot nuokava gaili, asinis ietecināja rijas krāsns bedrē, ar asinīm uzvilka krustu uz rijas durvīm. (Raņķu pag.). — Kad taisijās pirmuo riju kult, nuosvilināja gailim asti. Kad beidza kult, rijas dibinā ielika abuos kaktuos uz ārdiem pa neizkultam kūlītīm nuo katras labības. Pašu gaili nuokava pa apkūlām, galvu uzsviežuot uz rijas krāsns akmeņiem. (Žvārdes pag.). — Apkūlas dzeŗuot, rijā ielika ēdienu, dzērienu, lai vectēvs ēduot un dzeŗuot (Satiķu pag.). Taisuoties pirmuo riju kult, saimnieks vai saimiece nuokava rijas krāsns bedrē cāli. Kad pirmuo

*) Divi ārdi = vienai lāvai.

**) Klaušu laikuos saimnieks turēja kādus 12 zirgus.

***) Restes — ribas starp divām dēlēm; muižā bija leelas gaŗas restes, kuŗas kratija 4 kratītāji, mājās bija mazākas ar diviem kratītājiem.

1) Nuozis izpīts no grīstēm; iegriež pakulas kāšuos un savin saites pa divām kuopā; tādas grīstes iepin rūtītēm starp divām līgstēm; nuozē nēs salmus un pelus.

riju iesēra, divi saimnieki Raņķu pagastā, Kūmiņš un Ikaitis, kavuši gaili uz rijas sliegšņa; pēdējais mitinājis pa ziemu divus gaiļus, vienu kuo kaut Juorgā rītu, uotru min. reizā. Kult sākuot nuokava rijas krāsns bedrē gaili, ievelkuot ar asinīm krustu krāsns priekšā Gaļu izvārija un apēda. Kult beidzuot arī nuokava turpat gaili un nuolika bļudu ar gaļu, brandvīnu un maizi uz rijas krāsni. Viens kūlis nuo katras labības bija atstāts nekults, tuo tad pa apkūlām večuki dzerdami un dziedādami izkūla. (Raņķu pag.)

3. Kad viss kuļamais bija apkults, sestdienas vakarā uzjēma apkūlas (apkūlības), kuņās bija saaicināti radi un draugi. Vakarā nuolika rijā alu, baltmaizi un bļudu ar ēdienu (biezputru un gaļu). Svētdienas rītā tad mājēnieki ar alu un brandvīnu gāja uz riju, kur dancuoja un dzēra. Nuo katras labības bija pa kūlim pamests nekults. Katru kūli sevišķi kūla spriguļiem un dziedāja:

Kūlām, kūlām, apkūlām,
Palika rudziši divvārpiņas.
Kūlām, kūlām, apkūlām,
Palika mieziši divvārpiņas.
Kūlām, kūlām, apkūlām,
Palika auziņas divvārpiņas.
Kūlām, kūlām, apkūlām,
Palika liniņi nenosisti (Raņķu pag.)

4. Vēl citas apkūlu dziesmas:

Apkūlām miežus, rudzus
Ar uozola vālitēm;
Izdzeņam miežu alu
Ar uozola kanniņām.
Žile žūbe gauži raud,
Redzē mani apkuļam,
Redzē mani apkuļam,
Rijas duores āzveram.
Zvirbulītis gauži raud,
Pajumtē gulēdams:
Redzē mani apkuļam,
Rijas duores āzveram.
Apkuļam miežus, rudzus,
Nuosviežam rijas ārdus;

Apkaujam cūkas, veprus,
Apsviežam cūku siles.

Apkūlām miežus, rudzus,
Kur liksim kūlējiņus?
Liksīm dziernu kamburē,
Lai ritina dziernutiņas.

Vai, mana rijiņa,
Vecāja māte!
Tur teku ritā,
Tur vakarā,
Tur savas kājiņas
Aptaražāju.

Stādi uošu, stādi kļavu
Rijas taka maliņā:
Vējš salmiņu nenesāja
Rijiņai dzīvājuot.

Vai rijiņa, man' rijiņa,
Diža ceļa maliņai:
Izved manas kūlējiņas,
Pa vienai lasidami.

Kam tās vecas ragutiņas
Viņā lauka galiņā?
Tās tēviņa ragutiņas
Miežus, rudzus vizināt.

Ar saujiņu miežus sēju,
Ne ar visu sētuvīti;
Ar kanniņu alu dzēru,
Ne nuo visas vērpelītes.

Šādi tādi klinklāviņi
Izdzer tēva alutiņu.
Kur tie mani pašu bērni,
Miežu vārpu lasītāji?

Kas kāit man kult neiet?
Man brālīši rīkuliši.

„Ej, māsiņa, nuogulies,
Ēs nuojemšu metieniņu.“ (Raņķu pag.)

Apkūlēm miežus, rudzus,
Āztaisam jāūjas durvis;

Nu gulēšu sav' miedziņu
Bes nekāda sirdēstiņa.
Es neietu rijiņāja,
Apput manis vaiņaciņis;
Lai iet brāļa ligaviņa,
Tai galviņa jumtu jumta,
Tai galviņa jumtu jumta,
Sen nuojemtis vaiņaciņis. (Nices pag.)

K. Pētersōns.

Ratu, arklu un ratiņa daļas.

Rati.

I. Vienjūga rati jeb vāģi. Divas ases: priekšase un pakaļase; kuoka asēm apakšpusē šķēne. Virs asēm gul plaukti, uz pakaļējuo viens, uz priekšējuo divi. Nuo priekšases abiem plauktiem apakšējais mazākais piestiprināts pie ases diviem dzelža riņķiem; virsējuo lielākuo sauc rungu plauktu. Plauktu galuos iedzītas rungas (4), kuņas piestiprinātas pie plauktiem ar dzelža stutēm Priekšasi ar pakaļasi savienuo mēle jeb languorts, kam nuo pakaļases pienāk klāt languorta dzelži. Caur priekšases abiem plauktiem un mēles galu izbāsta bulte. Ratu priekšā divas ilkses, katra ar vieniem atsāniem (dzelža vai saites) un atsānu āķišiem; ilkšu dzelži iekabināti ases cemmē. Priekšases pakaļējā pusē atruonama šķēre, kuņai mēle (languorts) iet cauri. Ašu galuos uzmaukti riteņi, kuņiem priekšā aizbāsti tapi vai aizskrūvētas vindas. Riteņa daļas: ule, spieķi, gabali, rēpe. Ulei katrā pusē buse. Ratu sānuos iekrauj redeles. Šādiem ratiem pabrauc tukšā un mazākās vajadzībās. Daži viņus ietaisa arī braucamus diviem zirgiem.

Divjūga rati (blaku rati) lielākām braukšanām, smagākiem vezumiem. Braks jeb šķiets uzniedēts ar divām niedēm priekšā uz šķēri; katrā galā viņam iekabināts braka starpriņķī zveņģelis. Apakš šķieta ielaista šķērē tisele, kuņai priekšējā galā cemme ar riņķi. Riņķī ruonama kaklenīca jeb tiseles saite, kuņu atsiens pie rikiem. Tiklab vienjūga kā divjūga ratiem katruos

sānuos ieliekamas redeles, kuņas pastāv nuo diviem buomiem, kuo savieno stāvas vai slīpas ribas; ratu galuos dažkārt ieliek dēlīti. Redeļu un dēlišu vietā lietojās arī uz rungām uzkrampējams ķuoris, pastāvuošs nuo redelēm sānuos un galuos. Dēļus un baļķus veduot, abējus ratus; izlaiž gaŗus, savienuojuot ases ar lieku (gaŗaku) mēli.

3. Uorei tādas pat daļas kā divjūga ratiem, viņai tik trūkst šķēres; tad šķieta un priekšases galus savienuo atsānu dzelži (senāk eglīšu vices). Uorēm ved visvairāk sienu.

Ārkli.

1. Kājārkls jeb žuburarkls, mūsu vecu vecais ārkls, pastāv no 15 luocekļiem. Lemesnīcai uzdzīti divi lemeši; viņu satur divi aukļi, apakšauklis un virsauklis. Apakšējam uzmaukti divi gredzēnu dzelži, kuŗi piesieti divām (kaņupu) saitēm pie ilksēm. Virs tiem gredzēnu riņķis, caur kuŗu izbāsta vērstuve ar vērstuves kātu. Arājam ruokās stāv balsts, kuŗā iedzītas abas ilkses.

2. Divjuga ārkls jeb buciņš (bucīš), pazīstamais zviedru ārkls, var būt vienlemeša, divlemešu, trislemešu un četrllemešu, ar un bez riteniem. Arājs tur ruokās ragus; pazemē luodā lemesis; velēnus apsviež velēnu sviedējs jeb blate; gar malu iet pēda jeb kreisie sāni; tiseles galā stellējamais.

Ratiņš (ratīš).

Ratiņa vidū atruonams beņķis, kuŗš stāv uz trim kājām. Kāju apakšgaluos piestiprinātas paminas ar kaziņu, kuŗa griež riteni. Beņķa zemajā galā ietaisītas divi ciskas ar riteni stārpā. Ritenim ir spieķīši ar ulīti, caur kuŗu iet riteņa dzelzs, kas ielikta cīsku šķēlumuos. Šķēlumi var būt gan izuoderēti ar dzelzi (busēti), gan neizuoderēti (neizbusēti). Lai dzelzs neceltuos ārā, priekšā āzduorti puļķīši. Beņķa augšgalā atruonās krūte ar šķērskuoku, kuŗam katrā galā stabiņš (stabiš). Šie var būt izjemami. Stabiņu stārpā ir spārns ar spārna dzelzi, kas ielikta pie stabiņiem piestiprinātas siksnīņās. Spārnam katrā pusē zubi. Spārna dzelzī uzmaukta spuole, kuŗai priekšā skriemelis. Ap riteni, skriemeli un spuoli tek šņuore. Beņķa pašā augšgalā ielaista skrūve,

kuo krūti paskrūvēt augstāku un zēmāku. Beņķim augšgalā vēl caurums, kuņā iesprauž ruociņu, kas pastāv nuo stāvkuoka ar sānkuoku. Pakulas vērpjuot ruociņā sprauž ērkuli, linus vērpjuot — lāpstiņu.

Piezīme. Ziņas uzrakstītas Kuldīgas apriņķa Raņķu pagastā nuo Blūmu Annas Ikaišuos 1893. g.

K. Pētersōns.

Vārdi, kas nav sastuopami Ulmaņa vārdnīcā,

J. Henriņa sakrāti.

Māra: paūsara Māra, -as, -u = gavēņu Māra, Mariā Verkündigung, den 25. März. Ar paūsara Māru ļaudis izbeidz vakarus dedzināt uguni un pāēd vakariņas ar dienas gaismu. (Veca paraša.) Azup.*); rudens Māra, -as, -u, Mariā Himmelfahrt, den 15. August. Azup.

māsa: sānu māsa, -as, -u, eine Beischläferin, Hure. Kungam ir divi trīs sānu māsas. Sasm.

mazbībele, -es, -i, das neue Testament. Skuolniece nuopirka mazbībeli. Ancē (Puopes-Rindas dr., Ventspils apr.)

mazķilķeņi, pl., -u, -us, die Nudeln. Pusdienā būs mazķilķeņi ar gaļu. Ancē.

mazpušis, -ša, -i = zirgu puisis. Pirmuo gadu par mazpuisi pie saimnieka. Ancē.

mazrunīgs, schweigsam. Mazrunīga meita. Azup.

meļplaūkašs, mit schwarzem Schmierbrande. Melplaukaini kvieši, mieži. Sasm.

meļplaūkas, pl., -u, -as, schwarzes Schmierbrand, besonders im Weizen. Šuogad kviešuos daudz melplaukas. Sasm.

mezglaiņš, knotig. Ar mezglaiņu diegu nevar šūt. Azup.

mezgluōtiēs, mezgluōjuōs, sich verknoten. Sukrs diegs šujuot mezgluōjās. Azup.

mežmiķelis, -a, -i = tāds, kā nuo meža izskrējis cilvēks, nesapratīgs, nejēdzīgs, izspūris cilvēks, palama. Tu tik esi tāds mežmiķelis, cits nekas. Dund.

mitinātiēs, -uōs, -ājuōs, sich unterhalten. Tu nuo cita labuma vien gribi sevi mitināties. Azup. = uzturēties.

mīzalaste, -es, -i, gen. com. = nuomīzies puika, meitens. Vai tāds mīzalaste puika, meitens drīkst saimniekam pretī runāt? Sasm.

*) Azup. = Aizupe, Dund. = Dundaga, Sasm. = Sasmaka.

- moņģele, -es, -i = slotrans, pašķidrslapināms. Kādu moņģeli tu man sataisijuse par slapināmu! Dund.
- moīga -as, -u = zems, resns, sevišķi ar visai platu muguru un resnu pakaļu cilvēks. Tas tik ir morga nuo cilvēka! Dund.
- mudinātājs, -a, -u, ein Antreiber. Paruna: Labs mudinātājs ir pusdarba darītājs. Azup.
- mudžinātiēs, mudžinuōs, mudžinājuōs, trōdeln. Kuo tik ilgi mudžinies ar ģērbsanos, kāju aušanu! Azup.
- muļķiņš, -a, -u, ein Dummkopf. Tu tik esi tāds mazs muļķiņš! Sasm., ein rechter Dummkopf.
- musalas, -u, -as = masalas, die Masern. Bērnām musalas. Dund.
- muskuļuōt, muskuļuōju = muskulī griesties, kā bites. Bites muskuļuo, sāks bēnus laist. Azup.
- mutuļuōt, mutuļuōju, sprudeln, Blasen werfen. Ūdens vārās mutuļudams. Azup.
- naģele, -es, -i = pamaza, paknapa kurpe, Es tādas naģeles nevaru uzaut, spiež kājas. Dund.
- naktszvaigznīte, ^{RP} -es, -i = kuokuolis, tauriņš Korn-Rahde. Naktszvaigznītes aug starp kviešiem. Talsuos-ņarbas, pl., -u, -as, Lumpen, Plunder. Ņarbas vien mugurā. Azup.
- aūdīgs, reich, wohlhebend. Naudīgs amatnieks. Azup.
- nazģetiēs, nazģejuōs = mezģluoties, sich knoten. Skrudzains diegs nazģejas. Dund.
- negādība, -as, -u, die Sorglosigkeit. Tā ir vecāku negādība, kā bērni iestājās skolā, nemāk grāmatu lasīt. Azup.
- ņer ņer, Bezeichnung des Hundegebells. Suņi reij ņer, ņer. Azup.
- nerātņiņš, dim. glaim. nuo nerātns. Kāds tu man esi nerātņiņš puisīņš! recht ungezogen. Sasm.
- nesāķis, -a, -u, dial. = nesātnis, ein Unmässiger. Ēd kā nesāķis. Dund.
- nespēks, -a, -u, die Schwäche, Altersschwäche. Veciem cilvēkiem pa laikam uznāk nespēks. Azup.
- nezi, saīsin. = nezin. Nezi, vaj tas tiesa, kuo ļaudis par tevi runā? Azup.
- niēzīgs, jückerisch. Vecmātei niezīgas acis. Azup.
- nuōblaņkst, nuōblaņkstu, nuōbleņkst = nuoblenst. Par tumsu nevar nuoblankest, nuoblenkst, kur ceļš, kur grāvis. Dund.

nuočiřkstēt, nuočiřkstu, nuočiřkstēju, das Schnarren der Wanduhr vor dem Schlagen. Sienas pulkstens nuočiřkst pieci minutes priekš sišanas: čirks! Azup.

nuođēdinātiēs, nuođēdinuōs, nuođēdinājuōs, sich abmagern. Kad cilvēks paliek vakaruos ilgi kājās, tad tas sevi nuođēdinās. Azup.

nuoēnuot, nuoēnuoju = apēnuot, izēnuot, vom Schatten ausliegen. Kuoki nuoēno laukuos labību, dārzuos saknes. Azup.

ņoga, -as, -u = ņoģa, netūrumi. Akas dibenā sakrājuos pēdu bieza ņoga, ņoģa. Dund.

nuoģaūstiēs, nuoģaūžuōs, nuoģaūduōs, sich beklagen. Sieva nuoģaūžās vien, kā vīrs liels dzērējs. Azup.

nuoģruņtētiēs, nuoģruņtējuōs, ģerm., sich ein richten, einleben.

Pagaidi, kamēr es jaunajā vietā labi nogruntējuos. Azup.

nuoģrūst, nuoģrūžu, nuoģrūdu, verschmeissen, verwerfen. Diezin, kur saimnieks nuoģrūdis klēts atslēgu. Sasm.

nuoģuņte, -es, -i = nuojums, das Schutz —, Wetterdach, der Abschaauer. Nuoģumtē mēdz uzglabāt dažādus zemkuopības rikus. Azup.

nuoķaņcināt, nuoķaņcinu, nuoķaņcināju = nuovilcināt, nuotarpināt, verzөгern. Tu man nokancini ar savu pļāpāšanu tikai laiku. Sasm.

nuoķazuot, nuoķazuoju, durchprügeln. Saimniece nouķazuoja cūkgani, lai cūkas nelaiž rāceņuos. Azup.

nuoķēpīt, nuoķēpu, nuoķēpīju = nuozagt, wegstehlen. Gana puika nuoķēpījis puisim pīpi ar tabāku. Azup.

nuoķlešķējis = nuokrepis, ar neūrumiem aplīpis. Tu viscaur esi nuoklešķējis. Sasm.

nuoķuōdināt, nuoķuōdinu, nuoķuōdināju = pieķuōdināt, einschärfen, abfärben. Vecāki man nuoķuōdināja, lai cita lietas neaiztieku. Dziju nuoķuōdināja melā krāsā. Azup.

nuoķrakšķināt, nuoķrakšķinu, nuoķrakšķināju, klappern wie der Storch. Kad starks nuolaižās ligzdā, tad tas mēdz nuoķrakšķināt. Azup.

nuoķrepis = nuolīpis. Viņš nuokrepis kā auns ar sūdiem. Dund.

nuoķrēsla, -as, -u, die Abenddämmerung. Nuokrēslā pabiedzam rudzus pļaut. Azup.

nuoķurētiēs, nuoķurējuōs = izdegt, ausbrennen. Malka krāsni nuokurējuos, jauzmet cita. Azup.

- nuókuft, nuókuŗu, nuókūru = nuokurināt, verbrennen. Visa malka, kas sanesta namā, nuokurta. Dund.
- nuólaŗāt, nuólaŗāju = izlaŗāt, Steppstiche machen, brodieren. Šuvēja nuolaŗā krekla priekŗu un apruoŗus. Dund.
- nuóŗeduŗjs, mit Eis bedeckt. Viss ceŗŗ nuoleduoŗjis, sklid uz nebēdu. Azup.
- nuóŗeja, -as, -u, die Niedrigung, das Tal. Nuolejā upe tek. Azup.
- nuóŗekstēt, nuóŗekstu, nuóŗekstēju (dūŗa), schwach, matt werden, Katzenjammer haben. Pēc dzerŗanas uotrā dienā dūŗa pavisam nuóŗekstėjuse. Sasm.
- nuóŗmiglāŗies, benebelt. Laiks nomiglāŗies un samācies. Azup.
- nuóŗmulŗināt, nuóŗmulŗinu, nuóŗmulŗināju = dumm machen. Tu gribi mani nuóŗmulŗināt, bet tas tev neizduosies. Sasm.
- nuóŗmulŗst nuóŗmulŗstu, nuóŗmulŗsu = guŗamā laikā negulēt, naktī nuóŗmuodā būt. Visu nakti viesibās nuóŗmulŗsu, nāķ miegs. Sasm.
- nuóŗoŗģāt, nuóŗoŗģaju = kaut kuo netīri, neglīti darīt. Bēŗns nuóŗoŗģāŗis ar muti gaŗas gabalu. Suns nuóŗoŗģāŗis kaulu. Dund.
- nuóŗpaunāŗtiēs, nuóŗpaunājuōs = biezās drēbēs saģērbties. Sieva tā nuóŗpaunājuōs, ka knapi var paiet. Azup.
- nuóŗpēduōt, nuóŗpēduōju = vienās pēdās nuóŗbradāt. Suŗi nuóŗpēduoŗjuŗi puŗu duobes, zaŗi sējas lauku (ziemā). Azup.
- nuóŗpļēncēŗtiēs, nuóŗpļēncējuōs = nuóŗbristies, sich abwaaten. Rau, kā bēŗns nuóŗpļēncēŗjies par dubŗiem. Azup.
- nuóŗplogejs = ar plānu plēvīti (plogu) pārvielcies. Stāvuoŗŗ ūdens pa laikam nuóŗploge. Dund.
- nuóŗpujāt, nuóŗpujāju = nuóŗkuopt, nuoridāt, nuovāķt. Es visas rupjāķās skaidas skaidienā nuóŗpujāju, pa biŗķim vien sanesu namā, sadedzināju. Azup.
- nuóŗraduŗŗs, -a, -u, die Angewohnheit. Katrs dara pēc sava nuóŗraduma. Azup.
- nuóŗrasuōt, nuóŗrasuōju, sich mit Tau bedecken. Nuóŗrasuoŗjuŗŗas luogu rūtis nuóŗslauķa ar lupatu. Sasm.
- nuóŗrast, nuóŗruōnu, nuóŗruōdu, nuóŗradu, angewöhnen. Tas man ir nuóŗrasts darbs. Azup.
- nuóŗŗipelēŗŗ, germ., abgeriefelt. Plintes stuobrs nuóŗŗipelēŗŗ ripelains. Dund.

- nuōsiksnāt, nuōsiksnāju = ar siksnu nuopērt. Ņem tuo puišeli labi nuosiksnā! Azup.
- nuōskripstināt, nuōskripstinu, nuōskripstinaju = nuoskripināt, nuoskripāt. Ar kādu cietu priekšmetu galdu, rūtis, nuoskripstināt. Sasm. abschrammen, einritzen.
- nuōslēdēt, nuōslēdēju = nuovāžuot. Luopi nuoslēdē labibas laukus. Azup.
- nuōstājumi, pl., -u, -us = padibenes, der Bodensatz. Labs alus, vīns, ūdens ir bez nuostājumiem. Sasm.
- nuōstiņkstēt, nuōstiņkstu, nuōstiņkstēju = nuoskanēt. Kniepķens, adata nuokrita zemē, ka nuostiņkstēja. Azup.
- nuōstrucinātiēs, nuōstrucinuōs, nuōstrucinājuōs = nuopilināties. Bērs ēzdams nuostrucinājies nuo galvas līdz kājām. Dund.
- nuōstudzināt, nuōstudzinu, nuōstudzināju = nuokratīt, nuopurināt, abschütteln. Noustudzini kādus ābuoļus nuo kuoka. Azup.
- nuōstūdidīt, nuōstūdidu, nuōstūdidju = nuomācīt, nuorāt, nuoteikt, apruobežuot. Māte mani tā nuostuidijuse, ka bez viņas ziņas nekuo nedrikstu darīt. Azup.
- nuōsuņķēt, nuōsuņķēju = nuosunīt, hunzen, heruntermachen, tadeln. Mācitajs nuosunķē dzērējus sprediķi. Azup.
- nuōšļucināt, nuōšļucinu, nuōšļucināju = šļucināt, pēdiguo pienu nuoslaukt. Govi slaucuot vajaga skaidri nuošļucināt. Azup.
- nuōšņurcis, nass u. erfroren. Gans pānāca mājās nuošņurcis. Azup.
- nuōšvikāt, nuōšvikāju = nuožvikāt, Streifen, einritzen. Bērs nuošvikājuši galdu. Azup.
- nuōtašķītiēs, nuōtašķījuos. Kā viņš sr dubļiem notašķījies, nuosmērējies, nuosprādzis, nouspricējies. Berķenē.
- nuōvakare, -es, -i = nuokrēsla, die Abenddämmerung. Tu visu nuovakaru nuovataļājies gultā. Azup.
- nuōzaīblēt, nuōzaīblēju = nuoķērnāt. Nenuozamblē drēbes ar netīrām ruokām! Dund.
- nuōvāžuot, nuōvāžuoju = nuoslēdēt. Luopi nuovāžu labibu. Dund.
- nuōvirpis = tievs nuodilis. Zirgam kuplā aste nuovirpuse it tieva. Sasm.
- nuōvirzītiēs, nuōvirzījuōs = nuobriest, nuožūt, abtrocknen. Ceļš slapjš, kad nelīs, nuovirzīsies. Sasm.

- nu re nu = saīsin. nu redzi nu! Nu re nu ku(r) skuoluotājs
nāk. Azup.
- ņuka, -as, -u, die Falte, Knille. Drēbes saņukatas vienā ņukā.
Azup.
- ņukāt, ņukāju, zerknillen. Neņukā savas drēbes. Azup.
- ņūīrāt, ņūīrāju = ņūrāt, nurreln, Ulm. ņurdāt. Sveši suņi
saskrējuši sētā ņurrā: ņur ņur. Sasm.
- nuzģi, pl., -u, -us = atēdas, Nachbleibsel vom Viehfutter.
Remstele tukša, tik nuzģi vien atlikuši. Azup.
- uōderiņš, -a, -u = mēriņš. Ieduod zirgam uoderiņu auzas.
Dund.
- uōkstiņš, -a, -u, die Spürbiene. Uokstiņi uzmeklē spietam
mājuokli. Sasm.
- pačabiņš, -a, -u = čabiņš, viegls, lēts, bezrakstura cilvēks.
Vectēvs palicis tāds pačabiņš. Dund.
- paduōmāt, paduōmāju = nuoduomāt. Paši darāt, kā paduo-
mājuši. Azup.
- paņnuōtiēs, paņnuōjuōs = kāda ēna piepēži pazibet priekš
acīm. Man tā paēnuojās, it kā cilvēks ietu gar luogiem
Azup.
- pacepliņš, -a, -u = paceplītis, Troglodytes parvulus. Koch.
Zaunkönig. Sasm.
- paeglīte, -es, -i = Kāds putns žagatas lielumā, sarkanu sek-
stīti, zaļganām spalvām. Talsuos.
- pagaīisma, -as, -u = gaismas apakša, der anbrechende Tag.
die Dämmerung. Šuorīt biju pa pagaismu nuomuodā,
pēcāk aizmigu. Azup,
- palaidiēns, -a, -u, eine kurze Strecke Weges. Man te viens
palaidiens līdz baznīcai, muižai, skuolai. Sasm.
- palaidība, -as, -u, dial. = palaidnība. Jauns cilvēks noudevies
palaidībā. Azup.
- pametama guōve = aizlaižama guovs. Saimniecei viena pa-
metama guove pārduodama. Azup.
- pasiēna, -as, -u = sienas apakša. Peles ietaisījušas caurumu
pasienā. Sasm.
- paslēptuve, -es, -i, der Hinterhalt. Zagļiem ir sava paslēp-
tuve, kur sazagtās mantas nuoglabā. Sasm.
- pastārpe, -es, -i, die Zwischenzeit. Bēniem nevien ēdienu
laikā, bet ari pastarpēs duod ēst. Azup.
- pastiņš, -a, -u, der Postboote, — knecht, — kerl. Pastiņš
pārved avīzes. Sasm.

- patika, -as, -u, patikša = patikšana, das Gefallen. Man nav nekāda patika, patikša še dzīvuot. Azup.
- patikšana, -as, -u, das Gefallen. Paruna: Kur nav patikšana, tur nav satikšana. Azup.
- pavataļātiēs, pavataļājuōs = pavalstīties. Bēni mēdz daudzreiz gultā, zālē, sienā, salmuos pavataļāties. Azup.
- pavāžuōt, pavāžuōju, langsam vorüberfahren! Kad slikts ceļš, tad rets, rets pavāžuo gaŗām. Azup.
- pēkstēt, pēkstu, pēkstēju = pēkšķēt, schnatteru. Piles pēks-Sasm.
- Perlants, -a, -u, Ferdinand. Mans vārds ir Perlants. Sasm. pēŗģēt, pēŗģē = libiski runāt. Zveinieki, Lībieši, pergē: pīrgu pērgu. Dund.
- piēcāmpāt, -aju, volltrampeln. Strādnieki piecampā ar dubļainām kājām istabu. Dund.
- piečubināt, piečubinu, piečubināju = ar čubām pietaisīt. Istaba piečubināta, neslaučīta. Sasm.
- piēduōtiēs, piēduōduōs, piēdevuōs, anpassen. Citam pieduodās tādi juōki, citam nē. Azup.
- piedrābs, -a, -u, dial. = piedarbs, die Dreschtenne. Piedrābā kuļ un vēta labību. Azup.
- piēdūcis = piesmacis. Istaba piedūkuse, javēdina. Sasm. Dund.
- piegātnieks, -a, -u = iegātnis. Viņš aizgāja piegātniekuos. Dund. Es še esmu piegātnieks. Dund.
- piegulēt, piēgulu, piēgulēju = sagulēt. Vaj es varu višu nakti piegulēt, kad tik ātri iet gulēt. Azup.
- piezaņķētiēs, piezaņķējuōs, sich vollfressen, sattessen. Zēns. piezaņķējies biezputru līdz acīm. Dund.
- piēlaīstiēs, piēlaīžuōs, piēlaīduōs = pieklāties, sich geziemen. Virišķu priekšā izģērbties, tas nepielaižās sievišķiem. Azup.
- piēputis, vollgestaubt. Pulkstens stāv pieputis. Azup.
- piēskaŗtiēs, piēskāruōs = piedurties. Meldēris nejaūši pie skāries pie dzīrnāvu ratiem — tas ierauts ķemratuos, Stukmaņuos.
- piespēŗt, piēspeŗu, piēspēŗu (kāju). Kad tēvs piespēŗ kāju pie zemes, tad bēni paliek tūlit klusu. Azup.
- piešļūkt, piešļūcu = ar ņagūm kuo pievest. Plikā ziemā tik reti kāds dabūja piešļūkt malku ar ņagūm, citi pieveda ar ratiem. Azup.

- piežēluot, piežēluoju, sich erbarren, Mitleid erweisen Kungs var gaudenu cilvėku žēluot, kuo nu piežēluos nabaga cilvėks. Azup.
- piča, -as, -u, die Badstube (bēnu val.). Iesim uz piču pičāties! Azup.
- pičātiēs, pičājuos (bēnu val.) pirtī pērties. Bēniem tik pičā pičāties. Azup.
- pidelēt, pidelēju = žvickaties, šaudities. Kuo tu, meiten, pidelē par visām malām. Dund.
- pīkstētājs, -a, -u. Vecmāte teica: Man galvā sameties tāds pīkstetājs, pīkst: pīks, pīks. Azup.
- pīlprātīgs = pilnprātīgs. Tas nav pilprātīgs cilvėks, kas tā dara! Azup.
- pīmpara, -as, -u, ein weinerliches Kind. Ko lai aukle ar tādu pīmparu iesāk! Azup.
- pīnēt, pīņēju, germ., peinigēn. Kuo tu mani pīnē! Azup.
- pīpe, -es, -i = krūzas šņucis, šņipis. Alu lej par krūzas pīpi glāzā. Azup.
- pipka, -as, -u = klundzaks, savīts, sagriests lakats, divielis priekš sišanas. Viņš man iesita ar pipku par muguru, ka sāp. Sasm.
- placaiņš = lieliem plankumiem, fleckig. Placaiņi rudzi, ābuoliņš. Berķenē.
- plāuks! der Schall beim Fallen, Ohrfeigen. Piedzērušais iekrita plauks grāvī, iesita plauks par ģimī divi plaukas. Zemītē.
- plēka, -as, -u = kvēpi, bubāļi, taņa tīkls, das Spinnewebe. Plēkas nuokārušās gar griestiem. Azup.
- plēkstiņš, -a, -u = plēkšķis, ein Schwätzer. Plēkšt, kā plēkstiņš. Sasm.
- plēks! Sķīvis izkrita plēks meitai nuo ruokām. Azup.
- plēksne, -es, -i = plēne, der Schinn. Plēksnes izēd matus nuo galvas. Azup.
- plēkstināt, plēkstinu, plēkstināju (muti), schmatzen. Kuo nu plēkstini muti! Azup.
- plēņcka, -as, -u, dial. = ploņcka, Dund. Tā tik tāda plēncka, ploncka nuo meitas, ein liederliches Mädchen. Azup.
- plēņckātiēs, plēņckājuos, dial., ploņckātiēs, Dund. = nuobrieties. Meitene nuoplēnckājuse, nuoplōnckājuse lindrakus dubļaiņus. Azup.
- plērināt, plērinu, plērināju, schwatzen. Pļera pļerina visu vakaru un neiet pruojam. Dund

- plērka, dial., plořka, -as, -u, Dund., ein Schwätzer, Plapper-
tasche. Kuo tas plērka, plořka te plērkā, plorkā. Dund.
plērkat, plērķaju, dial., plořkat, plořkaju, schwatzen, plappern.
Kuo tu tikdaudz plērkā, plorkā! Dund.
- plērnica, -as, -u, gen. com., eine Plappertasche. plera. Plērnica
plerina visu vakaru, kā apņikst klausities. Dund.
- plēřra, -as, -u. gen. com., eine Plappertasche. Kuo tā plēřra
tikdaudz plēřrā. Dund.
- plēřrāt, plēřrāju = plorkāt, schwatzen, plappern. Stāvi klusu,
neplēřrā tikdaudz! Dund.
- plēsiēns, -a, -u = plēsums, Neubruch, Rodeland, ein neu
aufgerissenes Stück Land. Plē sienā aug krietnas auzas.
Sasm.
- plikpakaļa, -as, u., ein Habenichts = plikdirsa. Kur tāds
plikpakaļa lai sievu liek. Sasm.
- plikums, -a, -u, die Nacktheit. Apsedz savu miesas plikumu.
Azup.
- plockas, -u, -as = biezās krēpas, spēļdekļi. Slimais sasplā-
vis plockas plānā. Dund.
- plodznētiēs, plodznes, flattern. Vanags, karuogs plodz-
nes gaisā. Dund.
- plorbaba, -as, -u = plāpa, eine Plappertasche. Eij tu vecā
plorbaba nuost nuo manis. Dund.
- plořka laiks, -a, -u = slapdraņķis, Schlackwetter. Kam tadā
plořka laikā tik ārā iet. Dund.
- ploska, -as, -u = pluska. Iet kā ploska nuoplucis. Dund.
- plučī, p', -u, -us = plūkšņi. Plučus liek pie villas klāt.
Azup.
- plukas, pl. — -u, -as = akmeņu un kuoku sūnas. Ar akmeņu
un kuoku plukām mēdz rāvant dzeltenbrūnu villu un
dzivs. Dund.
- pluks = piepeži nuoiēt, pazust. Ja rītu miksts laiks, tad
sniegs būs pluks nuost. Azup.
- pluņdzināt, pluņdzinu, pluņdzināju = izlaistīties. Neizplun-
dzini ūdenī nesuot nuo trauka. Dund.
- polaks, -a, -u = mazs puisķens. Kur tu skraidī mazais po-
laks visu laiku par sētu. Dund.
- pollas, -u, -as, Falten. Svārki ar pollām pakaļā, Faltenrock,
Schössenrock. Dund.
- pořkšņināt, pořkšņinu, pořkšņināju = ar knābi cirst pa sausu

- kuoka zaru, kā porkšķis, nuo kam iceļās trīcinuošas skaņas, kas tālu dzirdamas mežā. Sasm.
- pořkšķis, -a, -i, *Picus canus* Gm. Grauspecht, pelekā dzilna. Porkšķis porkšķina gar sausiem kuoku zariem: trrr. Sasm.
- prātā salaustiēs = bez prāta būt. Vaj tu esi prātā salauzies, ka neļēdzi kuo dari! Sasm.
- priekšpīrksts, -a, -u, der Zeigefinger. Priekšpīrksts ir īsāks par vidus pīrkstiem. Azup.
- priekšdiēnas, die künftigen Tage, Zukunft. Japataupa uz priekšdienām. Azup.
- pūkala, -as, -u = baltā pūka, baltā pura zāle, kaķvilla. Kāda pura zāle ar baltu pūku galā, aug purainās vietās. Sasm.
- pūkala, -as, -u = pavilla, smalka pūciņa. Kad zuosu jeb pili nuoplūc, tad paliek vēl pūkala, kuŗu nuosvilina. Dund.
- puřkšķēt, puřkšķū, puřkšķēju, undeutlich sprechen, in den Bart brummen. Nepurkšķi man preti! Sasm.
- puřpelņāse, -es, -i, puřpeļu deguņš = puņķu vērpele, tāds, kam puņķains deguns. Dund.
- pusgubu, halbgekrümmt, gebückt. Vecenīte iet pusgubu. Azup.
- pussvētvakars, -a, -u = sestdienas vakars izejuot. Sestdienas vakars ir pussvētvakars. Dund.
- putināt, -u, -āju (kā zirgs) = traki, nevaldami šķriet, schmettern. Pa ceļu braucuot zirgs izbijās un sāka putināt. Dund.
- aūkstais putns, -a, -u, *Fringilla coelebs* L., šlīrka, Buchfink. Kad aukstais putns ļļauj, tad bus auksts laiks = čirkšķis. Azup.
- rāiks, -a, -u = ricka, maizes aprieks. Ieduod nabagam raiku maizes, lai iet pruom. Azup.
- raktiēs, ruōkuōs, rakuōs = rakņaties, sich wühlen. Kuo tu ruociēs par manu gultu, skapi, kumuodi! Azup.
- rakņātiēs, -ājuōs = rakties, vandities, sich wühlen. Kuo tu rakņājies, kā cūka par manu guļu, skapi, lādi! Azup.
- rakumi, pl., cūku rakumi, die Schweinswühle. Lauks vienuos cūku rakumuos. Azup.
- ratiņkāja, -as, -u = vistukāja, vistu vārds, Orions-Gürtel. Ratiņkāja sastāv nuo trīs taisnā linijā gulošām zvaigznēm. Nurmuižā.
- rātniņš, dim. glaim. = sehr artig = rātns. Tu man esi rātniņš dēliņš. Sasm.

redele: kratamā redele, -es, -i = salmu kratamā redele. Kratamā redelē nuokrata salmu smalkumus, lai izbirst graudi. Azup.

resnpakaļa, smagpakaļa, smagdiřsa, -as, -u. Tev tāda resnpakaļa, smagpakaļa, smagdiřsa sieva. Dund.

repis, -a, -i = pakaja, duncans. Saduod tam pa repi! Dund. ripāt ripā, es rollt. Ceļš tik sauss, brauc kā ripāt ripā. Azup. ripene, -es, -i = kāda ēdama sēne, pelēku virsu, baltu ripu apakšā. Talsuos.

ruōciņa, -as, -u, dim. nuo ruoka = kulstīklas ruociņa. Linus kulsta ar kulstīklas ruociņu uz kulstīklas. Azup.

ruōķētājs, -a, -u = liels ēdējs, rijējs. Sivēns liels ruoķetājs, ruoķe ēst, kuo tik ieleij silē. Azup.

řūcināt, řūcinu, řūcināju, sausen, brausen. Stipris vējš řūcina cauru nakti gaŗ ēku pakšķiem. Azup.

sabriēdēt, -dēju, sabriēdināt, sabriēdinu, sabriēdināju. Sasm. zusammenquellen lassen. Izkaltušus traukus mēdz izlikt lietū sabriēdēt, sabriēdināt. Azup.

sačakarēt, sačakarēju, dial. sačokrēt, sačokrē, Dund. = sabikstīt, sabakstīt. Sačakarē, sačokrē malku krāsni, lai deg. Kad ausis, zuobus sačakarē, sačokrē ar mātadatu, tad sāk sāpet. Azup.

sadraudzīgi, gesellig, vertraulich. Mēs dzīvuojam ar saviem kaimiņiem sadraudzīgi. Azup.

sadruvējis = saīdzis, verdriesslich. Sadruvējis cilvēks. Azup. saiētiēs, saejuōs, saeimuōs, sagājuōs, verkehren. Ar laipnu cilvēku ikviens labprāt saietās. Azup.

sakaūtiēs, sakaūjuōs, sakavuōs = samuocīties, saplēsties, piem. ar grūtiem dārbiem sevi sakauties; draugi sakavās. Azup. saklabināt, saklabinu, saklabināju, auf dem Klopfbrette klappern. Ar klabiķi saklabina ēdiena laikā cilvēkus mājās. Azup.

saklešķēt, -eju (maize), jēla, sakrituse maize, kleistriges Brot. Saklešķējuse maize nav gārda. Dund.

sakloņdrēt, -ē = saklunderēt, sastaigat. Par dienu saklondrē slimuo kāju, vakarā sāp. Dund.

saknes, pl., -u, -es, das Gemüse. Saknes audzē sakņu dārzā. Azup. saknubēs, gekrümmt. Veckungs sēž ratuos saknubēs. Dund. sakuōptiēs, -juōs, -uōs = apkuopties. Saimniece jau laikā visu sakuopusēs. Azup.

sakraņģēt, -ē = šalikt, sakasīt, agrābt. Kalpuone sakraņģē

- ēdienu atliekas, rāceņu mizas vienā kuopā, biezputru vienā traukā. Dund.
- sakrēmēt, -ē = sakalst kā āda krunkās. Slapji zābaki, kurpes, pastalas vēlāk sakremē. Dund.
- sakūpēs, saputēs = sašūpejs. Sakūpēs, saputēs, ābuoliņš put. Dund. = sakūpejs, saputējs.
- salatdiēs (tesmenis) = kad tesmenī brēsmes metās, sapumpis. Māņi: Kad tesmenis salaidies, tas jarīvē ar rinduka stērbeli, tad salaidums pamazām izdalās. Azup.
- salaīdums, -a, -u = tesmeņa pumpums, bresmes; salīmējums. Kad tesmeņa salaidumu ierīvē ar kādu zalvi, tad tas pamazām izdalās. Pašā salaiduma vietā krēsla kāja atgāja vajā. Azup.
- saīdūka, -as, -u = krimele, kāda ēdama sēne. Talsuos.
- salīdināt, salīdinu, -āju, verregnen lassen. Izkaltušus traukus mēdz lietū salīdināt, lai sabriest. Azup.
- salīgs, recht kalt. Salīgs laiks, salīga ziema. Azup.
- samāciēs, bewölkt. Laiks samācies, taisās uz lietu. Azup.
- samaliēs = visu nuomalis. Melderis visu samalies, sudmalas stāv, nav kuo malt. Azup.
- sameņģēt, -ēju = samaisīt. Bēni sameņģējuši ēzdami biezputru bjuodā ar rūgušu pienu. Azup.
- samētāt, -āju = izmest nuo ratiem, kamanām. Zirgs skriedams samētāja stipri puisi. Azup. (= putināt, kā zirgs. Sasm.)
- samežģitiēs, -juōs, sich verwickeln. Kāja samežģitjās, ka tikkuo nenuogāzuos pa trepēm zemē. Dund.
- sapickāt, -aju = sapļekāt (maize), sakrist kā galuoda. Maize sapickājuse vienā pickā. Dund.
- sapiņckātiēs, -uōs, sich zusammenpinkern, zusammenwühlen. Galva, mati pakulās sapinckājušies. Sasm.
- sapļekāt, -āju = sakrist (maize). Es šuoreiz izcepu sapļekājušu maizi. Dund. = sapickāt.
- sapūst, -šu, -tu = izpūst, von Winde durchblasen, durchwehen. Braucuot man vējš sapūta galvu, ausis. Azup.
- saraūdzt, -gu, -dziju, zusammensuchen, zusammenlegen. Sieva sarauga vīram pātiku uz visu nedēļu muižā. Azup.
- saraustītiēs, -uōs, -ījuōs, sich überheben. Sieva caur un caur sevi saraustījusēs pie grūtiem darbiem. Sasm. Azup.

- sasaūtēt, -ēju = sasutināt (speltē). Speltē sasautētu kadiķa, kārķļa vici var sagriest riņķī, kā patīk. Azup.
- sasētiēs, -juōs, besāen. Kad sievas sasējušas duobes, tad vistas tura iesluodzitas, lai neizkārpā. Azup.
- saskatīt, -tu, -īju, durch Lesen die Augen ermüden. Kad vakarus pie uguns ilgi lasa, tad saskata acis. Azup.
- saskvirbināt, -nu, -āju = ar divi pirkstiem sagriest. Diegu mēdz saskvirbināt ar divi pirkstiem. Sasm. = saskvirbant. Dund.
- sastaigāt, -āju = ar, kājām smilktis sanest, piem.: grīzu deķi sastaigāt ar smilktim. Azup.
- sastāvēt, -u, -ēju = nuo ilgas stāvēšanas samaitāties. Sastāvējuse drēbe, vadmala, cimdi, zeķes ir nestipras, -ri. Azup.
- sastrādāts = pastrādāts, nuo-; cietas ruokas dabūt nuo dārba. Lauku darbi sastrādāti. Tev tulznaiņas ruokas sastrādātas. Azup.
- sastruoķēt, -ē = sastrolēt, sagrollet, sagročēt = rupji, kuņģaiņi savērpt. Vecmāte pakulas, linus, villu tikai sastruoķēs. Dund.
- sastrolēt, -ē = sastruoķēt, sagrollet, sagročēt, rupji, neglīti, kuņģaiņi savērpt dziju, diegu. Meitene vēl nemāk vērpt, pakulas tikai sastrolēs. Dund.
- satromļes = šapumpis, uztūcis, resnāks palikt (lauzuma vietā) Dilbs lauzuma vietā satromles. Dund.
- sauspūtu vējš, -a, -u, = s. laiks, kad sauss, pasilts vējš pūš Nu smuki ceļš žūst, sauspūtu vējš! Azup.
- savdabīgi = svabadi, brīvi, frei. Skuoluotajs teic bēniem savdabīgi priekšā. Azup.
- savedējs, -a, -u, -ja, -as, -u, ein Kuppler, -rin. Daža sieva ir liela jaunu pāru savedēja. Azup.
- savedināt, -u, -āju = saprecināt; samierināt. Es šuo jaunuo pāri savedināju. Es abus preteniekus savedināju, tie salīka (= salīga) mieru. Azup.
- sažanglēt, -ē = sakuožlāt. Kaķis sažangles peli. Dund.
- siksnāt, -āju = ar siksnu pērt. Saimniece siksnā ganu. Azup.
- siltalus, -s, -u, das Warmbier. Siltalu duod saimei svētku rītuos dzērt. Azup.
- siņtzaris, -a, -i = ķemme. Mikla: siņtzaris sienu grābj.
- skaļdarēt, -ēju, dial., skolderēt, -ē, Dund. Kuo tu tā ātri skalderē, skaldere. Azup. = žigli steigt, darit kaut kuo.

- skaldaris, -a, -i, dial. = skoldērs, -a, -u, Dund., tāds, kas ātri
steidz, skreij, žiglbiksa. Azup. Tas iet, steidz, kā skal-
daris, skolders. Azup.
- sklads, -a, -u, = ieslodzījums, iespruostuojums. Līdz kuo
dārzu apsēj, tūlīt jaliek vistas skladā, lai tās neizkāpa
duobes. Azup.
- sklaņdu raūsis, -a, -i, = vīļu rausis. Saimniece čep sklandu
raušus. Sasm., Dund.
- skrabdañcis, -a, -i, ein Windbeutel. Ej tu skrabdanci, eij!
Dund.
- skrābans, -a, -u = palama. Mikla: Skrābans dzen vēršus.
Dund.
- skrabēt, -e = kā vējagrābeklis skriet, iet, darīt. Viņš skrabe,
kā skrābis. Dund.
- skraīda, -as, -u, gen. com. Abi lielas skraidas. Umherläufer,
Bummler. Dund. = bīza.
- skraīdule, -es, -i, Umherläuferin, Bumlerin. Kur tādu skraiduli,
var likt, nekad nestāv mājās! Sasm.
- skribdiřsa, -aš, -u, ein Windbeutel, žiglpakaļa, palāma. Tas
iet, skreij, steidz, kā skribdiřsa. Dund.
- skribelēt, -eju = ar nagiem kasīt, piem. ar nagiem kādu
dubļu plankumu nuo drēbēm skribelēt. Azup.
- skripatiņa, -aš, -u, ein Krümchen, Biřchen. Ne škipatiņu vēl
neesmu ēdis. = drupatiņa. Sasm.
- skripštains, ingeritzt, eingeschrammt. Skripštaina brille, glāzs,
luoga rūtis, galds, skapis. Sasm.
- skripštēt, -u, -eju = zābaku truoksnis pa grīdu ejuot. Viņš
iet kā skripst pa plānu: krip, krap. Sasm. = ari: iet
skrip, skrap.
- skrube, -es, -i = kāda birste grīdu spuodrināšanai, bēršanai.
Ar skrubi bērz plānu. Dund.
- skrudzains = vienās skrudzēs. Skrudzains diegs nazgejās.
Dund.
- skrudzētiēs, -juōs, sich kräuseln. Sukrs diegs skrudzejās.
Azup.
- skruļlainš, in Locken. Tev ir skruļlaini mati. Azup.
- skruļlastiņš, -a, -u = kāds dzeltenī-raibs putniņš, sarkanu
astiti. Talsuos.
- skruļlastis, -a, -i = tāds (cūka, sivens, vepris), kam aste stāv
skruļlē uz augšu, piem. skruļlastis sivēns. Azup.

- slēpt, -ju, -u = slēpt, verbergen, verheimlichen, hehlen. Nemeluo, teic taisnību, kas tur kuo slept. Azup.
- slēptuve, -es, -i, Der Hinterhalt. Zagļiem ir savas zinamas slēptuves, kur zagtu mantu nuoglabā. Sasm.
- sliktināt, -u, -aju = par kādu sikti runāt, nuovārtā likt. Sliktini mani cik tu gribi, es tāds vis neesmu. Sasm.
- slīmesis, -a, -i = slīmestis, svīmasts. Apaļus kuokus mēdz drāst ar slīmesi. Azup.
- slimiņš, dim. glaim. nuo slims, sehr krank. Mans dēliņš, meitiņš ir stipri slimiņš. Sasm.
- slīņkene, -es, -i, fem. nuo slīņķis. Kas tādu slīņķeni precēs, kas nevīzuo strādāt! Azup.
- slořka, šlořka, -as, -u = kaut kādas salaistas. Sivēni nedzer tādu slorku, šlorku, jaduod labs ēdiens. Dund.
- slořķēt, šlořķēt, -ę = lorket, strēbt. Meita slorke, šlorke putru: slorks, slorks, — šlorks, šlorks. Dund.
- slotrans, -a, -u = smāķis, smarķis, zuoste. Sataisi kādu slotranu pie ceptas cūkgaļas. Dund.
- sluinis, -a, -i = sluņķis, lunķis, gařgura, gařkaulis. Iet kā sluinis ar izgurušiem kauliem. Azup.
- slūšēt, -ę = ejuot, dejuot kājas gar zemi vilkt. Skat, kā viņš slūšē valcēdams. Dund.
- smārķis, -a, -i = smāķis, smēre, klīstere. Ar smarķi apsmērē papīra lentes priekšluogu aizklīsterēšanai. Dund.
- smiēkļa vārds, -a, -u, ein Spottname. Tas ir smiēkļa vārds kuo tu runā. Azup.
- smīgaļāt, -āju, lächeln, höhnisch lächeln. Nesmīgaļā par katru vārdu, kuo es runāju. Azup.
- smukiņš, dim. glaim. nuo smuks, sehr schön. Kas man par smukiņu bērniņu, dēliņu, puisiņu, meitiņu! sehr hübsch. Sasm.
- smulķans, schlank. Smulķani kuoki, -nas priedes, egles. ari: smulķanas acis. Azup.
- sniēgputenis, -a, -i, das Schneegestöber. Laika pareģuojums: Kad irbes skraida gar ēkām, nāk sētā, tad būs sniegputenis. Dund.
- snipstiņš, -a, -u, ein Handvoll. Zirgs izēdis ēdamuo, ieliec vēl snipstiņu ābuoliņa redelē, kuorī. Dund.
- spēles, pl., -u, -es, die Violine, Geige. Tēvs man nuopirka spēles. Dund.

spīles (spihles) = niedres. Junti gandrīz vienīgi spihlēm segti. (Kāds gaŗums?) „Latvija“ № 8, pag. 2 — 1913. Rucavā.

sprāguoņa, gen. com. Dund., sprāguoņis, -a, -i, ein Krepierling. Sprāguoņa cilvēks (palama). Sprāguonis suns, kaķis, luops. Azup.

sprūda, dim. sprūdiņa, -as, -u, Knebel für Schweine. Baruoķlus kaujuot mēdz ielikt sprūdu mutē, lai tie nekuož. Āzup.

spuŗdzītiēs, ijuos = enerģiskaki rīkuoties. Kungi sāk spurdzīties ar zem- un luopkuopību. Azup.

spurgālis, -a, -i = kāda ezera zivs ar 15 spuŗiem uz galvas. Talsuos.

streņdzele, -es, -i = vecas saites, gruožas, striķa gabals. Ar vecu strendzeli sasien divus mietus kuopā. Sasm.

stiķmēistars, -a, -u, ein Spassmeister, nūkischer Mensch. Tas ir stiķmeistars puisis! Azup. germ.

stīks! Bezeichnung des Herzpochens. Sirds lez: stīks, stīks. Azup.

stīpriņš, dim. glaim. nuo stīprs. Mans mīlulīts ir jau labi stīpriņš, recht stark. Sasm.

striķuomis, -a, -i, germ. = striķa kuoks, -a, -u, das Streichholz. Ar striķuomi, striķa kuoku nuostriķā labības pūru, mēru, sieku.

strūgle, -es, -i dial. = strūkle. Lietus nāk strūglēm zemē. Dund.

struņķis, -a, -i = kālis, der Schnittkohl. Muižā puslauks ar struņķiem nuostādīts. Dund.

strupmēle, -es, -i, — -lis, -a, -i = ar strupu mēli runāt. Strupmēlis, -le runā strupi. Sasm.

stūķis, -a, -i = vecs, stīvs, kūtrs zirgs, kasar pātegu dzenams. Sievišķi tik ar kādu vecu stūķi drikst braukt. Azup.

suņķēt, -ēju = sunit, hunzen. Tu nedrikti mani sunķēt. Mācītājs nosuņķēja baznīcā dzērejus. Azup.

sutinātiēs, -uos, -juos = sildīties, sich wärmen. Bērni nuosaluši, sutinās pie uguns. Sasm.

stūrbs, stuorbs, -a, -u = stiebrs, der Halm. Rudzi jau metās stūrbuos. Nuo vienas rudzu saknes vairak stūrbiņi (dim.) iznākuši. Man lieli rāceņu stuorbi. Azup.

svāidaļātiēs, -juos = svaidīties, mētāties. Bērni svāidaļājās ar sniegu. Ieskurbušais svāidaļājās ar naudu. Dund.

- svārītiēs, -uōs, -ījuōs = svārstīties, schwanken. Braucuo
siēna vezmis svārās uz vienu pusi. Azup.
- sveĥpis, -a, -i = tāds, kas smagi, grūti kustās, palama:
Tas tik tāds svempis nuo cilvēka. Azup.
- sveĥptiēs, -juōs, uōs = smagi, grūti kustēties. Svempies nu
ārā nuo ratiem! Azup.
- svētdiēnas meita, -as, -u = tāda meita, kas grib labi ģērbties
un vieglu darbu, kā svētdienā. Dund.
- svīmasts, -a, -u, dial. = slīmesis, slīmestis. Paduod man tuo
svīmastu. Amatnieks drāž kuoku ar svīmastu. Dund.
- svipšķi mest = stipri uguni pūst. Met svipšķi, lai uguns
ātrāki iepūšās. Azup.
- svitrs = spīrgts, spēcīgs, veselīgs. Svitrs puisis. Pūņuos.
- šāudeklis, -a, -i = žvicka, šiveris. Kuo tu šaudies, kā šau-
deklis uz visām pusēm! Dund.
- šāva, -as, -u = rēte, die Narbe. Tev liela šāva uz vaiga.
Sasm.
- šejiēniētis, -a, -i, ein Hiesiger. Es neesmu šejienietis, bet nuo
citurienes. Azup.
- šiveris, -a, -i = šaudeklis, žvicka. Nešiverējies, kā šiveris
pa visām malām. Dund.
- šķēļders, -a, -u = šķēpele. Zibens saspēra kuoku šķelderu
šķelderuos. Dund.
- šķēliēns, -a, -u, ein Schnitt. Zēns iegrieza lielu šķēlienu ar
nazi ruokā. Azup.
- šķiētnieks, -a, -u = šķietu taisitājs. Šķietnieks taisa un pā-
duod šķietus. Azup. (pāduot, dial. = pārduot).
- šķēlums, -a, -u = plēsums, die Spalte, Ritze. Kluci sakaldīja
trīs šķēlumuos. Azup.
- šķērpele, -es, -i = šķēpele, ein grosser Splitter. Kur malku
skalda, tur atlec šķērpeles. Dund.
- šķērssiēna, -as, -u, ein Querwand. Šķērssiēna šķir vienu
istabu nuo uotras. Azup.
- šķērste, -es, -i, Schlitz am Weiberrock. Rindukam šķērste
vaļā. Azup.
- šķīrs, -a, -u = matu celiņš, der Haarscheitel. Tev šķīrs nav
taisns. Dund.
- šķuōtele, -es, -i = gaŗa lindraku kabata. Kuo visu sievas
nesabāž šķuotelē. Ilūkstē.
- šļircēt, -ēju, mit der Handspritze spritzen. Viņš man pie-
šļircēja acis ar ūdeni. Azup.

- šļirce, -es, -i, kleine Handspritze. Puišelis šļircē ar šļirci.
Azup.
- šļirka, -as, -u = aukstais putns, čirkšķis, Fringilla coelebs L.,
Buchfink. Kad šļirka brēc šļirks, šļirks, tad būs sliktis
laiks. Dund.
- šļirkstināt, -u, -āju = caur zuobiem spļaut. Čigans spļauj
šļirkstinādams. Azup.
- šļucināt, -nu, -āju = nuošļucināt. Kad govi beidz slaukt, tad
tikmēr šļucina, kamēr vairs nenāk piens. Azup.
- šļuņps = šķībs, greizs, piem. šļumps skruodelītis, kurpnie-
ciņš. Azup.
- šļuņpt, -ju, -u = šļūkt. Dažs cilvēks iet pa plānu kājas
šļumpdams. Azup.
- šļučinātiēs, -uōs, -ājuōs = skaluoties. Putras leģene nesuot-
braucuot šļucinājas. Azup.
- šļuņkstēt, -u, -ēju = klunkstēt, hell tönen. Braucuot, nesuot
putra leģenē šļunkst. Azup.
- šļūte, -es, -i, ein Vorschieber. Duris aizšauj ar šļūti. Sasm.
šļūtniski = sluzniskām, slozniskām vilkt. Puisis velk puišel
šļūtniski pa plānu. Sasm.
- šmūkstīnāt, -u, -āju, mit der Peitsche klatschen. Kučieris
šmiukstina ar pātegu. Azup.
- šmiūkstīnāt, -nu, -āju, mit den Lippen schmatzen. Aukle
šmūkstina bēnam ar lūpām, muti. Azup.
- šnabari, pl., -u, -us = draiskas, driskas, die Lumpen. Tu
savu krēklu, apakšbikšas nuoplēsis vienās šnabarēs.
Dund.
- šnaberīņš, -a, -u. Puķei mazi šnaberīņi klāt, tie jaatgriez ar
nazi. Dund.
- šņakāt, -āju, iz- = izēst. Ieber baroklim graudus lai izšņakā.
Sasm.
- šnārēt, -ēju = kaut kuo ar šķērēm, nazi griest. Šuvēja griež
drēbi ar šķērēm, kā šnarē vien. Dund.
- šņēlli, rasch, schnell, flink. Šnelli braukt kumeliņu. Ej,
brauc šnellaki! Azup.
- šņipata, -as, -u, ein Bischen. Ne šņipatu vēl neesmu ēdis.
Azup. = cik ar trīs pirkstiem var saķērt. Iemet šņipatu
sāls katlā!
- šņīpīte, -es, -i, eine Priesē. Ieduod man šņīpīti tabaku ie-
šņūkt. Vidz.

- šņipis, -a, -i = krūzas deguns, k. pīpe. Alu lej nuo krūzas par šņipi glāzā. Azup.
- šņipšķis, -a, -i = cik divi trīs pirkstuos var saķērt, piem. tabaku, sāls, miltu šņipšķis. Azup.
- šņirga, -as, -u = gņēga, ņēga. Tāds šņirga sivēns, nekuo neēd! Azup.
- šņikstēt, -u, -ēju. Ciets deguns šņikst, peles šņikst. Azup.
- šņurķas, pl. = nāsis, deguns. Puisis kaudamies dabuja aseņaiņas šņurķas. Azup.
- šņurķātiēs, -ājuōs, den Nasenschleim in sich ziehen. Kuo tu šņurķājies, izšņauc degunu! Azup.
- špaga, -as, -u, die Rute. Ja neklausisi, dabusi ar špagu-špoga, -as, -u. Dund. — Azup.
- špefra, -as, -u, der Ventilator. Šperra nuovelk istabā netīru gaisu un dūmus. Sasm.
- špiņkstēt, -u, -ēju = čūkstedami degt, dūkt, iznīkt. Slapja malka nedeg, špinkst vien. Bites špinkst dārzā. Saimnieks drīz vien nuošpinkstēs. Sasm. Dund.
- špūka, -as, -u, der Windstoss. Uznāca liela špūka, nuoplēsa ēkā m jūmtus. Dund.
- špūkstēt, -u, -ēju, zischen. Alus rūgst, ka špūkst. Sasm.
- štīrkstēt, -u, -ēju = drēbi plēsuot. Pārdeveja plēš audeklu, katuonu, drēbes, ka štīrkst. Azup.
- šūle : muguršūle, dubultšūle, -es, -i, die Kappnat. Apašbiksu kājas mēdz šūt ar muguršūli, dubultšūli. Dund.
- šučce, -es, -i, Streifen von Peitschen u. Ratenschlägen. Duod tam par pakaļu, kā šurces paliek! Azup.
- šučēt, -ēju = šurces dabūt. Māņi: Piekto vakarā vīta pātega šurcē zirgus. Azup.
- šveņpele, -es, -i, ein Tonnchen bis 30 Stof. Izdžera švempeli alus. Sasm.
- švčuka, -as, -u, der Fuchs. Mežsārgs nuošāva šveuku. Dund.
- švīka, -as, -u, ein eingeritzter Streifen. Gālds vienās švirkās. Azup.
- švīkaiņš, mit eingeritzten Streifen versehen. Švīkaiņas rūtes, kumuode, gālds. Azup.
- švīkstēt, -u, -ēju, das Schallen der Sense beim Mähen. Pļāveju izkaptis švīkst pļavā. P. Abbuls. Skuolas Druva I. Nē 26.
- švīkstēt, -u, -ēju, sausen, schnarchen. Slimnieci švīkst krūtis. Azup.
- taūcene, -es, -i, die Fettgrütze. Vakariņās būs taūcene ar cūkgaļu. Azup.

- taga = tagad. Kad nuoies saule, tad apskatīs pulksteni, kuo taga var zināt. Azup.
- tamzes. Sludinājums: Vadus, luošus, vimbukšus, tamzes ap gādā aģents A. Glāznieks, Rīgā.
- taņabūks, -a, -u = tanis, die Spinne. Taņabūks taisa taņa tiklus. Dund.
- tāpšļa, -as, -u, gen. com., Ausforscher, — in. Tāpšļa grib višu nuo citiem iztāpšļāt. Azup.
- tašķitiēs, -juōs, nuō-, sich abspritzen, nuosmērēties, nuotraipities. Pa slapju ceļu ejuot, braucuot nuotašķē drēbes ar dubļiem. Berķenē.
- taūrens, -a, -u, dial. = tauriņš, der Schmetterling. Puišķens nuoķēra taurenu. Dund.
- taūriņš, -a, -u, kuokuolis, kuokalis, naktszvaigznīte, Korn-Rahde. Tauriņi aug visvairak starp kviešiem. Talsuos.
- taūvēt, -ēju, iz-, gerben. Ādgēris, aģēris, dial. tauvē ādas. Azup.
- tečus = tecīpus, in kleinem Trabe. Bēni tek tečus pakaļ. Azup.
- teicamais, -a, -u, die Redegabe. Tam cilvēkam labs teicamais. Azup.
- teļa meita, -as, -u, Picus martius L., Schwarzspecht. Teļa meita brēc: tpru tpru džill. Dund.
- teĕmpt, -ju, -u, iz-, = izlūļāt, izklaut. Puišis viens pats iztempa bleķi ar alu. Temp nu alu! Dund.
- terināt, -u, -āju = terant, dial. Dund. = pļāpāt. Kuo tu tik daudz terini, teran! Sasm.
- tešķis, -a, -i = tauku repis. Tešķim viss apģērbs nuo taukiem spīd. Sasm.
- ticinātiēs, -uōs, -ājuōs, sich einschrenken, knapināties. Saimniece ticinās ar pavalgu uz tuo knapākuo. Azup.
- Tija, -as, -u, Dorotea. Viņas vārds ir Tija. Sasm.
- til til. Stebules jeb svilpes maucamie vārdi: Til til, kuociņ, atlec ādiņ', man tā ādiņa, saimniekam tas zābaciņš. Talsuos. Til til, kuociņ, atlec kuociņ, vilkam kauliņš, man tā ādiņa, kurpnieka zeļlam zābaku šekte. Dund. Til, til, svilpiņ, atduod ādiņu, man būs cimdiņš, dunduram cepurite. Sasm. Til til, kuociņ, atlec ādiņ, vilkam vellam zābaciņš. Talsuos.
- tinelis, -a, -i = terpentīns. Tineli dedzina nuo sviķaiņiem priežu celmiem tūnelceplī. Azup.

tītīts, -a, -u = kāds ezera putns. Kad tītīts brēc: tī tī tī, tad ir raužu nārsta. Usmā.

titidīlbis, -a, -i, der schwarzgraue Wassertreter. (?) Dund. tralis. Ar trali zvejuo Rīgas jūras licī. „Jūrnieks.“

trēkne, -es, -i = virza, Stellarija media, Vogelmiere. Ar trēkni ēdina pīlenus un zuoļenus. Sasm.

trešdīžais, -a, -u = trešais lielais. Meita saka pasakā: Šis man trešdīžais pakalērkels nuovērts. Dund.

triēķis, -a, -i = nepatīkams atgadījums, sadursme. Man ar kaimiņu iznāca liels triēķis ganu dēļ. Azup.

trīmiņš, -a, -u, Lärm, Kinderlärm. Bērni, kādu trīmiņu jūs še taisāt! Dund.

tripāt, -āju, rollen. Pa sausu ceļu brauc tripādāms. Azup.

trišāt, -āju = braucīt, berzēt. Netrišā bļodu pa galdu! Dund.

trītiēs, -ņuōs, -nuōs, sich schuppen, berzties, berzēties. Paruna: Triņās, kā asaris pa uolām. Sasm.

tujējs, -a, -u, Jemand, welcher in der Nähe wohnt. Vaj tepat kādam tujējam bērns nuomira? Azup.

tujinātiēs, -nuōs, -ājuōs = tuvināties, tuvuoities, sich nähern. Netujinies man klāt! Azup.

tukliņš, dim. glaim. nuo tukls, recht feist, dick. Kas tev par tukliņu dēliņu, meitiņu! Sasm.

tukšagrezele, -es, -i = tukšu plāpa, palama. Jemand, welcher leeres Geschwätz herausbringt. Tu tik esi tāda tukša grezele. Azup.

tuņķis, -a, -i, der Stummel, ein verstümmelter Finger. Sievai viens pirksts ir tuņķis. Sasm.

tuktūzis, -a, -i = veca sašķiebusēs ēka. Kas tādā tuktūzī var dzīvuot! Sasm.

Tuņu diēna, Sasm., tuņņu diēna, Azup. 17. janvārī. Tuņnis, mājas vārds. Vandzenē.

tupiņa, -as, -u = pamāzs tupesis, ein kleines Getreide-, Heuschober. Pamiklu sienu krauj tupiņās. Sasm.

tups, -a, -u = apaļi dreijāts sāls trauks. Paduod man tuo sāls tupu! Dund.

tuzeklis, -a, -i, ein langsamer Mensch. Kur tādu tuzekli var likt! Dund.

tuzinātiēs, -nuōs, -ājuōs = tuzanties, Dund. Mit der Arbeit nicht vorwärts kommen. Viņš visu laiku tuzinās, tuznes ar zirgu jūgšanu. Sasm.

tvaiņks, -a, -u = smirduoša, sastāvējuse smaka, Gestank.

Svaigā gaļa laiž tvanku. Sasm. Dund.

tviñcināt, -nu, -āju = sāpēt. Auguonis tik stipri tvincina, ka visu nākti ne acu neaizmigu. Sasm. Dund.

tviñkt, -u = tvincināt, sāpēt. Auguonis stipri tvinkst. Sasm. Dund.

ūdiēviņš, -a, -u = dūdieviņš, der Regenpfeifer. Sasm.

ugiņkūrs, -a, -u, dial. = ugunskurs, der Feuerheerd. Uz ugiņkūra vāra ēdienu. Dund.

uikēt, -e = nīdēt, nīst, neieredzēt, vaijāt. Kuo tu mani vienmēr uike? Dund.

uimē = uomā, prātā, vērā likt. Liec tuo uime. Es tuo ne met uime. Dund.

uīteniski = klibuodami, piem.: uiteniski iet: ūitata, ūitata. Dund.

uļļiņš, -a, -u = mazs, resns, nevaldams puīselis. Viņš iet, skrej, daudzās, trakuo kā uļļiņš. Dund.

uīmām, in grosser Menge, vollauf. Tam cilvēkam naudas umām. Dund.

uñtumaiņš, nückisch, piem. untumaiņš zirgs nevelk vezmu, u. sieva, u. bērni. Azup.

upiētis, Sasm., upēdis, -a, -i, Usmā, Leuciscus idus L., Alant. ūpis: baltais ūpis, nāves ūpis, Surnia nyctea L., die Schneeeule. Sasm.

ūpsis, Strix bubo, Uhu, Lub-Ezerē.

urķētiēs, -juōs = rakņāties, ēsties, nīsties. Tu uz mani vien urķējies, bet citus slavē. Dund.

urkstēt, -u, -ēju, grunzen, knurren. Mikla: Mazs, mazs sunītis gul pelnuos un urkst. Azup.

urra, -as, -u, ein Brummkater. Urra urkst vienā urkstēšanā. Dund.

urrat, -āju, Hurrah schreien. Jāņu vakarā puīši un meitas dzied un urrā. Azup.

urrātiēs, -ājuōs = urzāties, bārties, naiduoties, brummen. Vec. mātē urrājās ar citiem cilvēkiem. Dund.

urrināt, -u, -āju. Cūkganis urrina cūkas mājās: urr urr urr cūkas mājās! Azup.

urvīts, urvīksne, -es, -i = maza, melna spicdeguna lauku pelīte. Zwergspitzmaus. Sasm.

urza, -as, -u = urra, ein Brummkater. Kas ar tādu urzu var satikt. Azup.

- uřzātiēs, -zājuōs = gremties, ēsties. Vagārene urzājās ar kalpu sievām. Azup.
- utudiļbis, -a, -i, Totanus ochropus L., Punktierter Wasserläufer. Sasm.
- ūzcetināt, -u, -aju, aufhetzen, piem uzcetināt kaut kuŗu, lai sūdz pie tiesas. Dund. = uzcetant.
- ūzcubināt, Azup. ūzčužināt, Sasm. Das Bett aufklopfen! Kalpuone uzčubina puisim gultu.
- ūzčuksnīt, -u, -iju = uzbikstīt. Vaj tu krāsni ar uzčuksni, lai deg? Azup.
- ūzgrābļāt, -āju, öfters, wiederholt aufharken. Sienu vajjaga uzgrābļāt, lai izžūst. Azup.
- ūzkařsināt, -u, -āju, lüstern machen. Puisis ūzkarsina cūk-gani, lai iet dārzā zagt ābuoļus. Sasm. ūzkařsant, Dund.
- ūzkařta, -as, -u = uzkala, Horst überm Schnee. Par nakti sniegam apsaluse ūzkārta. Sasm. = viřskārta.
- ūzkuōda, -as, -u, ūzkuōžamaīs, -a, -uo = uzkuods, der Imbiss, Gabelfrühstück. Duod ciemiņiem kādu uzkuodu! Azup.
- ūzkupša, -as, -u, ein Aufkäufer. Ūzkupša ūzpērk (ūzpirk) un pārduod. Sasm.
- ūzkuřstīt, -u, -ija, aufhetzen. Kalps ūzkurstīja citus gājējus, lai saimniekam neklausu. Azup.
- ūzleņkt, -cu ūzleņcu, beaufsichtigen, aufpassen, aufmerken. Uzlenc luopus, lai tie neiet labībā, skādē! Azup.
- ūzmāls, -a, -u, ein Sandton. Ūzmālā aug laba labiba. Sasm.
- ūzmiēt, -eju, -ēju, aufschlagen, zuschlagen. Uzmej zirgam ar pātegu, lai tek ātrāki! Sasm.
- ūzpiēte, -es, -i = pieteŗ ūzmetinājums. Kad cirvim sadiluse piete, tad kalējs ūzliek tam ūzpieti. Sasm.
- vabuōlīte, -es, -i, Coccinella septempunctata, Sonnenkälbchen. Dund.
- vads, -a, -u = muklains meŗs, liels velkamais tīkls. Mikla: Pieci vīri vadu velk. Aunu vads (meŗa nuosaukums). Dund.
- vaidūkas, pl., -u, -as = vaimanas. Žīds bļauj uz vaidūkām vien. Dund.
- vaiņaga bērns, -a, -u, ein uneheliches Kind. Tai meitai jau divi vaiņaga bērni. Sasm.
- va jē = vaj Jeziņ! Va jē, kā viņš mani izbiedēja! Sasm.
- vāļa, -as, -u, Platz, wo ein Pferd sich gewälzt hat. Zirgi izvāļajuŗi auzu lauku vienās vāļās.

- vēja vaļā, ohne Aufsicht. Tu visas lietas atstāj vēja vaļā.
Azup.
- vāļatiēs, -juōs, sich wälzen. Zirgs vāļājās zālē. Sasm.
valnis, -ņa, -i, ein Schutzbrett vor dem Bienenstocke. Dund.
valsts, -a, -u = pants, ransts. Šķūnī valsts miežu un divi
valsti auzu sakrāuti. Dund.
- valtētiēs, -juōs, germ., sich gewalten. Saimnieks valtejās ar
mēslu vešanu, siena pļaušanu. Azup. = maktēties.
valuōdze, -es, -i = vāluōdze, der Pfingstvogel. Sasm.
valtīgs, germ. gewaltsam. Tas ir valtīgs puisis pie darba.
= maktīgs. Azup.
- vardze, -es, -i = vādze. Tā jāaŗ, kā nepaliek vardzes. Azup.
vaĩbuōle, -es, -i = sũdu bambals, der Mistkäfer. Azup.
vanags: dzēltenais vanags, Falco tinnunculus L., der Turm-
falk. Usmā.
- vaĩķis, Azup., voĩķis, -a, -i, Dund. = apaļš, trekns sivēns;
ari puĩselis. Sivens kā vaĩķis, voĩķis. Puĩselis tik
apaļš, kā vaĩķis, voĩķis.
- vāraus, -a, -u = kāda tumsĩbrũna pĩle ar baltu plankumu
pleķi pakaklē. Brēc: vārau, vārau! Usmā.
- varšķēls, -a, -u = varstulis. Attaisi, aiztaisĩ varskel'! Dund.
vaĩtĩjums, -a, -u = vāļa. Zirgu vaĩtĩjumuos rudzi neaug.
Azup.
- va zi = vaj zini? Va zi, kuo es tev teĩķsu? Azup.
- vāža, -as, -u = slēde. Kur luopi iet caur labĩbu, tur paliek
vāžas. Sasm.
- vāžāt, -āju = nejauki, gaŗi velkuoši dziedāt. Es duomāju,
ka viĩi tāpat vāžā, bet dzied. Azup.
- vāžāt, -āju, nuō-. Luopi nuovāžā labĩbu. Sasm.
- vē! schmutzig. Neņem ruokā, tas ir vē! Azup. (bēnu val.).
- vecpiēne, -es, -i = tāda guove, kas uotrā gadā neatnesās.
Saimnieceĩ trĩs vecpiena guoves- Azup.
- vedaks, -a, -u, ein langes Stemmeisen um Bienenstöcke aus-
zuhöhlen. Ar vedaku duŗ dravas. Dund.
- vediēns, -a, -u, ecejama strĩpa Arumus mēdz ecēt uz vedie-
niem. Azup.
- vēgliņš = nieciņš, viegls cilvēcĩņš. Tu tik esi tāds vēgliņš
nuo cilvēka. Dund.
- velteniski, kopfũber. Es tev velteniski izsviedĩšu pa durĩm!
Azup.
- veļuts, -s, -i = spinũzis, die Filzlaus. Meitai ir veļutis. Dund.

- veñdzele, -es, -i = vêdzele, Lota vulgaris Cur., Quappe. Azup.
vezele, -es, -i, vācele. Vezeli piņ nuo skalieim. Sasm.
viēglmīesa, -as, -u, ein verweichlichter Mensch. Tu tik esi
tāds vieglmiesa nuo cilvēka. Dund.
vienap, auf einerlei Weise. Tuo var darit vienap un uotrap.
Sasm.
viēntrēb, einsam, einsam wohnend. Mēs dzīvuojam tā vien-
trēb. Dund.
vicele, -es, -i, ein zweirädriger Wagen, Cabriolet. Ar vicel'
es pārvedu bāliņam līgaviņu. T. dz. Dund.
vicuõ vicuõt = apzīmē sudmalas spārnu ātru griešanuos.
Kad vējš labs, tad šudmalas vicuot vicuo. Azup.
vicuõ pakaļ, vicuõ vaļām, lauše, laufe nach. Vicuo tu pa-
priekšu, es vicuošu nuo pakaļas! Azup.
vicu vicums = ātra griešanās. Sudmalas iet vicu vicums.
Bēni iet pa plānu vicu vicums. Azup.
viča, -as, -u = luča, laba izdzīve. Bērniem tad ir viča, kad
vecāki nav mājās. Dund.
vidzēt, -u, -ēju = mirdzēt. Vidz kā dimants. Sasm.
vidzināt, -u, -āju = vidžināt, zwitschern. Bezdelnieks vidzina.
Sasm.
vidzēt, -u, -ēju = zvidzēt, zvidzēt, žvikstēt. Vējsudmalas iet kā
vidž vien. Azup.
viga, -as, -u = grīslis, Riedgras. = vikse. Viga aug
valkuos. Dund.
viķite = mailite. „Jūrnieks.“
vikse, -es, -i = grīslis, Riedgras. Vikse aug strautuos. Azup.
vilceklis, -a, -i, Jemand, welcher alles in die Länge zieht,
verzögert. Saimnieks ir tāds vilceklis, nevienu darbu
nevar laikā padarīt. Dund.
vilbināt, -u, -āju = vilbant, Dund. = vilināt, locken, verfüh-
ren, lüstern machen. Puisis vilbina cūkgani, lai iet dārzā
zagt ābuoļus. Sasm.
vilcināt, -u, -āju, sa- (uz lapām), piem. sienu uz lapām sa-
vilcināt pie šķūņa. Dund.
viit, vilu = asti griest riņķī kā kaķis. Kaķis vil ar asti.
Talsuos.
viimbaļi, -u, us = tievas dārza šaknes. Kas tie par cikuori-
ņiem, tik vimbaļi vien. Dund.
vimbuksis = vimbuksnis, ein Wemgallen Netz. Sludinājums:

- Vadus, luošus, vimbukšus, tamzes apgādā aģents :
A. Glāznieks, Rīgā.
- viņpat voņpat = gūrēdamies iet. Rau, kā viņš iet vimpat
vompat! Dund.
- viņdals, -a, -u = vindelis, ein Drillbohrer. Ar vindalu izurbj
caurumus, der Bohren. Dund.
- viņgaļi, -u, -us = sarullējušies mazi siena kušķi. Kad uz
lapām savilcina sienu pie šķūņa, tad pa ceļa vietu pa-
liek vingaļi. Dund.
- virksne, -es, -i, die Kartoffelstaude. Kur lielas virksnes, -šņi,
tur labi rāceņi apakšā. Dund. = virkšņi.
- virkšķainš = spruogainš, kraus. Zirgs sabraukts virkšķainš.
Azup.
- virkšišķis, -a, -i, Erbsenstroh. Zireņu pākstes aug uz virk-
šķiem. Azup.
- viršūdenskrējejs, -a, -u = skrabis, žiglpakaļa, žigldīrsa. Tu
tik esi tāds viršūdensskrējojs cilvēks. Dund.
- višla, -as, -u = višle, der Staubregen. Višla višlā. Dund.
- vistadīlle, -es, -i, Totanus ochropus L., Punktierter Wasser-
läufer. Dund.
- vistiķis = kāds putns. Vidzemē.
- vistīme, vernehmlich, zunächst. Tas tumšibērais kumeļš man
vistīme patīk. Dund.
- ūdens vistiņa, -as, -u, Totanus fuscus Briss., dunkler Wasser-
läufer. Sasm.
- vistukāja, -as, -u = vistuvārds, ratiņkāja, Orions-Gürtel. Vistu-
kāja saštāv nuo trīs taisnā linijā gulošām zvaigznēm
Nurmuizā.
- viszinis, -a, -i, Jemand, der alles wissen will, ein Neugieriger,
Viszinis grib visu izzināt. Azup.
- vui = vuoi, vāj? (tikai veci ļaudis tā runā). Vui tu nāksi.
vui nenāksi man līdz? Azup.
- zāģenes, -u, -es, pl., die Sägemühle. Zāģenēs sazāģē baļķus,
dēlēs, plankās, laktīs. Azup.
- zārgēls, -a, -u, ein alberner Mensch. Tūlit var redzēt, kas
nav zārgēls. Dund.
- zārkātiēs, ājuos = zargāties, albern, tollen. Puiši zargājās ar
meitām. Azup.
- zēmājs, -a, -o, ein einfacher Mann. Paruna: Uz zemiem pa-
kāpjuos, uz augstiem paskatuos. Sasm.

- zēmsirdība, -as, -u, die Gemeinheit, Niederträchtigkeit. Zem-
sirdīgs cilvēks. Azup. Tu izrādi savu zēmsirdību.
zēmsirdīgs, gemein, niederträchtig. Zēmsirdīgs cilvēks ir
nicinams. Azup.
- zēmtene, -es, -i, zēmtēpuōga, -as, -u = zemene, die Erdbeere.
Sievas aizgāja uz mežu zēmtenes lasīt. Paruna: Kā
vilkam zēmtēpuoga. Sasm.
- zēveliņš, -a, -u = zēvelis, der Schwefel. Deg un smird kā
zēveliņš. Sasm.
- ziēdāinis, -a, -i, eine blühende Blume. Apleij tuo mazuo
ziedainīti. Ai, Jānīti, ziedainīti, Pēterīti lapainīti! T. dz.
Dund.
- zibekls, -a, -u = žibekls. Kuo tu žibinies man priekšā, kā
žibekls! Dund.
- zibinātiēs, -uos, -ājuos = žibināties. Nezibinies man priekšā!
Dund.
- zīdene, -es, -i = zīdrāna, ein seidenes Tuch. Tēvs nuopirka
mātei lielu zīdeni. Azup.
- zirnāklis, -a, -i, dial. = zirneklis, die Spinne. Zirnākļi uz-
turās istabas kaktuos un pie griestiem. Azup.
- ziķētiēs, -ējuōs, sich spiegeln. Meita spieģelē vien ziķejās
Azup.
- zmeļamājs, -a, -u = zveļamājs, ein Stock zum Schlagen. Tas
ir labs zmeļamājs! Azup.
- zmēliēns, -a, -u, ein starker Schlag. Es tādu zmēlienu ar
dūri dabūju par galvu, ka uz reizi apskurbu. Azup. =
zvēliens.
- zmeļt, -u, -ēlu = zvelt, stark schlagen. Vai, kā viņš man
iezvēla ar kuoku pa muguru! Azup.
- zukliņš, dim. nuo zukls, glaim. = it tukls. Skat, kas man
par zukliņu dēliņu, meitiņu! Sasm.
- zukls, dial. = tukls, piem. zukls puisis, zukla meita, zukli vaigi.
Sasm.
- zuklums, -a, -u, dial. = tuklums. Nuo zukluma svīst vien. Sasm.
- zulināt, -u, -āju, mit faulen Händen waschen. Meita zulina
visu dienu kreklus un palagus. Dund. = žulinat. Kand.
- zuņts, -a, -u = virca, die Jauche, das Mistwasser. Nuo vēršu
stallā ved zuntu uz lauka. Sasm.
- zurināt, -u, -āju, ap-, nuō- = ar zobiem apkuožāt. Kaķis nav
apēdis, bet ar zuobiem apzurinājis gaļas gabalu. Dund.

zuzināt, -u, aju, sanft regnen, staubregnen. Lietus sāk zuzināt.
Dund.

zvāigulis, -a, -i, zvāigēls, -a, -u, Dund. Jemand, welcher
übermässig lacht. Zvaigā, kā zvaigulis, zvaigēls. Azup.
zvaķis, -a, -i = smags, resns, vienmuļīgs cilvēks, kā pelu
maiss. Viņš krīt, kā zvaķis. Azup.

zvalstītiēs, -uōs, -ījuōs, sich wälzen. Slimnieks zvalstās gultā
nuo vieniem sāniem uz uotriem un nevar aizmigt. Azup.
zviņģelmalka, -as, -u = sazvinguse, samirkuse malka. Kur
tādu zvingelmalku var likt, ne pavisam nedeg! Dund.
žabaris, -a, -i, ein Faselhans. Tev tāds žabaris dēls. Azup.
žaberēt, ēju, kläglich sprechen. Bēns sāk žaberēt dažus vār-
dus par vāciski. Azup.

žabrētiēs, -uōs, leichtsinnig sprechen, reden. Tu žabrējies,
kā plānprātis ar savu runu. Dund.

žākari = pārkarī. Labības kaudzēm, stirpām mēdz likt žā-
karus pāri, lai vējš neizpluosa čukurus. Azup.

žāļuōtājs, -a, -u, neįēdzīgs ārstetājs. Žāļuotājs duod katram zāles
priekš dažām slimībām. Azup.

žangēls, -a, -u = nieku čāba, ein Faselhans. Vectēvs liels
nieku žangēls, gan jau sažanglē atkal niekus. Dund.

žārgālis, -a, -i = zārgēls, ein alberner Mensch. Kur tādu
žārgāli var likt. Azup.

žebēksne, -es, -i = zebers, Foetorius vulgaris Briss. Kleines
Wiesel. Azup.

žīglpakaļa, žīgldirsa, -as, -u = skribdirsa, nepiederīgu žīg-
lumu izrādīt. Skruoders tāds žīglpakaļa, žīgldirsa. Dund.
= palama.

žīperīgs, lebhaft, munter; rasch, piem. žīperīga meitene. Azup.

žļūga, -as, -u, ein Wasserguss. Viņš man uzgāza lielu žļūgu
ūdens virsū. Sasm.

žļuōdzītiēs, -uōs, -ījuōs = stāipīties. Bēns sāk žļuodzīties,
nāk miegs, jāliek gulēt. Azup.

žmīkstēt, -u, -ēju, pfeifen, wie eine Rute. Sit ar vici, ka žmīkst.
Azup.

žmīkstīnāt, -u, -āju, mit der Peitsche klatschen. Kučieris
žmīkstīna ar pātegu. Azup.

žņaudzējs, -a, -u = spiedējs. Man žņaudzējs žņaudz krūtis,
sirdi. Azup.

žņāugas, pl., -u, -as = žaunas; pakakles mīkstumi. Kad zivīm

- žņaugas neizķidā, tad tās paliek ātri vecas. Man sāp žņaugas. Dund.
- žņibeklis, -a, -i = gnībeklis, rudzu žņibeklis, dakšiņa, ari: žņibeklis vēžu ķeršanai. Azup.
- žōizaks, -a, -u = žāizaks, eine lange Rute. Ja neklausīsi, tad dabūsi ar šoizoku, Dund., žaizaku. Azup.
- žūldze, -es, -i = žults, die Galle. Paruna: Tik rūkts, kā žuldze. Azup.
- žūlnīt, žūlīt, -īju, mit stumpfem Messer schneiden, besonders Brot. Meitene žulnī, žulī maizi ar neašu nazi. Azup.
- žum̄pis, -a -i, eine Jauchgrube, Mistgrube. Pašā laidara priekšā žumpis. Sasm.
- žūfgāt, -āju, nuō-, quālen, martern. Bēni, nežurgājat kaķi. Azup.
- žūrināt. -u, -aju, viel kochen. Kuo tu tur žūrini. Sasm.
- žūriņš, -a, -u = liels, iemūrēts nama katls. Žūriņā žūrina kāpuostu lapas un rāceņus priekš cūkām. Sasm.
- žur̄pas, Sasm., žur̄bas, Dund. = smalkas, sīkas druskas. Glāzš spieģelis saplīsa žurpu žurpās, žurbu žurbās.
- žvacināt, -u, -āju, sa- = kratīt, sa-, piem. labības maisu sa-žvacināt. Sasm.
- žvadzēt, -ēju, klirren. Cietumnieks iet kā ķēdes žvadz. Azup.
- žvakāt, -āju, sa- = kratīt. Sašvakā maisu un tad aizsien galu. Azup.
- žvēga, -as, -u, eine Rute. Tu dabūsi ar žvegu! Sasm.
- žvēūkstēt, -u, -ēju = čaukstēt. Meita brien laidarā pa sūdiem, kā žveukst. Dund. (pa laidara sūdiem).
- žvičkatīēs, -ājuos = šivereties. Meitene žvičkajās pa malu malām. Dund.
- žvidzināt, -u, -āju = zvidzināt, drohen zu schlagen, piem. kādam ar vici žvidzināt. Azup.
- žvika, žvicka, žvikaste, žvikstiņš = šiveris. Tāds, kas savā kustešanā nepiederīgu žiglumu izdara. Dund. Sasm.
- žvīkāt, žvīkstināt, -u, -āju, nuō- = skrīpāt, skrīpstināt, nuo-. Bērnī nuožvīkā, nuožvīkstina luoga rūtis, galdu, skapi, kumuodi. Sasm. Dund.
- žvīkstēt, -u, ēju, sausen. Slimajam krūtis žvikst. Vējš žvikst gar ausīm. Azup.
- žviūkstēt, -u, -ēju, knallen wie Peitsche. Duod tam par ādu, kā žviukst! Azup.
- žviūkstināt, -u, -āju, mit den Peitsche klatschen. Braucējs žviukstina pātegu. Azup.

Tautas mutē lietojamu vārdu krājums.

Sakrājis J. Kalniņš Palsmanē.

Vārdi uzrakstīti Druvienes (D.), Palsmanes (P.) un Tirzas (T.) pagastuos. Saīsinājumi nozīmē: adj. = īpaš. vārds; adv. = apstāk. vārds; pl. tant. = vienīgi daudzsk. liet.: dim. pamaz. vār.; iekavās ieslēgtie vārdi apzīmē vietēju izrunu. Intonācija pie uzrakstītiem vārdiem apzīmēta tā, ar kādu tuos pieminētos apviduos izrunā: stieptais gaŗums ar guluoŗuo "̄", krītuošāis ar "̇"; laustā gaŗuma augšminētuos apviduos nelietuo. Platāis „e” apzīmēts ar punktu apakšā.

Macis, ča, -ci, = dumjš, truls cilvēks. P.

Mākas, pl. tant., -ku, = mācēšana, praŗana. Viŗam ir tādas mākaŗ, sāpes ar vārdiem apturēt. T.

Māties, gaŗi māŗuoties, -juos, -juos, = ar ruokām mēmi plāŗities. Piedzēŗuŗie uz ceŗa ŗķirdamies ilgu laiku visādi māŗās. T.

Mekŗit, iz-, sa-, -ju, -ju, = kaut kuo pabiezu izmaisīt. Kur tu viss tāds ar māŗiem, laikam kādu māŗu bedri izmekŗiji. Dr.

Mētāŗies, sa-, juos, = brangs, tukls palikt. Pie labā saimnieka būdams, tu esi labi samētāŗies. Dr.

Mērdelis, -ŗa, -ŗi, = kas badā mērdē. P.

Miegstuoŗa, -as, -ŗu (vīŗ. un siev. kāŗt.), kas neatlaidīgi uotram māŗas virsū ar valuodu. Kuo tu kā miegstuoŗa man plijies virsū. P.

Mieķŗis, -ŗa, ŗi, = 1) tukls, paslinks cilvēks. 2) slapjš, neglīts laiks. Tagad jau vairak dienu ir laiks tāds mieķŗis. P.

Mieķŗkāns, -na, -nu, = miesā liels, ŗegans, gŗēvs cilvēks. Dr.

Milabu nevar, = viss par kuo nevar diezgan nuopricāŗies. Milabu nevar, cik skaists ir ŗis upes līcis. Dr.

Miŗāt, iz-, sa-, nuo-, -ju, -ju, = nuomīdīt. Bēŗni nuomiŗājuŗi zirŗu lauku. Miŗāŗies, = uz vietas ar kāŗām mīt aiz nemierības. Zirŗs saimnieka gaididams pie kruoga lēŗdera miŗāŗās. P.

Mīŗla, -as, -u (siev. un vīŗ. kāŗt.), = kas nuomēŗējis, izdilis nuo bada. Kuo te nu vazāŗies kā mīŗla. P.

Muōkŗi, pl. tant., -ŗu, = nieki, māŗi. Kuo tu ar tādiem muōkŗiem māŗuojies? P.

Muōkŗis, -ŗa, -ŗi (siev. un vīŗ. kāŗt.), = kas māŗas un mujas

- ar darbiem. Kuo tu kā muokšis mujies ar šuo audeklu jau divas nedēļas. P.
- Muōzēt, iz-; -ju, -ju, = 1) kuo krietnu iztaisīt. Es pats sev izmuozēju kamanas. 2) izmānīt, izmulķuot. Zirgus mijuot čigāns saimnieku riktīgi izmuozēja. T.
- Mūdīties, iz-; duos, -juos, = grūti cauri tikt. Vai tu varēsi ar tik gaŗu baļķi pa meŗa ceļu izmūdīties. P.
- Muities, -juos, -juos, = ar niecīgu darbu bez panākumiem pūlēties. Man negribās muities ar maksķerēšanu. Dr.
- Mujaklis, -la, -li, = 1) cilvēks, kuŗam darbs nesuokas. 2) darbs, gaŗ kuŗu pūlas, velti laiku tērēdams. Kuo tu tā kā mujaklis ar tādiem mujakļiem mujies. Dr.
- Muks, -ka, -ku, = maciņš, kuŗā atruodas sēklas graudiņš, piem. ābuoliņa sēkla un kaņepes. Ābuoliņa sēklas var sēt ar visiem mukiem. T.
- Mūma, -as, -u (siev. un vīr. kārt.), = cilvēks, kuŗš dumš nuo sejas un nekuo nerunā. Kuo tu te kā mūma stāvi? Dr.
- Naūjs, adj., = iededzīgs uz kaut kuo. Pēters ir naujs uz meitām. Naūjums = iededzība, kārošana. Atraitnim uzgājis naujums uz precēšanuos. Dr.
- Ņaŗga, -as, -u (vīr. un siev. kārt.) = kas uzkrituoši ar smiekļiem un uzstāšanuos izturās. Kuo te kā Ņaŗga Ņaŗgajies, nēgrības ne vīrsū skatīties. Dr.
- Našs, -ša, = visādi netīrumi, kuo pārplūstuošā upe plūdu laikā iznes un atstāj uz pļavām. Šuogad siena laikā upe nuonesa pļavu ar našu, caur kuo siens tika našains T.
- Negals, -la, -lu, „ne“ stipri izsaucams = nedienas. Man bija negals nuo kaimiņa, lai es viņam naudu aizduoduot. Dr.
- Ne jāredz, adv., = ka nemaz nav kuo redzēt. Uogu šuoruden meŗā nav ne jāredz. Dr.
- Ņemmāt, -āju, -āju, = ēst, bērnu valuodā. Ņemmā nu bērniņ putriņu.
- Nepieēŗa, -as, -ŗu (vīr. un siev. kārt.), = kas nav pieēdinājams. Dr.
- Neuznīst, -stu, -du, = neieredzēt, pastāvīgi ienīdēt. Vīra māte nēuznīst vedeklas, t. i., neieredz vedeklas. Dr.
- Nešļava, -as, -u, = sainītis, pauna, kuo nes ruokā vai padusē. P.
- Ņīŗķšināt, -nu, -āju, = kā ar šķērēm dŗēbi griezt. Grieza Ņīŗķšina vaŗaras vakaruos rudzu laukā. Dr.
- Ņīŗķšķēt, -šķu, ēju, = izduot truoksni, kā vāģi ar smagu

- vezumu braucot. Vāgiem salūza ritenis, zem smagā vezuma nuonirkšķēja vien. T.
- Nuokrausities, -suos, -ijuos, = nuogatavuojušai labībai uz tūruma akuoti nuobirst. Būs laba raža, mieži tā brieduši, kā paši nuo sevis nuokrausijušies, t. i., nuometuši akuotus. T.
- Nuoplēnēt, -ju, -ju, = ilgi stāvuot dabiskuo krāsu, garšu un izskatu zaudēt. Pārduotavā ilgi skatu luogā stāvuošais medus ir nuoplēnējis. P.
- Nuorūķēt, -ēju, -ēju, = rūpīgi ar apduomu nuovietuot, Vecenīte savas mantas nuorūķējuse, ka nekas nestāv nevietā. Dr.
- Nuostruvēt, -vu, ēju, = pastāvīgi būt ar netūrumiem. Luopu kuopēja staigā nuostruvējuse. Bērnā deguns nuostruvējis. T.
- Nuosekšķēt, -ēju; ari nuosekšt, -šku, -šku, = apķepēt ar netūrumiem. Sekšķis, -ķa, -ķi, = cilvēks, kuŗš staigā apķepējis un netūrs. Kur tu tāds kā sekšķis esi nuosekšķējis? T.
- Nuošļurcis, adj., = nuoskumis, nuolaidies (niedergeschlagen). Kāpēc esi tāds nuošļurcis, tev laikam slikti klājās. T.
- Nuošļūgt, -dzu, -gu, = nuolaisties, nuoskumt aiz errastībām. Viņš ir tādēļ nuošļurcis, ka padarijis dzērumā dumibas. T.
- Ņūrit, -iju, -iju, = griest ar neasu riku. Puika nevar ar neasu tutenu nuonūrit rieciena maizes. T.
- Ņūflas, pl. tant., = leelas lūpas. Es tev duošu par Ņūrlām. P.
- Okanāt, = atkal. Vai tu okanāt darīsi blēņas? Dr.
- Oranas, pl. tant., -nu, = vecs, mazvērtīgs apģērbs. Meitene ganuos drebēja nuo aukstuma, juo vējš vecajām oranām pūta cauri. Dr.
- Pabruģis, -a, -i, = pavīlas, = akmeņu pamats, kuŗā akmeņi nav ar kaļķiem samūrēti. T.
- Pacilu, ari pacilus, adv., = čaugani, svabādi salikt. Sienu un malku arvien sakraun pacilu, lai gaisis un vējš var pieklūt. P.
- Padievs, -va, -vi, = cienīgs, kuŗam parāda bijāšanu un pie kuŗa griežas citi visādās vajadzībās, īpaši starp lauciniekiem. Vai tad Lejgals vien ir tas gudrākais pagastā, kad visi pie viņa, kā pie padieva griežas. P.
- Pakāje, -as, -u, = 1) kalna sākums. Kalna pakājē izverd

- Pavīldīties, -duos, -dijuos, = paļauties, uzticēties. Uz viņu vis nevar pavīldīties, ka viņš suolījumu turēs un par nuoslēpumu kļušu cietis. Dr.
- Pēčam, adv., neilgam brīdim vēlāk. Lai nu šis gaļas gabaliņš palik pēčam. Dr.
- Piēgāznis, -žņa, -ni, = mazs maizes klaips. Bez lielajiem klaipiem vēl beidzuot iznāca viens piegāznis. P.
- Piēgult, -stu, -lu, = palikt vājības dēļ uz gultas. Pagājis jau mēnesis, kamēr viņš piegula. T.
- Pierietnis, -ņa, -ni, = piešuvums, pierietums. Agrāki laucinieku sievietes mēdza saviem krekliem, nuo juostas vietas sākuot, lejas galu piešūt nuo rupjāka audekla, kuŗu sauca par pierietni. T.
- Peineties, iz-; -juos, = izpūlēties un izdarīt, kā katrs grib un ieduo mājas. Kas tā var izpeinēties, kā jūs bērni ieduo mājat: viens grib gaļu, uotrs pienu, trešais ābuoļu putru, kas uz galda uzlikts, tuo ēdat. Dr.
- Peizeties, iz-; -juos, -juos = izpūlēties, izdarīt un galā vest kādu sarežģītu darbu. Es esmu visādi izpeizējies, bet saplīsušā tikla neesmu varējis sataisīt. Dr.
- Peizums, -a, -u, = kas liels augumā un spēkā. Peizuma vējš griež visas smiltis gaisā. Kas par vīru izaudzis, kā peizums.
- Peksis, -ša, -si, = maza piebūve. Pie piedarba ir piebūvēts peksis, kur pelavas nuolikt. T.
- Pēkšties, ie-, at-; -šuos, -šuos, = 1) ierasties un pieņemties plašumā. Man tikai pie pirksta iemetās niezētājs, bet iepēkšās plašāki pār visu plaukstu. Ugūni gan apdzēsa, bet nuo uogliņām tā atkal atpēkšās. Dr.
- Peķuoties, -juos, -juos, = apskaisties un gražouties. Samieguojušais bērns peķuojas un raud. P.
- Pēlēt, -lu, -ju, = bijušuo krāsu pazaudēt. Cepure saulē nuopēlējuse. P.
- Pencēties, -iz; -juos, -juos, = vest ieduo mīgu strīdu un tiepšanuos. Kuo tu tā ar mani bez iemesla pencējies? Dr.
- Pijkanna, -as, -u (Ulm. pipkanna). Kad vēl nepazina bleķa lejkannu, tad latvieši tādas kannas taisīja nuo kuoka ar izurbtu zaru sānuos, tās tuoreiz sauca par pijkannām. T.
- Pikšīnāt, -nu, -āju, = iet lēniem, isiem, bet viegliem suolišiem, kā tuo daži veci cilvēki dara. Dr.

- Piltuve, -es, -i, = (Saugheber), vidū resnāks bleķa trauks, ar pagaŗu trubi uz apakŗu, ar kuŗu uzpilda mucas. T.
- Piņģuŗuot, -ties, = mazgāt (ties), bēŗnu valuodā. Kad izpinģuŗuosies, tad, bēŗniņ, atkal aijās. Dr.
- Pīnēt, nuo-, iz-, -ju, = slaidi sāpīgi sist. Bet tad es gan puikas nuo vietas nuopinēju. T.
- Piņķēties, iz-; -juos, -juos, = pēc iedumības un ietiepības izdarīt. Tu puisīt gribi klēpi un atkal zemē un atkal klēpi, tā man nav vaļas ar tevi izpiņķēties. Dr.
- Pipers, -a, -i, = ledus leteka pie jumta. P.
- Pirkšķis, -a, -i, = ātri iekaisīgs, apskaitulīgs cilvēks. Kuo te pirkšķajies kā pirkšķis. Dr.
- Pīrskas kauls, = mugurkaula gals pie tupekļa. Dr.
- Pisas priedes un egles, = kas auguŗas lieliem gada augumu riņķiem un nav tik ŗmaugas, kā sila priedes. P.
- Pisla, -as, -u = pabaltās, vieglās pūkas, kuŗas atliekas nuo izkvēluojuŗām uogļēm.
- Ne pīslas, = kad itin nekas nav atlicies. Uz ceļa vairs nav ne pīslas sniega. Duozē nav cukura ne pīslas. Dr.
- Plaukŗēt, iz-, pie-; -ŗu, -ju = 1) ar lielu muti runāt visāduŗ klauŗus. Tu par mani esi pieplaukŗējuse pa kaimiņiem. 2) sacelt plauksuoŗu truokŗni. Viņŗ iet ar slapajām pāstalām, plaukŗ vien. Putra vārās plaukŗēdama. T.
- Plāvāt, iz-; -ju, -ju, = 1) izklīst, cits nuo cita attālināties. Luopi ēzdami izplāvājuŗi vispāri pļavai. 2) plāvāt ar stieptuo „a“ apzīmē, kur metals kaŗuot un ŗveisējuot nav salīpis kuopā, bet palikuŗas tukŗas vietas, plāvas. Cīrvim zuobi ir izplāvājuŗi lielām plāvām. Dr.
- Plakāties, -ājuos, = ar plaukŗstām sisties. Bet tad viņi ilgi pļakājās. P.
- Plakŗtēt, -stu, -ēju, = daudz runāt. Māŗītes pusdienas pļakŗtēja. P.
- Pļēŗka, -as, -u, = kas izplatus un gāzelēdamies iet, sieviete, vista vai govrs.
- Pliesēt, -ties; -pie-; -ēju, = pāŗmēŗīgi dzert. Ej nu uz māju, nu jau esi visu dienu pleizējis alu pa kruogu. Dr.
- Pliēkŗēt, -ŗu, -ēju, = ŗēli ciebrtēt. Cālīŗi pliekŗ. Dr.
- Pletēt, -ēju, = ar paplatu sitamuo pēŗt. Viņam ar siksnu nuopletēja muguru. T.
- Pļēŗgurs, -ra, -ru, = līderīgs cilvēks. Tu visu dienu kā pļēŗgurs pa kruogu nuopļēŗgurooji. P.

- Pļerkšt, -šu, -šu, arī pļekšēt, -šu, -ēju, = daudz runāt tukšu valuodu. Kuo nu te pļerški kā pļerškis. P.
- Pļeperēt, -ēju, = stāstīt niekus ātri runājuot. Kuo te niekus pļeperē kā pļepers. Dr.
- Pļers, -a, -ī, = lēpis, putnis, kuŗš vakaruos pa mājām apkārt skraida. T.
- Plitēties, -juos, -juos, = sist uz ūdeni, vai zemi, kā plikš. Puikas upē peldēdamies plitējās. P.
- Pliksne, -es, -ī, = kas sadilis, vai nuo dabas ir paplāns. Nuo ziepu gabala atlikusēs vairs tikai maza pliksne. Šitās pastalas ir plānas kā pliksnes.
- Pline, -es, -ī, = plāns sadilis ziepu gabaliņš. Vairs ir tikai pline ziepu. T.
- Pludurēt, arī plederēt, -ēju, = bezspēcīgiem spārniem laisties. Nuo pērķļa izvestie putniņi pludurē. Dr.
- Pļupināt, sa-, nuo-, -nu, -āju, = 1) savārit kaut ģuo šķidru par pabiezu. Gribēju izvārit šķidru putru, bet meita vārijuse tik ilgi, kamēr sapļupinājuse gluži biezu. 2) = pamazām nuobaruot treknu un ļumigu. Iebūviete savu guovi nuopļupinājuse, ka ļum vien. Dr.
- Pļuīza, -as, -u, = 1) ūdeni šaturuoša tekuoša smilts. 2) lamasanas vārds izvirtušai sievietei. T.
- Pripis, -pa, -pi, = cilvēks, kuŗš spiežās citu starpā. Kam tu puika kā pripis spiedies te mūsu vidū. P.
- Pukšīnāt, -nu, -ju, = lēnām un klusām strādāt bez lielāka truokšņa sacelšanas, kā tuo veci cilvēki dara. Vectēvs visu vasaru pa purvu nuopukšināja pļavu tīrdams. Dr.
- Pulkstes, pl. tant, -stu, = nezāļu, sakņu un velenu kunkuļi, kuŗi savelkās čemuruos tīrumu ecējuot. Mums tagad pulkstu dēļ lielākā daļa tīrumu ir pulkstaini. Dr.
- Pūnacis, -ča, -ci, = kas skatās ar ieplēstām acīm. Kuo tā skaties manī kā pūnacis. P.
- Puņņit, nuo-, ap-, iz-, -ju, -ju, = nuo kaut ka nuomest vai nuogrūst nuost. Vējš appuņņijs statīņiem cepures. Nuopuņņi nuo šķūņa augšas sienu. P.
- Puņpināt, -nu, -āju, = aiz iekšeja nemiera pats pie sevis murmināt. Kuo tu tā purpini, runā diktāki. Dr.
- Puskārtēnis, adv., = iesāktuo pamest līdz galam neizvestu, aiziet vai uzsākt citu darbu. Mēs ar sienu pļaušanu

- palikām puskārtenis, bija jāstājas pie rudziem. Viņš ar skuolu palika puskārtenis. P.
- Puršļāties, -ājuos, = apskaisties un rādīt raudulīgu seju. Kuo nieku dēļ tā puršļājies. Tu esi ļuoti purslīgs (apskaidulīgs) kā purslis Dr.
- Puzurs, -a, -i, = ādas tabakas maks. Dr.
- Racenes, pl. tant., = slieces, kuņas nav liegtas, bet izraktas ar liku sakni nuo zemes. Dr.
- Ragate, -es, -i, = baļķis, kuo pārvelk šķērsām upei pāri, lai saturētu plūdinamuos kuokus. T.
- Raicit, iz-, -ku, -ju, = apsētam rudzu laukam vagas izdzīt liekā ūdeņa nuotecēšanai. Saka ari: izraiki kartupeļus un burkānus. Dr.
- Raika, -as, -u, vaga, kuo izdzen rudzu laukā ūdeņa nuotecēšanai. P.
- Ratavīt, iz-, sa-, -ju, -ju, = ar stingriem vārdiem izrīkuot pie darba. Saimnieks puišus izratavīja katru pie sava darba. Dr.
- Rēdze, -es, -i, ari rēdzes pl. tant., = 1) asie puopi pakavām apakšā. Pakavām ir trīs rēdzes. 2) rēdzes sauc spuožiem apkalumiem izruotātas zirga lietas. Čigāns uzlika zirgam rēdzes. Dr.
- Riēst, -šu, -su, = nuo saknes dzīt atvases. Retie rudzi augdami rieš cerus. T.
- Repelis, -ļa, -i, = siksts, greizs un zarains kuoka rezgalis. Nav lāga baļķi, ir tikai tādi repeļi. P.
- Repītis, -ša, -ti, = 1) vecie ļaudis tā nuosauca kādu sen izduotu latvisku garīgu baznīcas dziesmu grāmatu, kuŗai bija savāds formāts: bieza, šaura, bet diezgan gaŗa. 2) par repīti sauc ari nuoliesējušu, sarāvušuos jaunu mājas kustuoni. Sivēns tāds sarāviēs un salicis kā repītis. Dr.
- Rinka, -as, -u, = neliela pļava starp tīrumiem. Dr.
- Ruoste, ari ruosts (siev. kārt.), = lentas plats apšuvums biksēm, vai brunčiem augšgalā, kuo sapuogā ap vidu. Dr.
- Ruotīt, sa-, -u, -iju, = dažādus drēbes gabaliņus sašūt kuopā citu pie cita. Nuo lupatiņām es saruotiju gliņu gultas deļi. Dr.
- Rūgsnis, -šņa, -ni, = 1) izrūdzis purvs. Mums ir purvs kā rūgsnis izrūdzis. 2) = lietains laiks, kad miglains un padebeši nuokārušiēs līdz zemei un lietus pastāvīgi

smidzina. Nu jau uotra diena, kamēr laiks ir kā rūgnsnis. T. Sabārstas pl. tant. stu, = sajakums, sabārstījums nuo dužādiem graudiem. Izslaucijis apcirkņus, dabūju divi maisi sabārstu. T.

Sadukurēt, -ju, -ju, = sameklēt, sadabūt. Esmu pie viena un uotra gājis, bet nevaru tikdaudz naudas sadukurēt, cik parāda nuolidzinašanai vajadzīgs, nuo daža nekā nevar izdukurēt. T. Dukurs, ar kuo dzen zivis tiņās dukurēt — tā dzit.

Sāns, -na, -nu, = saka nuo sāna gaļas gabala, piem. cūkas sāns, kur citādi lietu tik daudzskaitu. Dr. Ari dim. sāniņš.

Sa ūsmanu satrupēt, t. i., satrūdēt, nepārejuot šķidrā veidā Kartupeļi sausmanu satrūdējuši. Dr. Sausmaņam = ļuoti daudz, ļuoti bieži.

Sažuvēties, -vuos, ējuos, = iekšēji sarauties, pārtraukties. Es nejausi uzskrēju nuonāvētam cilvēkam un tā sažuvējuos, ka visi luocekļi nuotirpa. Dr.

Sielējs, -ja, -u, = 1) vieta, kur labība vai zāle gaṛākā stripā nuoliegta gaṛ zemi. Sapītie zirgi lēkuši pār labību un pļavu, kur pakaļ palikušas sliedes kā sielējs. Ielejā gaṛš strēķis labības salikts veldē, izskatās kā sielējs, 2) Liels gaṛš cilvēks. Vazājas nuo vienas vietas uz uotru, kā lielais sielējs. Dr.

Seklīcis, -ča, -zi, = grūstavs, sakņaugu kapājamais dzelzs. Gaujienē.

Sesers, -ra, -ri, = mazs, bet kā sabuozijs pēc dabas. Šis zēns kā sesers spraucās lieluo starpā rādamies. Sunēns sabuozijs rej kā sesers. P.

Sigels, -le; -ļa, -li; = les, -li, = kas skraida nuo vienas puses uz uotru, visur piegrūzdams savu degunu vai purnu. Kuo tu puika te kā sigels sigelē nuo vienas bļodas pie uotras. Aita kā sigele ieogrūž purnu vienā un uotrā traukā. Dr.

Sikmīte, -es, -i, = mazuo jeb jaunākuo pulks cilvēku un kustuoņu ģimenē. Vecākiem ir daudz kuo pulēties, juo tā sikmīte ir liela. Mums ganamā pulkā ir liela sikmīte. Dr.

Siklis, -ļa, -li, = mazs purviņš meža, ganības vai pļavas vidū. Mezuos gaṛ sikļa malām aug sēnes. P.

Sīkstēt, sa-, ap-, -stu, ēju, = kas sīksts palicis, kuoks vai

cilvēks veselībā. Klajumā auguošais bērzs tā sasīkstējis, ka ne nuocirst nevar. Vectēvs dzīvuodams apsīkstējis; viņam vēl nekas nekait. P.

Sīfsināt, -u, -āju, = sienāži jeb sirseņi vasaras vakarus sirsina. Dr.

Sisināt, -u, -āju, = izduot kūopēji paklusu truoksni. Cālīši zem vistas spārniem gulēt iedami sisina. Bites vakarus uz skrejilaipiņas gulēdamas sisina. Kaimiņi kaktā sastājušies slepeni sisināja. Dr.

Skrādāt, sa-, ap-; -āju,āju, = nuo netirumiem un asa vēja sasprēgāt ruokām un kājām āda. Pavasarus bērniem basām kājām pa dubļiem bradājuot tās sakrāda, t. i. āda saplaisā. P. Skrēdāt.

Skrāpsna, -as, -u, = rupjumi jeb kruveši, kas izceļas dubļiem sasalstuot. Pa skrapsnu ragavām nevar braukt, arī kājām ejuot pa skrapsnainu ceļu plīst apavs. Dr.

Skraūsts, uzskraūsts, -a, -u; skraustains, = cieta māla uzkalņi. Mūsu tīrumi ir skraustaini: skraūsts pie skrausta. T.

Skrejs, adj., = kas parets un ne visai liels izaudzis nuo labibas vai zāles. Skrejas auzas, škreji lini, t. i. paīsi un pareti. Skreja zāle. Dr.

Skremstele, -es, -li, = rīkle. Ņem viņu ciet aiz skremsteles. T. Skremstele = rīkles, deguna, ausu, arī citur miesā drupana, kaulveidīga viela.

Skripta, -as, -u, = asam rīkam zuobuos izbirzušie rūobiņi. Akmiņi iecirstais cirvis dabūja skriptas. Nazis ir skriptains, nevar lāgā griest. T.

Skurināties, nuo-; -nuos, -ājuos, = nekuo nedaruot, vadīt laiku. Tu šuodien bez kāda darba tāpat vien esi nuoskurinājies. Luopi karstajā laikā netiek ēduši, tikai skurinās pa krūmiem. Dr. Suns, iznācis nuo ūdens, nuoskurinās; zirgs, izvājājies, nuoskurinās.

Skurstīt, arī škurstīt, -stu, -iju, = šķirstīt kuo meklējuot pa tādiem priekšmetiem, kuři viegli viens nuo uotra atšķirās, piem. pa matiem, līniem, papīriem. Kuo skursti pa matiem, vai utu meklē? Dr.

Skuta, -as, -u, = neliels skuju kuoku meža gabals. Mums nav lāga meža, ir tikai tādas skutas. T.

Slaņga, -as, -u (vīr. un siev. kārt.) = kas slābans un glēvs, cilvēks vai kustuonis. Viņš ir tāds slanga, kur iet, tur apgulstās. Dr.

- Slēpsnes, pl. tant., -ņu, = vecas jau sabrauktas ragavas. Dr.
Slēpes šai nozīmē.
- Sliētenis, -ņa, -ņi, = 1) nuo paresniem buomiem vai kārtīm
sasliets namiņš, kuņā par vasaru vāra. Tādi pat slieteņi
ir mežuos, kur meža strādniekiem piemīst. 2) slinks,
slābans cilvēks, kuņš kā izjucis kustās. Slaikstās kā sliē-
tenis pie darba, nevar sev ne vēdera nuopelnīt. Dr.
- Sliēst, ap-, nuo-, -nu, -ēju, = kādu darbu lēnām un muļķīgi
pāstrādāt. T.
- Sluōdzit, nuo-, iz-, -gu, -dziju, = 1) ar grūtībām tālumā iz-
staigāt. Es šuodien tiri par velti izsluodziju pa tirgu.
2) pērt. Bet tad viņu gan nuosluodzija. Dr.
- Sluōpēt, nuo-, -ēju, -u, = slābi sist. Es tad viņu gan nuo-
sluopēju ar pastalām. P.
- Slubīt, -iju, = slābani iet. Kur nu slubīsi par pašu pus-
dienas laiku? T.
- Smacēns, -na, -u, = ūdeņa pievilcīgs kuoks, Malka ir kā
smaceni, nemaz nedeg. Dr.
- Smakuōņi, pl. tant., -ņu, = elpas pietrūkums. Es apšedzu
galvu ar biezu sedzeni, bet drīz uznāca smakuōņi, bij
jataisa galva vaļā. T.
- Smečēt, nuo-, sa-, ēju, = 1) lieliski ēst. Ir gan nepieēža,
visu, cik uz galda uzliek, nuosmečē. 2) smagi nuopērt.
Puikam nu gan par tiesu nuosmečēja dibinu. T.
- Smečkis, -ka, -i, = netīrs, nuotašķijies cilvēks, kā ari tam-
lidzīgi priekšmeti. Kur tu, bērniņ, esi tāds nuotašķijies
kā smečkis. Tavi svārki tagad kā smečki. Dr. =
smeškis
- Smelkt, -ties, iz-, nuo-, -cu, -ču; -cuos, -čuos, = 1) tikkuo
dzirduoši dīcuot raudāt. Tik ilgi tu te smelksi, kamēr
pacelšu oranu (uzvalku) un nuozvetēšu par dibinu.
2) lēnas velkuošas sāpes sajūst. Man pēc ēšanas zuobi
gan izsmelcas, bet stipri nesāp. T.
- Suōkla, -as, -u, = pļavas gabals, kuņš pussalas veidīgi ie-
stiepjas mežā. P.
- Suōklajs, -a, -u, = purvainas pļavas nuomale, meža malā. P.
- Spina, -iņa, -as, -u, = rīkstīte nuo lapu kuokiem, kārkla,
bērza, ievas. Kurvus pin visvairāk nuo kārklu spiniņām.
Strojā muguru spināja ar spinām. T.
- Spraņgas, pl. tant., -u, = tāds stāvouklis, kur vairākas necie-
šamas darīšanas reizē sagādījušās kuopā. Viņam nu

- gan ir sprangas: japļauj reizē ābuoliņš, siens un jāved mēsli. Dr.
- Sprēķēties, nuo-, sa-; ējuos-, juos = strīdēties, tiepuoties par niecīgiem iemesliem. Vīrs ar sievu visu rītu sprēķējās, tapēc ka tas bija pavēlāku mājās pārnācis. T.
- Stāļkas, pl. tant., kuoka kājas, ar kuo zemi mēdz staigāt. (Stelzen.) Dr.
- Stāvini, adj., = kas stāvu stāv nuo augiem un nav gaŗ zemi nuogulušies. Stāvini lini, rudzi, mieži. Dr.
- Stāvmatu, adv., = pilnum pilns. Spiķers piekrauts stāvmatu pilns ar mantām. P.
- Stebļis, -ļa, -li, = sk. stembis. P.
- Stebļit, pie-, aiz-; -iju, = 1) cilvēku vai kustuoni vest, kurp vedamais pats labprāt negrib iet. Blēdi aizstebļija uz cietumu. Vērsi aizstebļija uz tirgu. 2) grūtiem, stīviem suoļiem iet. Kur nu stebļisi? T.
- Stēmbis, -ba, -i, ari stīmbens, = tā kuoka stāva daļas, kas vēl palikuse ar saknēm zēmē turuoties, kad vējš kuoku vidū nuolauzis. T.
- Stibirklis, -ļa, -li, = gurna, jeb šķiņķa gaļas gabals. Es nuo-pirku divus žāvētus jēra stibirklus. P.
- Stikmīties, ap-, nuo-, pie-; -uos, -ījuos, = uuostāties, *mitēties. Nu reizi taču lietus apstīkmijās lit. Vai tu puika reizi stīkmīsies nuo draiskuošanas? P.
- Stipans, -a, -u, = nestīprs, pa daļai satrūdējis striķa gabals. P.
- Stuokāt, sa-, pie-; -uoju, = 1) kaut kuo pamīksta samīcīt, piedzīt, sastampāt. Sastuokā kaņepes piestā labi mikstas. Mēs visu dienu nuostrādājām, kamēr sastuokājām rijaj mālu kulu. 2) iet stīvām kājām, kā ar stabiem. Stuokā nu stuokā ātrāki uz māju. P.
- Strāla, -as, -u, = ne visai plašs lietus vai sniega padebesis, kas pašaurā veidā kādam apvidam pāri iet. Mums šuo-dien nuo dienvidiem uznāca varena lietus strāla. P. = strāva.
- Striba, -as, -u (vīr. kārt.), = kas daudz dzeŗ. Viņū Kārlis ir tāds striba, pa kruogu vien dzīvuo. Dr.
- Struōga, -as, -u = tas pats kas sprauga; gaŗa pašaura starpa starp ēkām, kā ari starp diviem meŗa gabaliem. Dr.
- Struņķis, -ķa, -ķi, = īss gabals atdalīts nuo gaŗaka. Desas struņķis. Struņķis striķa. P.
- Strupene, ari strupenīce, -as, -i, = tas pats, kas rīkste. Dr.

- Stučka, -as, -u, = zema, drukna, paresna, vecīga sieviete.
Kuo te gruožies kā vecā stučka. Dr.
- Stuķēt, pie-, sa-, -ēju, = 1) cieši piebāst. Mēs piestuķējām šķūni siena līdz kuorei. 2) pa kādu caurumu dzīt ārā vai iekšā. Biezi dūmi stuķē pa skursteni. Piestuķē nu pīpi ar tabaku. Dr. Stūķēt (v). = pa šauru caurumu bāst stingri iekšā.
- Susuruot, -uoju; = suloties, nuo sevis pastāvīgi izduot mitrumu. Slimās ruokas vāts pastāvīgi susuro. Staburags vienmēr susuro ūdeni. Dr.
- Svalbāties, -ājuos; svalbans. = Kur kāds priekšmets, lai gan pie kaut ka piestiprināts, tuomēr var ļuodzīties uz vienu un uotru pusi. Trepes augšgalā par gaŗi piesietas, viņas svalbajās, nedrīkst kāpt. Kāts žagaŗu sluotā stāv gluži svalbans (vaļģs). Dr.
- Svalbs, adj., = pietiekuoši nesagriests striķis vai dzija. Striķis ir atšķetinājies svalbs. Dzija ir atstāta vērpuot gluži svalba jeb jēla. Dr.
- Svēši, adv. = ļuoti, kas visu būti aizkustinu. Man iecirtums kājā tik svēši sāp, ka ne paciest nevar. Mācītājs šuodien tik svēši aizmūdza par visiem nelaimīgiem. Dr.
- Sveilēties, -juos, -ējuos, = 1) (krāsns) spēcīgi kurēties. 2) kuruošas krāsns priekšā karsēties un sarkans palikt. Nu esi nuosveilējies krāsns priekšā sarkans kā sveilis. T.
- Sveilis, -ļa, -li, = kas sarkans nuo skata aiz branguma, vai arī pie uguns nuokarsējies sarkans. Viņš nuo tukluma ir sarkans kā sveilis. T.
- Sveļstīķis, arī svulstīķis, -ķa, -ķi, = caurums, pa kuŗu var cauri iet gaiss, dūmi u. t. pr. Pīpes kātam svulstīķis aizsviedruojis. Kur te griez uz mani savu svelstīķi = pakaļu. Dr.
- Svēņpele, -es, -li, = kas paresns un drukns. Meitene kā svempele. Dr.
- Svēŗši, adv., = kad kalnā vai pa trepēm kāpuot smagums velk atpakaļ. Cik svēŗši ir šai kalnā kāpt! Gaujienē.
- Svēŗpuoņa, -as, -u (vīr. kārt.), = kas put un nikuļuo savā iedzīvē. Kaimiņš ir tāds svēŗpuoņa, nav ne maizītes kuo est. Dr.
- Svēŗpt, iz-, -pu, -pu, = izputēt, iznikt nuo dzīves. Viņš bija nuolaidģs saimnieks, svēŗpa kā svēŗpuoņa, kamēr izsvēŗpa nuo mājas. Dr.

- Svešuriene, -es, -i, = svešatne. Nuo sākuma svešurienē ar dzīvi nākās grūti aprast. Dr.
- Svilte, -es, -i, = vieta, kuŗa reiz mežā izsvīluše. T.
- Svuļķēt, pie-; -āju, = lieluš dūmu mutuļus ārā grūst. Fabrikas skurstens svuļķē. Visu vakaru pīpēji, tad eši ar istabu piesvuļķējis. T.
- Šastīt, iz-; sa-; -stu, -iju, = ja kaut kas par lielu, ka nevar ar šuo prieksmetu vaļīgi rīkuoties. Skruķim kāts par gaŗu, nekur nevar tik gaŗa izšastīt, visur metas. T.
- Šautris, -ra, -i, = 1) uztraucuošs gadījienš. Mūsu apvidus piedzīvoja šautri caur nuotikušuo slepkavību. P.
2) Kuoks, ar kuo sist. Lien vien, sunīt, riedams, gan es tev iemetīšu ar šautri pa zuobiem. Dr.
- Škatra, -as, -u, = gaŗa, tieva, kalsnēja sieviete. Kaimiņam sieva kā škatra. Dr.
- Škatrs, adj., = parets nuo bārdas un spalvas. Viņam ir škatra (reta) bārda, kā daždien idiotam. Dr.
- Škiēdens, -ņa, -i, = sašķaidītu kartupeļu biezputra. P.
- Šķeltnains, adj., = kas nuo pākšu augiem nav miltains. Zirņi, pupas ir šķeltnaini. T.
- Šķērdeliski, ari šķērdelēm, adv., = rupji, rekšēdami izlaist balsi. Viņš runā šķērdeliski, visiem varēja cauri dzirdēt. Dr.
- Škit, aiz-; -nu, -nu, = aiziet steidzīgā gaitā, nekur apkārt neskatuoties. Kaimiņiene aizšķina gaŗ mūsu māju, ne acu nepamezdama. T.
- Šlakste, -es, -i, = ne daudz ūdens, kuŗu lej. Lejuot mani trāpīja krietna šlakste ūdens. Dr.
- Šļaiņste, -es, -i, = ūdens mazumiņš traukā. Spainī ir tikai vairs maza šļaiņste ūdens. T.
- Šļarkstēt, -stu, -ēju, = bez mitēšanās plāpāt. P.
- Šļaukstēt, iz-, pie-; -stu, -ēju, = plāpāt. Kur tu ej, tur visur piešļauksti kā šļauksts. T.
- Šļaupēt, nuo-; -ēju, -ēju, = nuotaisīt priekšmetam tievu vai plānu galu. Nuošļaupē mietam un ķilim galu. Dr.
- Šļuoka, -as, -u (vir. un siev. kārtā), cilvēks, kuŗš iet slābiem suoļiem un pie tam ejuot nuotaisās netīrs. Kapēc bija slapjā laikā jašļuokā uz tirgu, kāda nu esi nuotaisijusēs kā šļuoka. Dr.
- Šļuokāt, aiz-, iz-; -āju, -āju, = iet smagiem slābiem suoļiem. Tu vai katru svētdienu šļuokā uz baznicu. Dr.

Šmatrs, -ra, -i, = gabals, ņuks. Šmatrs zemes, majzes, gaļas. P.
Šmurkstuls, -a, -u, = 1) šļircene, kuo zēni taisa nuo lupstā-
jiem, vai purvuos auguošiem stuobriem, ar kuo ūdeni
šļircināt; 2) slaiki nuoaudzis jauns cilvēks jeb kustuonis,
vai kuoks. Viņam dēls izaudzis kā šmurkstuls. Sivēni
kā šmurkstuli. Dr.

Šņibis, -a, -i, = deguns. Nuoslauki šņibi. P.

Šņucis, -ča, -i, = leņķa veidīgi ieruobežuots izplatījums. Pašā
šņuci starp krustcelēm ir mums mazzs tūrumiņš. Nuozāgē
galdam asuo šņuci (stūri). Šņuceniski, adv., = slīpi,
šaurā leņķī. Mums ruobežu stigas pie kupices saiet
šņuceniski. Dr.

Šņufkas, pl. tant.; -u, = deguns, purns. Vai zini, kad duošu
par šņurkām, šarkanās bantes vien sāks stiepties. P.

Šukurēt, sa-, iz-, -ēju, -ēju, = uošņāt un ar purnu baksūt,
kā suņi tuo dara. Dr.

Šuldurēt, -ēju, -ēju, = grābšķīgi kuo nepareizi darīt. Kapēc
tu lasīdams nevelc urbuli kārtīgi pa rindiņu, bet šuldurē
kā šuldurs nuo vienas puses uz uotru. Dr.

Šusters, -a, -i, = kas ātri ir te vienā, te uotrā vietā. Tu kā
šusters izšusterē visur. Dr.

Šustīt, iz-, sa-, -stu, -iju, = 1) par īsu laiku izbraukāt vai
izstaigāt. Es līdz pusdienai jau trīs reizes izšustiju pa
mežu pēc malkas: 2) ar steigu sameklēt. Viņa par pāri
nedēļām atrainim sašustija brūti. Dr.

Šūtne, -es, -i, = ziemu uz ceļa sniegā izbrauktās dziļās gram-
bas. Dziļā ziemā ceļš ir šūtnains, juo ir izbraukts šūtņu
šūtnēm. T.

Šuplaks, -a, -u, = slābs, vaļīgs virsuzvalks vīrietim vai sie-
vieteī. Saules brālis bija ietīnīes vecā šuplakā. T.

Švadra, -as, -u, = pulks, bars. Jūs bijat kuopā liela švadra. P.

Švēmpt, pie-, iz-, -pu, -pu, = daudz piedzert. Guovs ir kā
muca, juo izšvēmpuse visu dziru. Nu esi atkal pie-
švēmpis brandvīna. Dr.

Švēntūt, sa-, nuo-, -iju, = veicīgi runāt savā starpā; dūsmīgi
pakaļ nuorunāt. Viņas gāja švēntīdamās pa vāciski. Čiganiete
vēl ilgi pakaļ nuošventīja. T.

Švibināt, sa-, -nu, -ju, = vīcināt ar asti vai nuolaustu zaru.
Zirgs nuo dunduriem aizsargādamies švibina ar asti. P.

Švūkstēt, -stu, -ēju, = kur saspiestais gaisss pa mazu cauru-

- miņu ar truoksni ārā plūst. Caurās plēšas švūkst, juo gais švūkstēdams spiežas laukā. Dr.
- Tāmēt, -nuo-; -ēju, -ēju, = nuovēruot, vēriģi pie sevis aplūkuot. Eš tā tāmēju, ka rītu būs lietus. Vai tu vari nuotāmēt, kā nuo viņa dzīves kas labs sagaidams? Dr.
- Tatarvāns, -na, -nu, = tikkuo atnesušās guovs pirmais sveķa piens krāsni izcepts. Dr.
- Taūšķēt, nuo-, sa-; -ēju, -ēju, = 1) stīpri- sist. Tad viņam nu gan nuotaušķēja ribas. 2) sagrūst, sasmalcināt. Sataušķē piestā kaņepes. P.
- Taužēt, -ēju, -ēju, = runāt daudz tukšu nieku. Kuo nu tu tauzē kā tauze visu dienu. Dr.
- Teļnoties, -juos, -juos, = guovs atness teļu. P.
- Tēslice, -eš, -i, = kas uz zemi slābs nuokarājas, kabata, uzvalka stūris u. t. pr. Tev kabatas kā teslices karajas gar sāniem. Brunčiem viena mala gaŗāka, velkās kā teslice pa zemi. Dr.
- Timbāt, pie-, nuo-; -āju, -āju, = dzert. Nu esi līdz ausim pietimbājis, bet ar nuotimbājis visu naudu. P.
- Timerēties, ari ķimerēties, iz-, sa-; = bez panākumiem gaŗkuo pūlēties. Viņš ilgi timerējās gaŗ sarežģījušuos tiklu tuomēr netika kārtībā. T.
- Tipulis, -ļa, -li, = padebesis, kuŗš sastāv nuo mazām pikām, kā nuo ziediem, kapēc ari sauc par ziedu padebesi. P.
- Tipulis, -ļa, -i, vienīgi nuo kuoka gabaliem taisīts biezs vāģu ritenis bez dzelzs. Dr.
- Traūvēt, pa-, iz-; -ju, -ju, = traucēt, baidīt. Patrauvē guovi, lai neiet labībā. Eģ ar flinti un iztrauvē zvirbuļus nuo kaņepēm. Dr.
- Tresīt, -ēju, -ēju, = drebēt. Viņam gan nuo bailēm tresģja aste. P.
- Trimiņš, -ņa, -ņu, = saķilduošanās, bāršanās. Jaunajam pārim jau par nedeļu pēc kāzām iznācis trimiņš. Dr.
- Trimtrālām, adv., klibuojuot citam pakaļ steigties. Klibais zirģs iet trimtrālām. Dr.
- Trukts, -a, -u, = paka. Trukts burtnīču. Trīs trukti skalu. Dr.
- Truņtuls, -la, -u, = īss un resns satīts priekšmets. Bērns satīts kā truntuls. Dr.
- Trupināt, -nu, -āju, smagi nuopērt. Viņam gan smagi nuotrupināja muguru. T.
- Trust, nuo-; -stu, -šu, = kad kam auguošam gali sāk nuo-

- dilt un izplaukuot. Mati nuotrusuši. Lini ir sausuma dēļ nuotrusuši. Dr.
- Tūdit, iz-, uz-, sa-, -du, -iju, = skubināt, kūdit. Tūdi viņu agrī nuo mājas ārā. Tu esi viņu man uztūdijis. Zagtās mantas jau iztūditas. Dr.
- Tukšības, pl. tant, = kad kas ir bijis, bet uz laiku iztrūkst, izpaliek. Mēneša tukšības, t. i. laiks, kad pie debesīm mēnesis nav redzams. Guovs tukšības, = kad guovs apstājusēs pienu duot. Dr.
- Turškis, -ka, -i, = vēdera caureja. T.
- Tusnuot, -ties, = kā samieguojies vai saeruojuies aiz negribas caur nāsīm grūst ar truoksni dvašu. Kuo tā tusnuo un kasies uz gultas malas sēdēdams? Dr.
- Tūšļāties, -juos, -juos, = garlaicīgi ģērbties. Ģērbies nu drīzi, kuo tā tūšļājies. P.
- Tuturslis, -šļa, -li, = krusta kaulu vieta vispārīgi, bet sevišķi pie putniem. Dr.
- Ulans, -na, -u, = lēns cilvēks, kas par citiem un visu apkārtņi neliekas ne zinis. Viņš ir tāds kā ūlans, ne dzird, ne redz, kas apkārt nuotiek. Dr.
- Ulināt, sp-, -nu, -ju, = 1) caur sakliegšanuos sazināties. Sēnuotāji mežā bija atšķīrušies, bet sāka ulināt, kamēr sadzirdēja un atkal viens uotru atrada. 2) kādam ašam rīkam lietuojot un trinuot zuobus padarīt biezus, ka vairs neņem. Šim cirvim zuobi apulināti, lai kalējs viņus paplāj plānakus. Dr.
- Upukis, -ķa, -i, = mazs putniņš bērnu valuodā. Dr.
- Urjavuot, -uoju, -uoju, = urjavas saukt. Mēs urjavuojām lielām urjavām, lai citi nāktu un glābtu. T.
- Urķīt, -ju, -ju, = čudīt, neduot miera, kūdit. Vecene vecītim neduod miera, urķī ap viņu dienu un nakti. T.
- Urķis, -ķa, -i (pie Ulm. beblis) = arklis ar vienu pašu naža veidīgu lemesi, ašuo škaitni uz priekšu, ar kuŗu jaunam plēsumam velenu iepriekš sagriež vagas platās strēmelēs. Dr.
- Urmaka, -as, -u, = kas uzbāzīgi uzmācas kaitinādams. Ja tu urmaka neatstāsies, tad duošu par ausi. P.
- Uzkala, -as, -u, = garš, buoma veidīgs kuoks, kuŗā iedzen ragavu mietiņu augšējuos galus. T.
- Uzkaļņš, adv., = pret kalnu. Ceļš iet uzkaļņš vai pretkaļņš. Dr.

- Uzmetenis, -ņa, -i, = drēbes, apģērba gabals, kuo ap pleciem uzmet. Viņa staigā uzmetuse jauno uzmeteni. Dr.
- Uzplis, -ļa, -li, = ar uzkalni sasalis ledus, kas cēlies caur atkušņa ūdeņa uzplūšanu, vai arī kur nuo avuotainas vietas iz sniega apakšas ūdens ārā plūst un ar uzkalni sasalst. Dr.
- Uzsist, -iz-, -tu, -tu, = lidzināties izskatā, cauri spīdēt krāsā. Meita uzsit vairak pēc mātes. Šī drēbe uzsit jeb izsit vairāk pēc sarkanas, nekā pēc ruozā krāsas. Dr.
- Vakarēt, -ju, -ju, = vakarus palikt kājās un strādāt. Mēs vakarējam līdz pulksten 11. P.
- Valcīt, sa-, nuo-, -ju, -ju, = 1) linus uz galda stiepuot sataisit kuodeļu vērpšanai. Savalci kuodeļu! 2) = pērt. Tev gan ar velci krietni nuovalcīja muguru. Dr.
- Vaņģāt, -ju, -ju, = dūšīgi darbu tālāk turpināt. Citi nuo darba apstājās, bet viņš bez apstiknīšanas vangāja tālāk. P.
- Vārāklis, -la, -u, = kuo vāra ēdienā. Vārākla labības, piem. zirņi, pupas u. t. pr. Dr.
- Vařgas, pl. tant., = armonika. P.
- Vāvuļot, -ju, -ju, = citam caur citu runāt un klaigāt. Kuš bērni, kuo vāvuļojat kā vāvuļi. P.
- Vařza, -as, -u, = 1) lielāks pulks. Kur nu visus bērnus kā varzu ņemsi uz ciemu līdz. 2) = daudz pūļu, klapatas Mājā man ar pusgraudniekiem liela varza. Dr.
- Vařzāties, iz-, juos, -juos, = pūlēties, errojuoties, klapatuoties. Es vairs vecumā nevaru līdzī pa saimniecību izvarzāties. Dr.
- Vecums, -a, -u, = liels, vecs, biezs, drūms egļu mežs, kuřā pa starpām atruodas arī lapu kuoki. Dr.
- Vejuot, iz-, pār-, nuo-, -uoju, -uoju, = 1) pavirši ar slautu pārslaucīt. Pārvejuo istabu ar žagaru slautu. 2) = plaut niecīgu zāli. Mēs nuovejuojām krietnu gabalu plavas, bet siena tika maz. T.
- Vejsuons, -ņa, -i, = mazs viesulis, kāds dažreiz pa ceļa virsu ruotājas. P.
- Vejuots, -a, -u, = kas ātri un veicīgi kustuoeties strādā. Kaimiņš kā vejuots šuorīt iet pa tīrumu sēdams. Dr.
- Veļce, -es, -i, = 1) pagara šnuore, pie kuřas piesietas vairākas makšķeres ar kumuosiem, kuo iesviež šķērsu upē zivu ķeršanai. 2) slaida rīkste pēršanai. P.
- Veņcēt, ie-, sa-, nuo-, -ju, -ju, = sist, pērt. Vai tu vadzi dziļi

- ievencēji sienā? Bet tad viņam gan plecus nuovencēja ar pletni. Dr.
- Vērdēt, aiz-, ie-, iz-, -du, -ju, = 1) ūdens mutuļņot iz zemes. Asinis mutuļņot iz ievainuojuma. 2) Lielā pulkā drūzmā kustēties uz priekšu. Kāzinieki saverdēja baznīcā. Kaŗa vīri jāšiem aizverdēja uz kaŗa lauku. Dr.
- Vēriens, -na, -u, = platums, cik uz priekšu sienu pļauņņot nuo cirtiena ar izkapti aizņņem. Tu pļauņņ lieliem vērieniem. P.
- Vetelēt, -ju, -ju, = citam caur citu ātri un stipri runāt. Nezin, kas viņu mājā ir, bet visi vetelē, vai baras vai. T.
- Vice, es-, -i, = uz ruobežu kupicēm gaŗā kārtī uzsprausts salmu vai žagaru kušķis. Dr.
- Viļāknis, -ņa, -i, = vieta, kuo kustuonis izviļājis. Zirgi uz tīruma izviļājuši vairāk viļākņus. P.
- Viņējie, pl. tant., = uotras mājas jeb kaimiņņu ļaudis. Viņējie jau sāka sienu pļaut. Dr.
- Virgāt, -ties, -ju, -ju; -juos, juos, = plēst, plēsties. Kam tu savu grāmatu tā savirgājis. Viņi kruogā savirgājas. P.
- Virksnis, -šņa, -i, = naidis, saduršanās. Viņņu mātei arvedeklu jau bijis virksnis. P.
- Virpats, -a, -u, ari vērpats, = ta vieta, kur kustuoņņiem, sevišķi zirģiem uu ragu ļuopiem uz pieres un pie paslēpenēm spalva sagriezusēs skrūvveidīgā kušķitī. Tāpat kur vējš labību veldē liekuot tuo sagriezis nuo visām pušēm tādā griezenī. Labiba saveldēta virpatiem. 2) Kur upēs, atvaruos un dziļumos ūdens griezdamies rada ieduobumus. Ūdens tek griezdamies virpatu virpatiem. P.
- Vitens, -ņa, ni, = 1) izdilstuoš cilvēks, kalst iesācis kuoks, vēl pilnīgi nesakaltis siens. Mans biedris ir tāds vitens, kā uz diluoni. Šī priede ir tāda vitene. 2) vītens (ī stiepts), pinumi nuo saknēm, spiniņām, skaliem, kā gruozi, kurvi, sieti. Dr.
- Voskums, -a, u, = uolas dzeltenums (Eidotter). Gulbenē.
- Zādzes, pl. tant., -džu, = nuozagtas mantas. Jūsu mājā šuo-nakt nuotikuse zādzība un zādzes atrastas turpat pie mājas ļaudīm. Dr.
- Zamlikt = palikt. Zamliet cirvi zem gultas. T.
- Zalēt, sa-, pie-, -ju, -ju, = stipri pieēt. Bet tad nu gan pie-zalēju gaļas līdz kaklam. P.
- Zeibeles mest, = uģuni ap acīm apmest. Es dabūju tādu sitienu par galvu, ka zeibeles vien ap acīm apmeta. Dr.

- Zieķēt, nuo-; -ju, -ju, = nuošķiest ar kaut kuo lipuosu. Mūrnieks nuozieķējis sienu ar māliem. P.
- Zibenāt, sa-, nuo-; -nu, -ju, = vairākas personas savā starpā ātri, tikkuo pašiem sapruotami runāt, kā žīdi tuo dara. Žīdi sastājušies ilgi zibenāja. Dr.
- Zimuot, ie-, sa-, uz-; -ju, -ju, = iepazīt, censties uzzināt vai ir pazīstams (pie Ulm. zīmēt.). Es skatījuos un zīmuoju, vai nācēja ir mana māsa, kamēr tak sazīmuoju, ka ta ir gan. Saimnieks tirgū uzzīmuoja savu nuozagtuo zirgu. Dr.
- Znaūjs, -a, -u, = nuo striķa vai ādas taisītais sasienamais, ar kuŗu ir sasieti pie sakām sakkuoku augšējie gali kuopā. Dr.
- Žākle, -es, -i, = 1) gurnstarpa. 2) Zemes gabals starp diviem šaurā leņķī krustuojuošamies ceļiem. Ta žākle nuo krustcelēm starp abiem lielceļiem ir auglīga zeme. P.
- Žaūties, uz-, nuo-, = 1) neapdomīgi kam virsū jeb pāri skriet. Kur te nu žausies pāri traukam man virsū. 2) Nežaurties nu pa trepēm uz bēniņiem, nuožausies vēl zemē un nuositīsies. Dr.
- Žaūtris, -ra, -i, = cilvēks, sevišķi bērns, kas visur kāpelē. Kuo nu kā žautris žausties. P.
- Žeirs, -a, -i, = trauks, kam dibenā caurums, kuŗā iebāsts milns gaŗumā līdz trauka virsmalai. Šai traukā saber krāsni sasutinātuo iesalu ar apiņiem, aplej ar karstu ūdeni, krietni sasautē, un tad pavelk dibena caurumā iebāstuo milnu, ka tik drusciņ tek nuo kubula alus misa apakšā paliktā traukā. Šuo trauku sauc par žeiri. P.
- Žeiksts, -a, -u, = apzīmē vīrieti vai sievieti, kas aušīgi kā pa gaisu vien dzīvuo un staigā. Žeikstās kā žeigsts, negribās i skatīties. Dr.
- Žiemelēties, iz-; -juos, juos, = kaut kuo slapju un mikstu pa ruokām žņaudzīt un pie tam pats nuotašķīties. Kuo tu bērniņ žiemelējies ar traukā salietām nuosutinātām sēnēm. P.
- Žļaga, -as, -u, = slapja neauglīga smilts zeme. P.
- Žļafkstēt, -stu, -ju, = žvakstuošu truoksni izduot, kā dzelzus ar vāģiem veduot. P.
- Žļugzdēt, -du, -eju. Zābakuos piesmēlās ūdens, tad ejuot kājas žļugzdēja. P.
- Žulnīt, iz-, sa-, = kuošļāt pa muti kaut kuo sīkstu, gaļu vai knupi. Pamet suņam bērna izzulnītuo gaļas šķēlīti. P.
- Žūnka, -as, -u, = pašpārne gaŗ bēniņuos iebūvētas istabas malām. P.

Par lizumniešu izluoksni.*)

Nuo Apsīšu Jākupa.

Pirms runāju par lizumniešu izluoksni, gribēju vispriekš apzīmēt vietu, kur Lizums atruodas. Tas atruodas Vidzemes rītuos, Volkas apriņķiē. Tāpēc pie izluoksnes ar stipri monums Vidzemes oustrumu izluoksnes iespaids. Un tuomēr Lizums atšķiras nuo visu apkārtījuo pogastu izluoksnēm. Varātu teikt, viņš ir kā sola citu izluokšņu viduō.

Uz ziemeļiem tam ir Sinuole, nuo kuņas tuo, sākuot nuo Ronkas līdz Lejašciema ruobežam, gondrīz visgarām škir Gouja, tālāk Mālumuiža, kas ir kā laipa — pāreimuot uz Goujienas izluoksni, ar kuo lizumniešu izluoksnei, dožas savādības atskaituot, būtu gondrīz voj vistuvākā radniecība. Bet jou tūliņ sinuoliešu izluoksne tā atšķiras nuo viņas, ka uz reizes pazīst viēnu un uotru. Tā sinuolieši nasoka vair' „goļa“ un „voļa“, bet izrunā tuos vārdus tāpot, kā vārdu „daļa“, un „nāve“ un „rāve“ ar tik šouru **a**, kā nakur citur nē'šu dzirdēj's. Atbilduot sinuoliets soka „ja“ ar tik iksu **a**, kā vārda golūnē „meklēja“ un „ne“ vietā „nā“, kurpretīm lizumniets soka „jā“ un „nē“ un „man“ vietā „mun“.

Uz rītiem ir Lejasciems, kā pāreja uz vačgulbeniešu izluoksni, uz dienvidiem Tirza ar Golgousku. Ja golgousniešiem vēl ir kāda līdzība ar sinuoliešiem, tad tīrzmaliēši ir ļoud's nuo pavisam citas pasoules. Te loūstā (grūstā) potskaņa pavisam beidzas. Tīrzmaliets vair' nasoka „bāst“, „gāst“, „pīt“, „tīt“, bet „bāst“, „gāst“, „pīt“, „tīt“; vārumā voj piena puōda ar vair' tīrzmaliēšam nav, bet tikai „puods“, tas pots, kas lizumniešam „linu-puods“. Uz dienvidrītiem ir Druviena, kas kuopā ar Tirzu pārvoda uz Cesveines un plošuo Dougovolas apgobalu, kur grūstās potskaņas vair' napazīst.

Vokaruōs ir Ronka, Joūn-Piebolgas droudzē, kā laipa uz drustēniešu izluoksni.

*) Rakstīt's lizumniešu izluoksnē.

Piezīmē. Stieptuos un krītuōšuos potskaņus, viēnu nuo uotra labi neizšķirdams, apzīmēšu ar gulu švīku (—), loūstuos (grūstuos) arī divskaņuos ar jumtīņu (^) un plotuo e ar punktiņu opuškā.

Tā ka tāda e burta ar švīku oūgšā un punktiņu opuškā drukātovā nebij, tad tā vietā ņamts e ar „vilniti“ oūgšā un punktiņu opuškā (ē).

Ja skotamēs uz attālumiem, tad nuo Vac-Gulbenes Lizums būs veršu trīsdesmit, nuo Tirzas ostiņas (8), nuo Ronkas desmit, nuo Joūn Piebolgas divudesmit, un nuo Īrustiem un Smiltenes ap veršu četrudesmit.

Pret ārieni Lizums ir bijis diezgon stipri nuoslēdziēs, kā visi citi pogasti sanāk. Lizums ir diezgon liela valsts, ap rāram ar 140 saimenieku, kur tad vēl muiža, pusmuižas un kruogi! Godu 40—50 atpakaļ, kad es vēl oūgu, te nuo visiem pārāk par 140 saimeniekiem bij tikai kādi trīs ienācēji. Precētiēs ar precējās tik pošu ļoud's sovā storpā; ārvalstnieces ievēde tikai tie, kam bij'se izdevība tikt pāri sovas valsts nuoslāgtajiem ruobežiem, voj nu broucuot pa tirgiem, voj kādā citā gaitā speruot kāju pāri „tāvuzemes“ tiesai.

Tā izluoksne varēja izkuoptiēs un attistitiēs tādā skaidribā un tādā smolkumā, ka jāsoka, tas viscouri pošu ļoužu dorbs. Ieskotuotiēs dziļāki izluoksnes gorā un dobā, viņas sīkumuōs, sovādībās un apzīmējumu smolkumuōs, ruodas negribīšam cieniba pret tuo gora dorbu, kuo pastrādaj's seviē nuoslāgtais valsts organisms. Juo rūpīgi un smalki lizumniets izšķir vārdus ar vienādām formām, bet citādu nuozimi, par piemāru „povada“ (zirgam) un „pavoda“ (viņš „pavoda“ mani, nuo „pavadīt“), „povalga“ (die Zukost) un „pavolga“ (volgana) zeme; „jūs nesiet“ (uotrā parsonā doudzskaitliē) un „neset!“ imperatīva (pavāluot); tāpot: „kuo jūs smejetētēs?“ un: „nesmejetēs nakā!“ „lobi“ cilvėki, un „labi“ darīt, „zoļi“ zori, un viņš dzīvuo „zaļi“, „dorbs — dorba“, bet „piedarbs“ — „piedarba“, „smolki“ oūdi, un — viņš dzird „smalki“ (adverbs); „osi“ naži, un „oši, oši“ zīle dzied.

Tagad aplūkuōsam tuvāk pošu izluoksni.

Rakstīt pēc lizumniešu izluoksnes rokstu voluodā, nav nakāda grūtuma. Es tuo ešu darij's, izņamuot tik tuos gadījumus, kur **a** pārvēršas par **o** un **e** par **a**, un neviēnam nav nāc's prātā, ka tas bij lizumniski. Ja nabūtu šitās potskaņu maiņas, Lizums būtu ļuoti skaidra vieta rokstu voluodai.

Tā ka storp rokstu voluodu un lizumniešu izluoksni citas nakādas ievāruojumas starpibas nav, kā tikai minātā potskaņu maiņa, tad sovu dorbu apruobežuošu viēnīgi ar tuo, ka runāšu tik par tiem gadījumiem, kur lizumniešu izluoksne **nuovēršas** nuo rokstu voluodas. Citādi, apzīmējuot, kur kāds potskans izrunājums ikši voj geri, šouri voj ploti, mun būtu jāroksta voj pillīga skaņu māciba.

Tāpēc runāšu tik par **a** un **e** pārmaiņām; **u** un **i** maiņas ir tik neievāruojamas, ka par tām nav doudz nakā kuo pieminēt.

Par **a** izrunu.

Vispaprīkšs: kur **a** paliek **a**?

Visur, kur pēc viņa nāk **e**, **i**, **ie**; par piem.: āste, akmens, gaīme (siltuma), gars (garš) — tāpēc ar garums, kambars, kamene, Kangari, paparde, badeklis, bandeneeks, dalders, šļakste, damb(i)s, aita, gaidīt, gaisma, kaite, laizīt, laiks, laiva, maize, baznīca, dadzis — dadziem, kaķis — kaķiem, balbiers, žandiers (žandarms) u. t. t. Tad visur, kur **a** izrunā geri (gari), par piem.: āzis, āži, ārdi, ārgaliets, bārda, bārens, dārdēt, dārgums, gādāt, grāmata, kārbe, kārtuot, lāgs, lādziģs, māte, māsa, mācēt, nārsts, pārlūks, rādīt, rāms, sāpēt, sātīģs, tāss, vārds, vārīģs un t. t. Tālāk višās priekšzilbēs: at, ap, pa, pār (tāpēc ka **a** te gars), sa — **a** nagruozas, lei kou' ar' vārda calmā viņš mainītuos, par piem.: atnāce, atkola, atslāga, atskobarga, apgolvuot, apdouzit, padobīt (padabūt), padoncuot, pārvodāt, pārklousišana, sagadītiēs, salobuotiēs un tā tālāk. Kā iznāmumī te minumī tik tie vārdi, kur priekšzilbe sakuzdama zoudej'se sovu nozīmi, kur, tā sokuot, cēliēs pavisam joūns vārds, izzoudādams priekšzilbes svoru, par piem.: otkal, otuors (atvars), dziļa vieta upē, opluoks (bet: apluocīt, tāpot ar atluoks, kur priekšzilbes nozīme pastāv), pokaļa, pokaļ, pokaļā, poduoms (bet: paduomāt, popuve, povalga, porāds (bet: parādīt).

Pārvēršas **a** visur tur, kur viņš ir ikss un kur viņam nāk pokaļā (sekuo) **a**, **uo**, **u**. Par piemāru: golva, golvuot (bet: galviņa), goļa (gaļiņa), mola (maliņa), molka (malciņa), gobana (siena guba) — gabanīņa, dokšas (arī dosti: siena dokšas) — dakšiņas, nosta — nastiņa, komanas — kamanīņas, rogovas — ragaviņas, solna — salnis (zirģs), salne (govs), ovuots — avuotiņš, tāpēc, ka aiz **a** nāk uc, opuogs (putn(i)s) — opuodziņš, sopuls, — šopulīts, (zuvs), sokumi (sūdu (māslu) māžumie), trokums, švokums, volgums un t. t.

Vislobāk šituo skaņu maiņas likumu var nuovāruot pie darbības vārdiem: par piem., es losu, tu lasi, viņš 'osa, mēs losam, jūs lasiet, viņi losa; es lasiju; es ešu lasīj's; es lasīšu, tu lasīsi, viņš lasīs, mēs lasīsam, jūs lasīsiet, viņi lasīs; es doru, tu dari, viņš dora, mēs doram, jūs dariet, viņi dora un t. t.

Viñsilbiguōs calmuōs iksais **a** arvienu pārvēršas par **o**, par piem., olvs (metals alva), ostris (zirga), bors, gors (der Geist), gods, golds, gons (gon); dorbs, kops, moks, kolps, nogš, rogs, stobs, stors, spors, tāpēc ka sanāk priekš **s** stāvēja **a**, p. p. boras, goras, tāpot īpošības vārdi: oss (ass), bolts, lobs, mozs, solts, stolts, polss (fahl), zoļš, vietniekvārdi: tovs, sovs, darbības vārdi: kolt, molt, lōkt, plokt, rokt, rost, prost, smokt, zōgt, topt, tāpot ar divdabuōs: kolts, molts, lokts, rokts, atrosts, saprosts, smokts, zogts.

Pēc šitiem lietu- un īpošības vārdiem doudzskaitļa nominatīvā un dātīvā vajadzātu **a** skaņai nākt atpakaļ, tāpēc, ka tur ir golūnes **i** un **iem**, kādēļ vajadzātu luocit: zari, zoru, zariem, zorus, zoruōs, — bet tā ka šitie divi luocijumu būtu viēnīgie, kur vajadzātu stāvēt **a** skaņai, tad viēnādības dēļ tuos spīēž ar pieņemto, tā soka: bori, zori, gori, moki, goni, kolpi, rogi, nogi, bet: stabi, abi — tālak: bolti, lobi, mozi, zoļi, par piem.: osi kolti, osu koltu, osiem koltiem, osus koltus, osuōs koltuōs. Tā voski patura ar' doudzskaitliē sovu **o**, tāpēc ka viñskaitlis ir vosk(i)s, par piem. „dzaltans kā voskis“. Tāpot souc ar zirgu dzaltanā spolvā: „Voskis“, līdzīgi škan ar „došti“ (siena dokšas), tikai doudzskaitliē.

Bet mozanājumuōs „bors“ — paliek „bariņš“, gors — „gariņš“, zors — „zariņš“, moks — „maciņš“, — tāpēc ka sakuo **i**.

Par e izrunu.

Kur **e** paliek **e**? Visur, kur pēc viņa nāk **e**, **i**, **ie** voj kāda mikstanāta līdzskaņa. Par piem.: zeme, zemene, zemīte, meitene, egle, ezeriņš, eža, es ceļu, veļu, smelšu, degšu, ar tur, kur vajadzātu būt **r**, **bj**, **mj**, **pj**, bet pēc lizumniešu izluoksnes ir tikai **r**, **b**, **m**, **p**, par piem.: es dzeru, strebu, slepu, vemu (vemju) — tagadnē.

Tāpot ar pagātnē: es nešu, lēču, sēču (nuo sēkt), dedžu, sedžu, slēdžu, sniēdžu, spiedžu.

Tas pots ir ar garuo, šouruo **e**, par piem.: mēs, zēlīgi, zēlīgs, drēbe, dvēsele, dzērve, es vēlu (pagātne nuo velt), cēlu, smēlu, ēdiens, dzēriens; kas lizumniešu izluoksnē arvienu izvēršas plots, juo citāda stieptā e lizumniets napazīst.

Bet visur, kur aiz **e**, vienolga — iksā voj garā — stāv voj stāvej's **a**, — **e** pārvēršas par **a**, par piem.: zalts (zelts), cars (cers), valts (nuo velt), calts (celts), smalts (smelts), bet doudzskaitliē, kur sakuo (sekuo) **i**, paliek atkal par **e**: apzeltīts, ceri, vēlti, cēlti, smēlti, tāpot: alks — elki, alka (elka, elkuonis) — elciņa, azars — ezeri, calms — celmi, krakl(i)s — krekli, vadakla — vedekliņa, vasals — veseli, Jalgova, māms — mēmi, vāls vokars — vēli vokari, jāls — jēli, dals — dēli, aiznasts — aiznesti, nuomasts — nuomesti, bārzs — bērzi, grāks — grēki, spāks — spēki, mārs — mēri, jārs — jēri, lāts — lāti, drāgn(i)s — drēgni, nuodzāsts — nuodzēsti, aptāsts — aptēsti. Bet te jāpiezīmē, ka lei gon vārduos: bārzs, bārns, grāks, spāks, jārs, mārs **e** izplēties jou tik plots, kā **a**, tuomēr vārduos „bārns“ un „bārzs“ **a** nav tik plots, kā vārdā „bārda“, nī ar vārdā „grāks“ tāds, kā vārdā „grāmata“, nī „spāks“ tā, kā „spārn“, nī „jārs“, kā vārdā „kārs“, nī „mārs“ tā kā „mārrutk(i)s“, „Māresdiena“, bet drusku šourāks. Cik pareizi e patur sovu skaņu, voj otkal pārvēršas, radzums vislobāk nuo luocišanas. Par piem.: lāts jārs, lāta jāra, lātam jāram, lātu jāru, lātā jārā, — daudzsk. lēti jēri, lātu jāru, lētiem jēriem, lātus jārus, lātuos jāruos. Voj ar pie darbības vārda, par piem. „mest“. Es matu (tagadnē), tu met, viņš mat, — mēs matam, jūs metiet, viņi mat. Pagātne: es metu, tu meti, viņš mete, mēs metēm, jūs metēt, viņi mete. Es ešu met's, tu esi met's' un t. t. Es metišu, tu mētīsi un t. t.

Negācijas „ne“ izruna saskan pillīgi ar aprādītiem skaņu maiņas likumiem. Priekš **e**, **i**, **ie** — **e** paliek **e** („ne“), turpretīm priekš **a**, **uo**, **u** paliek par **a** („na“). Par piem. nedeve, nespēj, nedzēse, nedzēš, nemin, nekrit, nemīt, neiēt, neievāruo, neienāk, neiespiēžas, turpretīm namāk, nasāk, nanāk, napruot,

n a d u ô' (neduod), n a k r o t s (nekruts — rekruts), n a s u o l a, n a g u d r (i) s, n a r u n ā, n a j ū t, n a m ū k, n a š ū n un t. t.

„Nobags“ — „nobagi“, mazanājuma: nabadziņš, atiecās uz a skaņas likumiem.

Skaņas **uo**, **u**, **i**, **ie** nagruozas, tās sakrīt ar rokstu voluodu. Iznāmumi ievāruojumi tikai visai ratuods gadījumuods. Tā vārduods „virs ū“ un „vid ū“ **u** vietā stāv **uo**, juo soka „virsu ō“, „vidu ō“ (kā atlikas nuo izzudušās **u** luocišanas, kas pārgāj'se a luocišanā). „Man“ un „mans“ pārvēršas par „mun“ un „muns“ — „muni“. Vārduods „viēn“ ie saikšanas par **i**, par piem.: „ej vin!“ („ej viēn“ vietā), „dari vin!“, „runā vin!“, „duodet vin!“, „broucet vin!“, „iēsam vin!“, „ēd maizi vin!“ Viēnpadsmīt vietā soka: „viņpadsmīt“, „viņskaitlis“, viēnbloku — „viēnbloku“, „viņgobaļ's“ (adverbs) = „viēnā gobalā“, „viņkārtnis“ (oūdakl(i)s), „viņkārteņš“ (adverbs), „oūdakl(i)s oūsts viņkārteņš“, viņacis (vienacis), bet citādi izrunā skaidri: „viēns“, „viēnenieks“, „viēnatne“, „viēnādi“, „viēnumēr“ un t. t.

Vārdā „liels“ ie pārvēršas par **i** (iksu), juo blokam „liels dorbs“, soka ar „lils dorbs“ — „lili dorbi“, „lielāks“ — „lilāks“; „oūgsi lilāks — nāksi gudrāks“. Mājas vārdu: „Lielpēteri“ izrunā: „Lilpieteri“, bet citādi: „lielskungs“, „lielmūtis“, „Lieldiena“ un t. t.

Nuo gluži veciem cilvēkiem dzirdēja „tumsas“ vietā „timsa“, „timšs“ (tumšs vietā) un „satimse“ (satumsa): „vokars satimse ātri“. „Rudeniē satimst ātri“.

Uotrādi otkal rakstu valuodas **i** vietā sastuopam **u** vārduods istaba, sivčēns, zivs, kur soka: „ustaba“, „suvāns“, „zuvš“.

Istajā **i** luocišanā dātivā viņskaitlis ij pārvēršas par „ei“, par piem.: sirdij — „sirdei“, ausij — „ausei“, „klētei“, „acei“, „ilksei“, doudzskaitļa im par „iem“, par piem.: ausim — „ousiem“, „sirdiem“, „aciem“, „ilksiem“, „klētiem“; lokativa **i** un **is** par „iē“ un „iēs“, par piem.: aci — acis = „aciē“ — „aciēs“; sirdi — sirdis = „sirdiē“ — „sirdiēs“, „pirtiē“ — „pirtiēs“; „dūkstiē“ — „dūkstiēs“; rudeni = „rudeniē“, „ūdeniē“, „gubeniē“, „kāsiē“, „makuoniē“ un t. t. t.

Skaņas šķ, ž ģ lizumniešu izluoksnē pārvēršas par „šk“ un „žg“, par piemāru: „škoudīt“, „škovas“

(šķaudas), „škounac's", „škadārns", „škeiste", „škēle", „škelmis", „škempele", „škēres", „škārsu" (šķērsām), „izšķērsīt", „škeibs", arī „škībs", „nuoškiebties", „škiltovas", „škūn's", „šķirba", „škīsts", „ģūškis", „puškis", „režģis", „sarežģīt", „atrežģīt", „mižģīt".

Ja vārda iepriekšējā zilbē jau atruodas **k**, tad pēc viņas nākuošā šķ pārvēršas tik vair' par „š", un ķ (k) izkrīt pavisam; par piem.: pakšķis = „pakšis", blīkšķis = „blīkšis", būkšķis = „būkšis", „būkšēt", „poukšis", „poukšēt", „toūkšēt" (zirņus), „miēkšēt" un tā tālāk.

Vārdus „īkstis", „mīkla", „mīksts", „sīksts" lizumniets izrunā ikši, par piem.: „īkstis", „mīkla", „mīksts" — „mīksti", „mīkši" (adverbs), „sīksts" — „sīksti", „sīkši" (adverbs): „Viņš dzīuvo sīkši"; „īkši un pikši kā lizumniets", „viksna" (viksna), „varaviksna", „vikšis" (vikšķis).

„Pirksts" paliek par „pirstu", „pirstiņš", „pirstainieks" (cimds) — „pirstainieki" dēļ izšķiribas nuo „kulainie" (dūrainiem), „kuleniekiem".

Kaņepes ir „kaņupes", tā arī „kaņuppiens"; kāpuosti — „kāpusti".

Dožreiz **s** paliēk par „š", par piem.: „šplout", „šplāviens", „šliēkas" (siekalas), „šliēkata" (sliēka), „škaldīt", „škomba", „šmuks", „čūška", „puškārteņš", „pušmucis" (arī „pusmuca"), puščūcis (arī „puscūcis"), „pušgalvis" (arī „pusgalvis").

Skaņas **ln** pārvēršas par „ll", un ļņ par „ļļ", par piem.: velns = „valls", „velli", vilna = „villa", „villāns" (vilnains), „villāne" (villaine), pilns = „pills", pilnība = „pillība", milns = „mills", kalns = „koîls", „koîli", peļņa = „peļļa", pelnīt = „pellīt", pelni = „PELLI" (die Asche), bet patur **ln**: „dzilna", „vilnis" — „vilņi", „valnis" — „vaļņi" (zeķei), turpretīm ciētuokšņam „vaļļi", arī: „vaļņi".

Mikstanātuos **bj**, **vj**, **pj**, **mj**, **ŗ** lizumniešam pavisam nav. Runā: „knāb's" — „knāba", „ruōv's" — „ruōva" (arī: „ruōm's" — „ruōma"); „klēp's" — „klēpa", „buom's" — „buoma", tāpot darbības vārduos: „estrebu", „vemū", „ļauju" vietā „ļounu", „pļounu", „roūnu". Mikstā **r** vietā ciētais, par piem.: „kurs" (kurš) —

„kura“, „jūra“, „vars“ — „vara“ (tikai rokstu valuodā, sarunas voluodā viēnīgi „kupurs“), „kars“ — „kara“. Golūnes s priekš j napārvēršas par „š“, bet paliek tāpot par „s“, par piem.: „vējs“, „vājs“, „stroujs“, „kars“, „vars“, „gars“ (gašs), „dums“ — „duma“ (dumja), „rups“ — „rupa“ (rupja), „slaps“ — „slapa“, „tāls“ (tāšs) — „tāla“ („tāls ceļš“), „sālijs“ (sāšs) — „sālija“.

Skaņas pārcilā: ilens = „īnals“, atstatu = „attustu“, rekrutis = „nakrots“, dzeluons — „dzanuols“, „sōmastoukla“, „suōmuzgas“, „strods“, apkakle = „apakle“, „piedurkne“, riekšava = „riekuža“, apakša = „opuška“ — „opuškā“. Niēdras un nātras vietā soka: „ņiēdra“, „ņātra“, sinepju vietā „sinepes“. Darbibas vārdu trešā parsuonā pagātnē: „gāja“, „roūdāja“, „redzēja“, „stāvēja“, „ticēja“, „pilēja“ vietā soka: „gā“, „roūdā“, „redzē“, „stāvē“, „ticē“, „pilē“, par piem.: „viņš (viņi) „gā“ uz māju“, „stāvē“ uz koīla, „redzē“ mani, ūdens „pilē“ nuo matiem. Tuo dora tikai pie tiem darbības vārdiem, kur trešās parsuonas tagadne atšķiras nuo saiksanātās pagātnes, kā nupot minātuos piemāruos. Bet kur tagadne sakristu kuopā ar saiksanātu pagātni, un tādēļ nabūtu nakādas izšķiršanas, tur ta nadora, par piem.: tagadnē — viņa „velē“ — pagātnē ir: „velēja“, bet na „velē“, juo „velē“ un „velē“ (saiksanāts) nabūtu izšķirums. Plošāki par dorbibas vārda sovādībām runāsam tad, kad apskatīsam kotru vārdu kārtu seviški, juo duomāju, ka tā mun vislobāk un vispillīgāki izduosiēs, iepazīstanāt lasītājus ar lizumniešu izluoksnī. Šitai ievodā tik aizrādiju uz lizumniešu izrunas pamata likumiem, tā sokuot uz tuo pundamenti, uz kā caīta visa izluoksnes āka. Sikākūos būves paņēmienu, izluocijumu un izpuškuojumu varēs vislobāk nuovāruot pie atseviškām vārdu kārtām, uz kuo tūlīn pāriēsam.

Vārdu kārtas.

I. Lietu vārds.

Lietasvārds lizumniešu izluoksnē nakuo naatšķiras nuo rokstu voluodas lietuvārda. Ir abi skaitļi, viņskaitlis un doudzskaitlis, ir viņskaitlenieki un daudzskaitlenieki, vīriešu kārtas vārdi ar sieviešu golūni, par piem.: „puika“, „tūļa“, „bende“ un parostās a-, e-, ja- (neistā i-) un i- luocišanas. Nuo

u- luocišanas ir palikušas vair' tik zīmes, bet pate pārgāj'se a- luocišanā, uz kuo pēčāk seviški aizrādīšu. Lielākā sovādība pie lietu vārda lizumniešuos pastāv tik šķaņu maiņā, kas nuotik pēc jou aprādītiem likumiem. Tā par piem. soka: „nosta“ — „nastiņa“, „golva“ — „galviņa“, „tāvs“ (tēvs) — „tēvi“ — „tēviņš“, „patēvs“, „bārzs“ — „bērzi“ — „bērziņš“ „spāks“ — „spēki“ — „spēciņš“, „golds“ — „galdiņš“, „rogs“ — „radziņš“, „stobs“ — „stabiņš“, „moks“ — „maciņš“, „nogs“ — „nadziņš“ u. t. t. Vārdus ā b u o l s, p ū - p u o l s, u ō z u o l s, k u ō d u o l s lizumnieši izrunā: „ā b u l s“ „p ū p u l s“ („opals, opals. kā pūpuls!“ soka pūpuldien ar pūpuliem peruot), „u ō z u l s“, „k u ō d u l s“, turpretīm „s i - p u o l s“, „v i t u o l s“ un „k o m u o l s“ tā, kā rokstu valuodā. Nuo vienzilbu darbības vārdiem daranātie lietuvārdi beidzas ar piedēkli ģjs, kā ar poši šitie darbības vārdi pagātnē ar e, par piem.: „grābe“ „glābe“, „vede“, „kūle“, „ņēme“, „kāpe“, „kāre“, „ķēre“, „kūre“, „nese“, „plēse“, „cirte“, „site“, „deve“, „rāve“ un t. t. t.; tāpēc: „grābējs“, „vedējs“, „kūlējs“, „kāpējs“, „kārējs“, „kūrējs“, „nesējs“, „plēsējs“, „cirtējs“, „devējs“, „rāvējs“ un t. t., bet nuo „kēre“, „spēre“, „dzēre“, „ēde“, „bēre“, „ora“ (nuo „ort“), „ņēme“, „ķārājs“, „spārājs“ „dzārājs“ „ādājs“, „bārājs“, „orājs“, „nāmājs“, par piem. „aizgā' uz Rigu par suņu ķāraju“, „dzārāj' puisis bādājas“, „pie golda seši ādāji“, „pretūmāmājs sliktāks par zagli“, bet: „sirdiē iemetiēs kā ēdējs“ (krūtiēs lēcējs). Nuo divzilbi- giem darb. vārdiem atvasanātie lietuvārdi pieņem golā „tājs“, par piem.: „darī t ā j s“, „sacī t ā j s“, „lasī t ā j s“ un t. t.

Sieviešu kārtas lietuvārdiem lizumniešu izluoksnē pie- dēkļa „i e c e“ nav, tikai „ī c a“, par piem.: „dārznīca“ (dār- zniece), „gudrenīca“, „kruodzenīca“, „zemnīca“, „jūrmalnīca“, „rīdzenīca“, „cēsnīca“, „loucenīca“, „pilsētnīca“, „vaļēnīca“.

Piedēklis „uve“ ir „ova“ un „ove“, par piem.: „caļtova“ (ceļtuve), „brouktove“, „sistovas“ (pie strellēm), „riestova“, „turātova“, „luocītova“, „iešņova“ (touku), „valātova“ (velēk- nis), „kāstovs“, „valtovas“ un t. t. „Moltuvē“ paliek tāpot „uve“.

Piedēklis (i) n i e k s (i n i e c e) lizumniešam viscourī ir (e) n i e k s, (e) n i c a, par piem.: vaļēnieks (nīca), valdenieks (valdenīca), grēcenieks (grēcenīca), kuģenieks, maļcenieks, talcenieks un t. t.

Tāpot darbības vārda piedēklis in ā t lizumniešam ir „e n ā t“, kas pārvēršas par „a n ā t“, tapēc ka e priekš a pa-

liek par **a**; par piem.: „kaldanāt“, „šūdanāt“, „sveicanāt“ u. t. t.

Salikteņuošs izluoksne diezgon stingri ievāruo viēnas kārtas (dzimuma) pārlēkšanu uotrā, par piem.: golds — „p a g a l d e“, luōgs — „p a l u ō d z e“, cars (cers) — „p a c e r e“, pāda (pēda) — „p a p ē d' s“, mola — „e ž m a l' s“, „s ā t m a l' s“, „u p m a l' s“, golva — „p a g a l v' s“. Tā „u p m a l' s“ un „u p e s m o l a“ ir divi šķirtas nuozīmes, tāpot „s ā t m a l' s“ un „s ā t a s m o l a“ („s ā t m o l a“).

Sāpnis lizumniešam ir „s a p a n s“ (**a**-luociš.), sapanā, sapanam, sapanu, sapanā — sapani, sapanu, sapaniem u. t. t. Tāpot **a**-luocišanai pieder „z u o s a“ un „s o k t a“, kas citur piekrit **i** luocišanai.

„Rots — roti“ ir tik dzirnovām, na vāģiem, kam ir tikai „r i t e ņ i“. „Rati“ vāģu nuozīmē lizumā nav pazistumi. „Netik uz priekšu nī ar vāģiem, nī ar kōmanām.“

E-luocišana lizumniešuōšs pillīgi sakrīt ar rokstu voluodu, tikai ar tuo starpību, ka doudzskaitļa ģenitīvā pēc **b**, **v**, **p**, **m**, **r**, nav mikstanājuma, tā soka na drēbju, virvju, upju u. t. t., bet drēbu, virvu, upu, zemu, jūru. Citas visas līdzskaņas mikstana: rīkstes — „r i k š u“, „j ū d ž u“, „d r o u d ž u“, „z v a i g ž ņ u“, „e g ļ u“, „s v e č u“ u. t. t.

Pie ja- (neistās **i**-) luocišanas jāpiezīmē, ka golūni is lietā tikai tur, kur vārds citādi būtu grūti izrunājums. Bet kur vārds ar bez **i** viegli izrunājums, tur tuo izlaiž. Tā runā: „Andruškis“, „Petruškis“, „režģis“, „pakšis“, „plekšis“, „puškis“, „grābeklis“, „roūsteklis“, „dursteklis“, „luoceklis“, „biēdēklis“, „sikspārnis“, „jumīķis“, „eglis“ (ecēša, viņskaitliē), „eļģi“ (doudzsk.), „biedris“, „žoutris“ u. t. t.

Bet kur **i** izlaižuot nav nakāda grūtuma, tur vārdu izrunā bez tā.

Par piem.: „brāls“, „kāls“, „ģēls“, „kūls“ (solmu), „so-puls“, „skuopuls“, „takuls“, „bāguls“, „namākuls“, „Jāns“, „Pieters“, „mežuons“, „mākuons“, „mulduons“, „reibuons“, „ģibuons“, „naz's“, „vēz's“, „ciekurz's“, „vēstneš's“, „ceļved's“, „škērs's“, „vies's“ („Mājas viess“), „vec's“ (vecis, „vērs's“, „visgrib's“, „lobdars“, „brālīts“, „puisīts“, „nazīts“) „dūcīts“, „skērsīts“, „sātuv's“ (sētuvis), „bolgalvs“ (baltgalvis), „lizumniēts“, „sinuoliēts“, „drustēniēts“ u. t. t.

Te jaatkārtuo tas pots, kas jou pie **e**-luocišanas teikts, ka **b**, **v**, **p**, **m**, **r** nemikstana, turpretim visas citas skaņas

gon. Pie vārdiem „škelmis“, „bolgalvs“, „rudgalvs“, mikstānājumu pārceļ uz iepriekš stāvuošuo l, par piem.: „škelmis“, „škeļma“, „škeļmam“, „škelmi“ — doudzsk. „škeļmi“, „škeļmu“, „škeļmiem“, „škeļmus“, „rudgalvs“, ģen. rudgaļva, rudgaļvam, rudgalvi — doudzsk.: rudgaļvi, rudgaļvu u. t. t. Jāpiezīmē, ka viņskaitļa dātīvā arvienu stāv golūne am, na im; tā: „brāļam“, „medņam“, „vēžam“, „vēršam“ un t. t., bet nakod: brālim, mednim, vēzim, vērsim. Piemāra dēļ ņemsam vārdu „vadzis“ visuos luocijumuos: vadzis, vadža, vadžam, vadzi, vadziē; — vadži, vadžu, vadžiēm, vadžus, vadžuos.

Juo bagāta ir i-luocišana. Cik spējums, pasniegšu visus lizumniešuos lietājumuos i-luocišanas vārdus pillīgi: asen's (vīrišk.), „sorkani asen's“, ass, ouss (auss), avs (bībeles voluodā), citādi „aita“, acs, balss, birzs (sējumā un kuoku), mājas vārds: „Zirgubirzs“, blakts, bikts, dakts, dūksts (dzelzs un sāls — abi vīriški), dur's (durvis), dzirksts (dzirkstele), guovs, guns (uguns), ilkss, izkaps, jakts, kārts, klēts, klints, krāsns (d. ģen.: krāšņu), krūts, kūts, klints, lākts (liesma, piem. „skola lākts“), (makts), maksts (lietuojama viņskaitliē un doudzskaitliē), nakts, nāss (viņskaitliē: nāss courums, un doudzskaitliē nās's), nīts (pie oūdakla), uōlekts, uoglis, pāksts, pils, pirts, pirst's (pirkstis), rūts, sēn's (sēne), sirds, smilts, zilts („ziltsgoļa), zuvs, žults, tāss (bārza), telts, uts, valsts, vēsts, versts, cilts, Cēš's. „Ozute“ (azuots) ir pārģāj'se e-luocišanā; „desmits“ (vīrišk., десятокъ) a-luocišanā, „loud's“ (vīrišk., tikai doudzskaitliē).

Parouga dēļ luocisam vārdu „sirds“ lizumniešu izluoksnē: nom. sirds, ģen. sirds, dāt. sirdei, okuz. sirdi lok. sirdiē; — doudzskaitliē: nom. sird's (tā ka te i izmat, tad doudzskaitļa nominatīvs un okuzatīvs ar viņskaitļa nominatīvu ir viēnādi), ģen. siržu, dat. sirdiem, okuz. sird's, lok. sirdiēs.

„Dzelzs“ (metals) vīrišk. jāizšķir nuo priekšmata dzelz's (kopājumā-voj skruodeļa-) ja-luoc., pirmajam ģen. viņskaitliē ir „dzелzš“, uotrajam „dzелža“, pārijie luocijumisakrīt: dāt. „dzелžam“, okuz. dzelzi, lok. dzelziē. Pirmajam ir tikai viņskaitlis, uotrajam doudzskaitlis ar: „dzелži“, „dzелžu“, „dzелžiem“ un t. t.

Izņamuoť apzīmātuos, visi citi i-luociš. vārdi ir šieviešu kārtas.

Nuo u-luocišanas palikušas vair' tik zīmes ģenitīvā, bet vārdi poši pārgājīši a-luocišanā; par piem. „ol's" (alus), „lad's" (ledus), „mad's" (medus) un „tirgs" — vairāk u-luocišanas vārdu lizumniešiem nav, juo pie šitiem vēl ģenitīvā uzglobājiēs s: „ol'smuca", „lad's pograbs", „mad's puōdiņš", „tirg's sorgs", dātivā vinskaitliē šitiem vārdiem ir am, okuz. u, lokativā ā, tik vin pie „tirgs" lokativā līdzās tirg ā dzird ar vēl tirguō: „Kuo tu tirguō pirsī?" „Nastāvi nu liētā!" (ratač arī: „liētuō"). Nuo „vidus" un „virus" ir palikuši tik apstākļa vārdi: „virusuō" an „viduō", citādi lietuvārdi poši ir „virsa" (sievišk.) un „vids" (vīrišk.) par piem. „ūdensvirsa", „mūsuvids".

„Debess" lizumniešiem ir vīriškis: „zils debess"; vārduōs „mēness" (pie debesim), „ūdens", „rudens", tāpot ar „debess" ģenitīvā, ir s, par piem. „debess zvaigznes", „mēnessgruožības", „ūdens dzirnovas", „rudens sēns" (sēne).

Ipošības vārds.

Par ipošības vārdu nav doudz nakā kuo sacīt. Tam ir abas golūnes, nuoteiktā un nanuoteiktā. Arī luocišanā tās nakuo naatšķiras nuo rokstu voluodas. Viēnīgā sovādiba ir saiksanājums nuoteiktās golūnes lokativā, kur a jā vietā soka: aī un doudzskaitliē — aīs. Par piem.: „sātai" mežā (sētajā mežā), „lobai" ruokā, doudzskaitliē: „moks būs voj nu vacaīs biksēs voj joūnaīs svārkuōs", līdzīga parādiba ir ar' pie vietniekvārda tas, tā, kur lokativā tāpot ir tai, taīs.

Salīdzinumie pakāpieni tādi poši kā rokstu voluodā.

„Auksts" un „aukstums" lizumnieši namoz nelietā, tā vietā tik „solts" un „soltums". Leī „solts" izrunājuot nasajuktu ar „solds", tad „solds" vietā lietā tik „soldans". Par piem.: „sukurs ir soldans". „Saldans" vietā lietā „solkans" voj „posaldans", voj „soldanējs".

Vietnieka vārds.

Vietnieka vārdiem lizumniešu izluoksnē diezgon doudz sovādibu. Vislobāk tas būs radzums attieciguos vietnieka vārdus luokuot. Tā, piemāram, parsuoniskie vietniekvārdi luokumi tā:

viņskaitliē:

nom.	es	tu	—
ģen.	man's	tev's	sev's.
dāt.	mun	tev	sev.
okuz.	mani	tevi	sevi.
instrum.	maniem	teviem	seviem.
lokat.	maniē	teviē	seviē.

doudzskaitliē:

nom.	mēs	jūs.
ģen.	mūsu	jūsu.
dat.	mūs	jūs.
okuz.	mūsus	jūsus.
instr.	mūsiem	jūsiem.
lok.	mūsuos	jūsuos.

Kā radzums, dātīva formu „mums“ un „jums“ lizumniešam pavisam nav, tā vietā tik „mūs“ un „jūs“ un instrumentāļa forma „mūsiem“ un „jūsiem“. Okuzatīva formas „mūs“ arī nav, tā vietā tik „mūsus“. Par piem.: „Voj tu mūsus ar lūgsi kāzās?“ „Duō' mūs (mums) ēšt un dzert!“ Juo bieži lietā instumentāli. Pēc satiksmes vārdiem nuo, pa, pie, uz, ap, aiz, ar, par, cour — arviēnu nāk instrumentāls par piem.: „Nuo maniem tev palīga neiznāks“, „nuo teviem neviēns netik gudr(i)s“, „viņš iet pa maniem (teviem, mūsiem, jūsiem)“, tas ir: turas munā pusē, duō' mun taisnību. „Nāc uz maniem un paliec pie maniem!“ „Andra mātē izgāja aiz maniem gonuōs“ (tas ir: munā vietā). „Ar jūsiem kuopā dzīvuot — lei valls parouñ!“ Nuo Jura dienas viņš dzīvuo uz seviem“ (uz sovas ruokas). „Cour teviem (tev's dēļ) mūs nuotika liela skāde.“ „Nuoliec šituo buntiti par seviem (atseviški)!“

Piedaruma vietniekvārdi ir „muns“ — „muni“, „tovs“ — „tovi“, „sovs“ — „sovi“, „viņa“, „viņas“ — „viņu“, „mūsu“, „jūsu“; — „mūsejs“, „jūsejs“ vietā soka „mūsijs“, „jūsijs“ un „mūsijais“ un „jūsijais“.

Nuorādumie vietniekvārdi ir: šitas, šitā (dieser, этотъ, diese, эта) un tas, tā, arī vēl viņš, viņa (jener, jene — тотъ, та) un šis, šī, kas tad vair nakod nannozīmē tuo, kuo šitaš un šitā, bet kam tad pavisam cita nuozīme: šis (tāds), šī (tāda). Par piem.: Lielijās sūdzēt, bet kuo nu šis izsūdzēs! Voj nuo šā kam bailes!“ Cik nu šaitā spēciņa! Ar „šis“ un „šī“ izteic nereti nievājumu, mozanājumu. Citureiz tie stāv „viņu“ vietā: „Pagaidisam,

komār atnāk „š i e“ (viņi), „š à s“ (viņas). Lobākas skaidribas dēļ izluocīsam „šitas“ un „šitā“, „šis“ un „ši“ un „kas“ pillīgi.

Viņskaitliē.

nom. šitas (šitais)	šitā	šis	ši	kas.
ģen. šitā	šitās	šā	šās	kā.
dāt. šitam (šitajam)	šitai (šitajai)	šam	šai	kam.
okuz. šituo	šituo	šuo	šuo	kuo.
instr. šituo	šituo	šuo	šuo	kuo.
lok. šitai (šitajā) šitamiē	šitai (šitajā), šitamā	šamiē	šamā	kamiē.

Doudzskaitliē.

nom. šitie	šitās	šie	šās.
ģen. šituo	šituo	šuo	šuo.
dāt. šitiem (šitajiem)	šitām (šitajām)	šiem	šām.
okuz. šituos	šitās	šuos	šās.
instr. šitiem (šitajiem)	šitām (šitajām)	šiem	šām.
lok. šitaīs (šitajuōs), šitamuōs	šitaīs (šitajās), šitamās	šamuōs	šamās.

Ievāruojumi ir lokatīvi: š i t a m i ē, š i t a m ā, kuo lietā līdzās šitai un š a m i ē, š i m i ē un k a m i ē, jā apzīmē kādu priekšmatu vojtrouku, kuŗā kas ieliekums, voj vietu, par piemāru: „Š i t a m i ē (arī: šitai) maisā viss nasaiēs, būs jaber uotrā.“ „Mēš dzīvuojam š i m i ē (šamā) pušē (upes), (adverbs: „š i m p u s“, „š a i p u s“), šie viņā pušē.“ „Ābuli būtu kur āieber, bet nav k a m i ē iebērt.“ „Tas neizskotas na k a m i ē“ (ne pēc kā). „Dziedāšana neizklausijās na k a m i ē“ (nakādi, kam tuo varātu pielīdzanāt).

„K u r s“ (kuŗš) lietā tur, kur nuo divi voj vairāk lietām viēna jaizvālas. „Abi lobi, bet nezini, k u r u ņemt.“ „Viēns nu būs vainīgs, kou' tuk zinātu, k u r s?“ Citādi viēnumēr kas, kā, kam, kuo. „Duō' tam, k a s lūdz.“ „Nemeklē tā, k ā nav.“ „Atmoksā visiem, k a m esi porādnieks (nevis: kuriem). Paādani (paēdini) nu visus, k u o esi salūdz's.“

„K u r a i s“ lietājums ar nuoteiktuo golūni. „Dzīvuojam, kur k u r a i s.“ „Ar renti kā k u r a j a m, citam aizmoksāta, citam nē.“

„Pots“ — „pate“, lokumi kā parosts. Tā kā „pate“ beidzas ar e, tā ar darbības vārdam pagātnē sieviškā golūne ir e, „pate aizgāj'se“, „māte bij paņāmuse munu lokatu“.

Skaitļa vārds.

Pamata skaitļu vārdi ir: viēns, divi, trīs, četri, pieci,

seši, septiņi, astoņi, deviņi, desmit, viņpadsmit, divpadsmit, trīspadsmit, četrpadsmit, piecpadsmit, sešpadsmit, septiņpadsmit, astiņpadsmit, deviņpadsmit, divdesmit, trīsdesmit, četrdesmit, piecdesmit, sešdesmit, septiņdesmit, astiņdesmit, deviņdesmit, simts, tūkstošs un t. t.

Skaitļa vārdus nuo viens līdz deviņi loka kā **a** calmus. Sieviškā kārtā piekar skaitļa vārdam sievišķuo golūni **a**, **as**, viēna, divas, trīs, četras, piecas un t. t. Bet apzīmējūot kou' kādu daļu, māru, voj svoru, skaitļa vārdu kuopā ar lietu vārdu atstāj dožkārt naluocītu, pie kam lietuvārds, arī sieviešu kārtā, pieņam golūni **i**. Par piem.: „Sacirte uz divi, trīs, četri, pieci gobali.“ „Dēl(i)s bij pieci pēdi (nom. pāda) gars un divi colli (nom. colla) biezs.“ „Lielskungs brouc ar četri zirgi, junkurs (muižas kungs) ar divi.“ „Par pieci puodi goļas samoksāju desmit rubļu un četrdesmit pieci kapeiki (nom. kapeika).“

„Simts“ ar golūni **s** lietā tikai pie „viens simts“, voj „kāds simts“, citādi soka „simtu“. „Simtu“ zuosas, kur jūs skriesiet?“ „Zirgs moksā simtu (simts) rubļu.“ Luokuot „simts“ un „tūkstošs“ tīk luocīti kā a-celmi. „Puika jou māk skaitīt da simtam, da tūkstošam.“

Desmit, viņpadsmit, divpadsmit un t. t., divdesmit, trīsdesmit un tā juo pruojam, netīk luocīti, un lietuvārds pēc tiem stāv ģenitīvā. Par piem.: „Pie tilta taisīšanas jastellē divpadsmit strādnieku.“ „Viņam jou 16 godu.“

Tikai apzīmējūot pulksteņa stundas dožkārt luoka 10, 11 un 12. „Tas bij storp pulksten 11 un 12“, voj ar: „storp viņpadsmitiem un divpadsmitiem“. „Es eimu gulēt desmituōs voj pusviņpadsmituōs.“

Kārtas skaitļu vārdi pieņam ipošības vārda nuoteiktuo golūni: „pirmais, otrais, trešais, caturtais un t. t.“ „Kurais tu skuolā sēdi?“ Atbilde: „ostītāis“.

Bet līdzās nuoteiktai golūnei lietājuma ar nanuoteiktā: „Mun jou tai vietā septīts, ostīts gods dzīvuojums.“ „Vacajam tāvam jou seši gadi ostītā desmitā.“ „Puika nuo Jura dienas ienāce piecpadsmitā godā.“

Citu sovādību skaitļa vārdam nabūtu kuo pieminēt.

Par darbības vārdu unpārijām vārdu kārtām nākumāreizē. *)

*) Šitā roksta 93. lopus pusē jālosa na „mazanājumā“, bet „m o z a n ā j u m ā“.

Nuovērojumi nuo alūksniešu izluoksnēs.

Vispirms man bij nuoduoms sakrāt materialus par katru Alūksnes draudzes pagasta izluoksni un duot plašu alūksniešu izluoksnēs aprakstu, bet vēlāk pārliecinājuos, cik liels šis darbs, ievērojuot A. draudzes plašumu, lielu apdzīvuotaju skaitu un, tamlīdz, dažādās atsevišķās izluoksnēs u. c. Jau pati materialu krāšana nebūt nav tik viegla lieta, sevišķi, ja krājējs nedzīvuo pastāvīgi zināmā apgabalā. (Un juo ilgāk, juo grūtāka tā paliek.) Tapēc ari atlieku plašāku, pamatīgāku aprakstu uz nākamību un pasniedzu te savus nuovērojumus nuo tās izluoksnēs, kuŗu runā tās Māļupes un Alūksnēs pagastu daļās, kuŗas pieslejas viena uotrai.

Ceru, ka ari šāds apraksts, kaut gan tas druošī vien nebūs bez saviem trūkumiem, nuoderēs kā materials mūsu valuodniekiem.

Iepriekš jau jāaizrāda, ka šai rakstā krītuošais zilbju akcents apzīmets ar ` , lauztais — ar ^ un grūstais (skt. par tuo nod. „Zilbju akcents“) — ar ~; ar ~ gan cituos rakstuos apzīmets stieptais akcents, bet aprakstamā izluoksnē stieptā nemaz nav, tā ka, lai neapgrūtinātu drukatavu, tuo izlietuoju alūksniešu grūstā apzīmēšanai.

Izluoksnēs paraugi.

Lai katrs cik necik jau vispirms nuoprastu, kāda ir alūksniešu valuoda, tad uzrakstu vairākus izluoksnēs paraugus, kas nuoklausīti nuo vecākiem ļaudim. Tā šūpuļa dziesmiņas nuoklausītas nuo vecākām māmiņām, kad tās desmitām reižu dzied, bērnu auklēdamas, jeb glabādamas, vienu un tuo pašu dziesmu. Tāpat nuo vecāku māmiņu sarunām ar bērniem uzrakstīti citi pantīņi, kuŗu saturs, kā tas redzams, vairāk vai mazāk bērnu dzīvei piemēruots. Gandrīz visi piemēri man jau nuo bērnu dienām ir bijuši pazīstami.

- 1) Poūpulu, poūpulu!
Voi dūsi Liēldiņ ūli?
Veselība iškā,
Naveselība uōrā.
Opals kuō poūpuls,
Stipris kuō ūzuls.

Augšējuos vārdus runā Pūpuolu svētdienas, jeb Pūpuolnīcas rītā, bērņus pūpuoluojot.

- 2) Pele braūc: vuōģi ķeikst,
Ar tū mīga vazumiņu:
Tam saujiņa, tam saūjiņa,
Biērņiņam riškaviņas.
Veļc, pelīte, roļdu mīgu
Mozijam biērņiņam;
Savilkuse soldu mīgu,
Guli pate pagalvī.
- 3) Kuššu lullu, mozi bārņi,
Kaķi putru apādušs.
Tei nabeja kaķa vaine,
Tei bej paša aūkļa vaine.
Lai tei putra, kur tei putra,
Kur tū pina kuņkuliši.
Naraūdet, mozi bārņi,
Kamer (ari: kameft un kamar) putru vuōrisam.
(Nuo šūpuļa dziesmām.)
- 4) Capam, capam pluōciņus,
Ar kū braūkt iz cīmu (ari: Reīgu);
Izcepam gofdus,
Apiēdam paši.
- 5) Vuōru, vuōru putru,
Pici milti kotlā,
Tam dūšu, tam dūšu,
Tam ar kaūsu (ari: kaku) piriē.
- 6) Vuru, vuru putra, —
Pici milti kotlā.
Kū dūšu kolpam,
Kū kolpa bārņim,
Kū iēššu pots
Ar savim bārņim (ari: biērņiņim).
- 7) Aūļim, aūļim, rikšņim, rikšņim (ari: rikšim).
Juōjam aūnam sīna zogtu.
Sateik vīnu muižas kuņgu, —
Aūļim, rikšņim atpakaļ.
- 8) „Kur šņeps?“
„Azarā.“
„Kū da tur dora?“
„Ūles diēj.“

„Cika izdiēja?“

„Picpadsmīt“. (Saka kaut kādu skaitli).

„Kod da vuorisi?“

„Reitu.“ (Saka kaut kādu laiku.)

„Kuõdu da man dūsi?“

„Zaļtaīnu.“ (Saka kaut kādu krāsu.)

Augšējā ir bērnu ruotaļas saruna. Viens nuo dalībniekiem tur uotram aiz deguna un jautā. Ja uz beidzamo jautājumu dabūn nepatīkamū atbildi, tad sakniebj degunu, kāpēc pretinieks ilgu laiku izvairas teikt atbildi.

9) Stuõstu, stuõstu puõzadzīņu (ari pāsadzīņu).

Suns izdirsa asadzīņu,

Cik tei gara asadzīņa,

Tik tei gara puõsadzīņa.

10) Cīp, cīp, putaniņi.

Mežā dirstu, mežā meistu,

Iz kambera ūļu dātu, —

Puš, puš, puš!

11) Biz, biz, mārīņa!

Iz kuru puši mani vessi;

Voī iz koļlu, voī iz laju,

Voī iz pašu kopu koļlu?

12) Tīlli, tīlli, buku, buku!

Sīvu vedu vazumā.

Pots teceju kuõjiņuõm,

Stabulītes taisīdams.

Paskatijūs atpakaļ:

Vacuõ maīte (ari: ļurba) izkrituse.

13) Gailīts soka iz vistiņas,

Kur mes šudin guliēsam:

Iksas kuõjas, dziļi snīgi,

Tuõļi solmu gubentiņš.

14) Vuļu, vuļu, vuõlūdžite!

Kas tev kàra šoūpulīti?

Pate veju, pate kàru,

Viēja muõte kustīnaja.

15) Sakami vārdi, parunas, izteicieni un mīklas.

Iz lobu koza napařd.

Glups kuõ vīns zuõbaks (ari: zeķe, zirģis).

Kas ruõmijs, tis lai dzīdej.

Kuõ tod meži nadaris, kod pūri dag.

Lai Dis dūd nu tavas mutes Dīva ausīs.

Pizsiējts kuō pi laiša sīna vazuma (ari: kaūdzes).

Smajās kuō mada paiēds.

Smajts vin, gon reitu raūduōsi.

Vaļā kuō Raūnas vuōrti. (Tā saka, zīmējuoties uz plaši atvērtu muti, durvīm.)

Voi tod muna (ari: tava, viņa u. t. t.) siēds sila zeme.

Vosaras acs, zīmas zūbi.

Īsuōli sevi kubulā.

Grabīna kliētī, lobis veirs sātmalī (mīklas atminējums: flinte un arks).

Te teja, teja; te veja, veja; te meta mutuls, te tejas golā (mīklās atminējums: apiņi).

Zilbju akcents.

Tā ka zilbju akcenta ziņā alūksniešu izluoksne stipri atšķīras nuo citām izluoksnēm, tad ar tuo labāk iepazīstināt jau pašā sākumā. Apskatuot alūksniešu zilbju akcentu, jārunā, pirmkārt, par zilbju akcentu vārdu saknēs un, otrkārt, par zilbju akcentu celmuos un galuotnēs.

Vārdu saknēs bez krituošā un lauztā, kuři pazīstami plašak, dzirdams kāds trešais zilbju akcents. Apcerēdami šuo zilbju akcentu, vispirms jau atzīmēsim, ka tas dzirdams tikai divskaņuos: ai, au, ei, ou, ui, ja pēc tiem sekuo dobjie līdzskaņi: c, k, p, t. Tālāk, savādais zilbju akcents sastuopams tuos vārduos jeb tuo formās, kuo sakņu zilbēs trejādā zilbju akcenta (un pruoti: stieptā, krituošā un lauztā) izluoksnēs izrunā ar stieptuo un krituošuo. „Apvidus vārduos ap Alūksni“, kas nuodrukāti 15. Zin. Kōm. zakštu krājumā, es atzīmēju tikai lauztuo un krituošuo akcentu, pielīdzinādams trešuo akcentu krituošajam. Tas nuotika, tāpēc, ka vārdi bija sakrāti tad, kad es akcentu vai nu vēl neizšķīru vai arī ļuoti slikti izšķīru. Ārpus dzimtenes dzīvuojuot, katrs alūksnietis savāduo akcentu pārtaisa par krituošuo, tā ka vēlāk pat piemirst. Tā tas arī ar mani bija, lai gan ne pilnīgi, juo man likās, ka tur ir kaut kas savāds. Tāpēc 1912. gada vasaru dzimtenē pavadīdams, es sāku nuovēruot šuo savādību un pārliecinājuos, ka šī savādā akcenta likumi ļuoti vienkārši, bet stipri nuoteikti. — Lai, runājuot par trešuo alūksniešu zilbju akcentu, tuo atšķirtu, sauksim viņu par grūstuo. (Lauztuo šai rakstā nesauksim par grūstuo).

Grūstais zilbju akcents, piemēram, dzirdams sekojošos vārduos un sek. vārdu formās*):

- 1) ar ai pirms c: laiciņš, taicu u. t. t.
- 2) „ ai „ k: laiks, taikt u. c.
- 3) „ ai „ p: laipa, staipīt, straipe (= strīpa).
- 4) „ ai „ t: aite (идите), aite (овца), maite (падаль), skaitīt, skaits u. c.
- 5) „ au „ c: braucu, braucams, jauču u. c.
- 6) „ au „ k: auka, aukla, braukt, jaukt, lauks, pļaukuôt, trauks u. c.
- 7) „ au „ p: laupīt.
- 8) „ au „ t: aut, auts, ļaut, ļautiņi, pļaut (косить), plauts (полка), šaut jeb saut, sprauktis, škaute u. c.
- 9) „ ei „ c: verbu „likt“ un „tikt“ tag. II. pers.: leic, teic un „seikt“ tag. visu personu formās: seicu, seic u. c.
- 10) „ ei „ k: leiks, leiksts, ķeikstiēt, seikt u. c.
- 11) „ ei „ p: ķeipa, peipe, steipa u. c.
- 12) „ ei „ t: peite (dūņu vai mālu pīte), speitiēt.
- 13) „ ou „ c: jouc (nuo jukt), roucu, ploucu u. c.
- 14) „ ou „ k: couka, loukuôt, ploukt, roukt, soukt troukt u. c.
- 15) „ ou „ p: kroupins, loupa, ousp.
- 16) „ ou „ t: broute, groutums, grouts, kouts, krouts, route, šout u. c.
- 17) „ ui „ k: puika.

Grūstais akcents dzirdams arī tur, kur g izrunā kā k, piem.: loūgt; tāpat arī pirms galējiem ds (juo tie skan kā c), piem.: ļaūds, soūds.

Blakus krītošajiem: baigt, baigtu, baigts, staigt, staigtu, staigts, dzirdami grūstie: baigt, baigtu, baigts, staigt, staigtu, staigts. Bet tiklīdz nuonākam pie formām, kur g skaidri dzirdams, tūliņ dzirdams tikai krītošais zilbju akcents, piem.: baigas, baigums, loūgums, staigums.

Tāpat grūstā vietā iestājās krītošais akcents, tiklīdz kādā zināmā vārda formā pēc divskaņa min, duobjuo līdzskaņu vietā neruodas kāds cits duobjais (s, š), vai arī skanīgais (n)

*) Tā ka šā saraksta vārduos ir tikai grūstais zilbju akcents, tad tuo neapzīmēju ar ~.

līdzskanis. Atzīmēsim sek. vārdus un formas, kur sastuopams krītuošais (citos radniecīguos vārdus un radniecīgās formās, kā redzējām, dzirdams grūstais): aīšu, šaūdit, aūnu aūšu, aūši, tāpat daudz verbuos ar — aut, broūgans (= brūt-gans), broūšu, groūši, koušu, kraūstīt, kroūšu, maišu, pļāustīt, puiss, roušu, šounu, šoušu, šouši u. c. Tāpat krītuošu dzirdam formās: ļaūžu, loūdzu (juo pirmajā sastuopams ž nuo g un uotrajā dz nuo g).

Cik man ir bijuse izdeviba novēruot, tad svešiniekam pirmajā laikā grūti atšķirt alūksniešu grūstuo nuo laustā. Tā infinitīvus „pļāūt“ (= pļaut) un „pļāūt“ (= pļīki duot, sist) bieži nuotur par vienu un tuo pašu vārdu. Tāpat grūti uzreiz izšķirt izrunas starpību vārdā „jaūks“ un verba „jaūkt“ nākuotnes 3. personas formā „jaūks“, vārduos „maīta“ (= meīta) un „maīte“ (= maīta) u. d. c. Dažs atkal gandrīz pavisam nevar sadzirdēt divskaņa uotruo daļu. Un tiešam, uotra daļa dzirdama daudz neskaidrāk kā pie laustā akcenta. Šī īpašiba, sapruotams, var izlikties juo stūprāka, juo mazāk kāds dzirdējis savāduo alūksniešu akcentu. Pie grūstā nuotiek grūdiens, kas aplkus, nepāriedams lauzienā. — Ar šuo esmu tikai aizrādījis uz savāduo alūksniešu akcentu un aprakstījis, ar kādu nuoteikumu palīdzību tas ierodās. Cerams, ka valodnieki tālāk interesēsies, kas īsti nuotiek balss organuos, izrunāuot savāduo akcentu, kā ari nuoteiks, kā tas īsti saucams.

Beidzuot vēl jaatzīmē, ka savādaīs akcents dzirdams ne tikai visā Alūksnes draudzē, bet, cik man zināms, ari Opekalna un pa daļai Zeltiņa un Gulbenes draudzēs.

Citādi vārdus, kuņuos vidus izluoksnēs dzirdams stieptais un krītuošais, alūksniesi izrunā gluži vienādi — ar krītuošuo. Tā vidus izluokšņu: māte, tēvs ar stieptuo, bērns, mēle ar krītuošuo alūksniešuos skan: muôte, tāvs, bārns, miēle. Tikai dzird „pulks“ kā „pulks“ (tāpat „pulciētīs“*). Tāpat ari „stārks“ jeb „starķis“ ar stieptuo al. dzirdams kā „starķis“.

Runājuot par lauztuo akcentu sakņu zilbēs, jāsaka, ka vārduos ar lauztuo akcentu Vidzemes vidus izluoksnēs ari alūksniešu izluoksnē ar ļuoti maz izņēmumiem atrādišim lauztuo akcentu. Šeit jāaizrāda tikai, ka vārdā „viēnpadsmīt“ dzirdams blakus „viņpadsmīt“, „viņpadsmīt“; „zvērs“ atkal kā „zviērs“ („zvārs“).

*) Šeit jāaizrāda uz opakalniešu „versts“ alūksniešu „vejsts“ vietā.

Tad vēl jāatzīmē bieži sastuopamā parādība, ka lauztā vietā saknēs pirms laustā celmuos vai galuotnēs bieži izrunā krituošu. Tā dzirdam „dzeīve“, bet „dzeīvuot“ un „dzeīvuot“; tāpat „dzeīvuošana“ un „dzeīvuošana“; turpretīm dzirdam tikai „dzeīvība“. Pēdejuo, laikam, tāpēc lieto tikai ar krituošu, kā tautas valuoda, nesajuzdama tuo par savu istu īpašumu, viņu nesaista ar vārdu „dzeīve“. Ari vārds pirmīt dzirdams tikai ar krituošu, kaut gan blakus stāv „pirmis“ un „pirms“.

Celmuos un galutnēs ir dzirdami tikai divi zilbju akcenti, pruoti: krituošais un lauztais.

Krituošais zilbju akcents ir dzirdams:

1) atvasināmās galuotnēs: -niks, eniks, zemniks, saimēniks; -its, -ite: olūksnits, oluksnite, kalejīte.

2) īpašības un kārtas skaitļa vārdu nuoteicamās galuotnēs — viensk. nom.: -is, siev. k. -uò: lobis, pirmis, lobuò, pirmuò, ģen.: lobuò, pirmuò, lobuòs, pirmuòs; akuzat.: lobù, pirmù, lobù, pirmù; daudzsk. nom.: lobì, pirmì, lobuòs, pirmuòs; ģen.: lobù, pirmù, lobù, pirmù; akuz.: lobùs, pirmùs, lobuòs, pirmuos.

3) skaitļa vārdā: caturtis.

4) nuorādamuo vietnieka vārdu šis, šei, tis, tei, itis, itei un jautājamā, kas viensk. ģen.: šuò, šuòs, tuò, tuòs, ituò, ituòs, kuò; akuzat.: šù, šù, tù, tù, itù, itù, kù; daudzsk. nom.: šì, šuòs, tì, tuòs, itì, ituòs; ģen.: šù, šù, tù, tù, itù, itù; akuz.: šùs, šuòs, tùs, tuòs, itùs, ituòs.

Piezīme: Vietnieku vārdu viensk. akuzatīvs (piem.: kù, tù, šù, itù) kuopā ar satiksmes vārdiem: ap. ar, car, gar, pa, dzirdams tikai ar lauztuo akcentu. Piem.: Kù tu redzēji? Bet: ar kù tu kùpā guòji?

5) vajadz. izteiksmē (juò-), piem.: juòstruòdaj.

6) satiksmes vārdous: oiz: saliktepuos: nù-, pì-, i-, puor-, aù-: nùit, pìnuòkt, inaids, puòrdùt, aùmeš, aùlagim, aùlekšim, aùjim.

7) Apstiprinājuma vārduņā: jà.

Lauztais zilbju akcents dzirdams:

1) atvasināmās galuotnēs: -iba: ticiba,; -igs: ticigs; -nīca, -enīca; pārnīca jeb pavārnīca, saimenīca; -īts, -īte: bruòlīts, vecenīte; -aīmi, kopaīmi, dusaīmi, jukaīmi; -aīns: doumaīns, garaīns (= iegarens); -uòds, -uòda: savuòds, vīnuòds, savuòda, vīnuòda; īpašības vārdu salīdzināmā un

pārākā pakāpiena atvasināmās galuotnēs: -uōks, -uōka, -uōkis, -uōkuō: lobuōks, lobuōka, lobuōkis, lobuōkuō; apstākļu vārdu salīdz. pakāp. galuot. -uōk: labuōk.

2) Visuos lokatīvuos: bizā mežā, bizūs mežūs, bruōlī, bruōļūs, siřdī, siřdīs, rasnā eglīē, vīnā vitā, vīņā pusiē, lobuōs sivuōs; visuos daudzsk. dat.: bizīm mežīm, siřdīm, rasnuōm eglīēm, sivuōm.

3) Skaitļa vārduos: septītīs, ostītīs, devītīs.

4) Vietnieka vārdu „es“ un „tu“ ģenitīvi: māns, teūs; tāpat ar ģen.: seūs; visuos tālākuos „mes“ un „jōūs“ luocījumuos.

5) Darbības vārduos: visuos div- un vairāk balsienīguos infiniitīvuos, kā lomuōt, viēliēt, ruōdīt; visuos refleksivajuos verbuos, kur sastuopami gaŗie patskaŗi, kā tuo redzēsīm vēlāk, luokuot ūuos darbības vārdus.

6) Apstākļu vārduos: galuotnēs: it: pīrmīt, tātīt, toūlīt; -is: kuōdīs, tuōdīs, vīnuōdīs, savuōdīs; apstākļa v.: kuō (= какъ), tuō, ituō.

7) Nuolieguma vārdiņā: nā.

8) Atvasinājumuos no darbības vārdiem, piekaŗuot infinit. celmam galuotni -tajs, s. k. -taja, piem.: reŗkuōtajs, valātaja, muōcītajs, vālātajs.

Vokālisms.

Alūksniešu izluoksne nuo rakstu valuodas atšķīŗas, galvenā kārtā, ar savu vokālismu. Kā tas jau nuo alūksniešu izluoksnes paraugiem redzams, tad salīdzinuot ar rakstu valodu, katra patskaŗa vietā (lielākā vai mazākā mērā) alūksniešu izluoksnē iestāŗas cits kāds patskanis, vai divskanis. Gan ari citās izluoksnēs zināmi rakstu valuodas patskaŗi izveidojas par tādiem pat patskaŗiem, kā alūksniešu izluoksnē, bet tas nuotiek citāduos noteikumuos. Patiesībā daudz vietās ūuos noteikumus man nav izdevies atrast, juo, kā liekas, alūksniešu vokālisms par daudz jau cietis nuo citām izluoksnēm. Tāduos gadījumuos, sapruotams, citu nekuo neatlika darīt, kā apzīmēt piemērus. Tuomēr ceru, ka patskaŗu apraksts zināmā mērā turpinās tuo iepazistināšanu ar alūksniešu valodu, kuo iesākām ar izluoksnes paraugiem.

a un o.

Rakstu valuodā o sastuopams tikai svešvārduos, bet alūksniešu izluoksnē, tas plaši lietuojams īstuos latviešu vārduos. o skankā krievu akcentētais o; piem.: alūksniešu vārdā „gols“ kā krievu vārdā „голый“.

a uzglabājas :

1) Visuos neuzsvērtuos vienkāršu vārdu balsienuos, piem., kā tuo redzam vārduos: gobals, gruòmata, vokars, zuòbaks, žogars.

Tāpat nuotiek tuos salikteņuos, kuŗus tautas valuoda itkā nepazīst vairs kā salikteņus, piemēram: oizgālda (sal. gołds, gołdu u. t. t.), povada (sal. voduòt un pavoduòt).

Izņēmums. Vārds „citod“ (= citreiz), laikam, radies pēc „tod“ analogijas ar o.

2) Sekuošuos vienbalsienīguos neluokamuos vārduos: ap, ar, at- (salikteņuos), car (= caur), da, gar, ka, pa, par, sa- (salikteņuos).

Šeit pievienojamas formas: kas, kam, tam, nuo, tis (= tas), man, nuo, es.

Izņēmumi. Vecākuos salikteņuos (sevišķi daudz ar „pa“), kuŗus valuoda itkā vairs neatzīst par tādiem, a vietā iestājas o, piem.: oplams, opluks jeb oplugs (= apluoks) (bet: aplūcīt), otkaļ, podums (bet: padūmuòt), popuve (bet: papout; skat. par „popuvi“ „u priekš v“), porads (bet: paruòdīt), povada, povalga (bet: adj. pavolgs).

3) Ja tūliņ sekuo v, piem.: avuts, kļavs, navā, pļava, savs, slava, tavs.

Izņēmumi. Pat vecākuos salikteņuos, kā tuo nuo vārdiem „povada“ un „povaļga“ redzam, pēc o sekuo v. Vārdu „povars“ alūksniešu izluoksnē laikam lietuo tā kā daudz citus aizņemtus vārdus, patskaņus nepārveidojuot pēc saviem likumiem. Bet varbūt ari, ka tā ir „aizmirsusi“, ka „povars“ ir aizņēmums un uzlūkuo tuo tāpat kā salikteņus „povada“ un „povaļga“.

4) Ja nākamā zīlē sekuo e jeb ie (rakstu val. ē), piem. kaltes, kaltiēt, klapes, klapiēt, valde, valdiēt, vare (dzirdams tikai nuo vecākiem cilvēkiem; izteicienuos „vares kuņgs“ (= varens kungs) un „par vari“ „vare“ uzglabājusēs visu alūksniešu valudā), vara (ienācis ar rakstu valuodu „vares“ vietā), variēt, varde, pate (bet: pots).

a paliek ari, ja nākamā balsienā (zināmā vārda formās vai atvasinājumuos) ieruodas a vai u, piem.: skanu, skanams, nuo skaniēt; varu, varams nuo variēt, vaŗdulans, vaŗdukšpi u. c.

Atvasinājumā „kalejs“ (kam kaleja amats) nuo „kolt“ paliek a pirms e, bet vārduos: kolejs, molejs, orejs (kas kaļ, maļ, aŗ) a vietā iestājas o.

5) Ja sekuo a — e vai á — ie (r. v. ē): bagaters (bagatnieks; „bagats“ alūksn. valuodā „bogats“), žagariēt.

Šis likums jāuzskata tuomēr par nepierādītu, juo trūkst vairāk piemēru, turklāt, blakus „žagariēt“ dzird arī „žageriēt“.

6) Ja nākamā balsienā sekuo i vai ī (rakstu val. ie, piem.: darīt, galvīt (= galvuôt), galviņa, spalviņa (bet: goļva, spoļva), labinuôt, labība (bet: lobs), platība (bet: plots), platīt (linus).

Darbības vārduos, kas infiniīvā beidzas ar -īt, itīs, tagadnes formās un divdabjuos, kur nāk. balsienā, sekuo a, ā un u, ierodas a vietā o, piem.: doru (ari: dori kā blakus formā), dora, dorams, dorut, skotūs (ari: skotīs), skotās, skotūtīs nuo skatītīs.

Nav pilnīgi nuoteicams, kas nuotiek apstākļa vārduos, kuři beidzas ar ì un kuŗuos līdzskaņi, kas atruodos pirms šā, i nejosē. Apst. v. „labi“ lietu ar a (šalīdzināmais pakāpiens skan gan „labuôk“, gan „lobuôk“), bet atkal dzird: troki, boģgi. Ištu alūksniešu valuodas piemēru vairāk arī nav.

Izņēmumi. Vārds „ostiņi“, laikam dabūjis savu tagadējuo formu, pieslejuoties formām: septiņi un deviņi, agrākā forma būs bijusi „ostuņi“ (kuŗu nuo daža vecāka cilvēka vēl dažreiz dzird). Nuo agr. formas tad arī būs uzglabājies o, citādi tas lietuojams būtu ar a. Kā izņēmums atzīmejams vārds „mozinuot“ (āri: pamozinuôt), moziņš, mokiñtiņš, močiņš). Visuos tamlīdzīguos vārduos, kuŗu nav trūkums, atruodams a (lai minam iģarđinuôt, kalpinuôt, labinuôt, saļdinuôt, balšinuôt).

7) Ja sekuo a — i vai a — ī (r. v. ie), piem.: bagatība, gabaliņš, kamanīņas, paradiņš, pavadiņa, vakariņš.

8) Ja sekuo j vai arī jotēts līdzskanis, piem.: daļa, dažs, gaļa, klajums, klajs, slapjums, slapjis (i fonētisks), paša u. c. luocījumi nuo pots, plašs, zaļš, vaļa.

Šis likums attiecas arī uz vārdiem, kuŗuos rakstu valuodā sastuopams ģ (tā tad arī alūksniešu izluoksne, varbūt, sen atpakaļ ir pazinusi ģ), piem.: baruôt, barukle, baru nuo bārt, gars, „длинный“ (bet: gors „духъ“), garam, kars, karūte, karu nuo kārt, oizkaru nuo oizkaift, vars.

Darbības vārduos formas bez j pieslejas formām ar j. Vispārīgi jāsaķa, attiecuoties uz augšējuo likumu (un tāpat arī uz visiem vienbalsienīgiem darbības vārdiem), o vai nu iestājas, sākuot ar infinitīvu, un turpinājas viscauri, vai viscauri uzglabājas a. Tagadnes formām, kā tuo redzējām pie iepriek-

šējā likuma, pieder pārveidotāju luoma, bet pagātnes formām, kuņam dažreiz itkā piemīt zināmas pārveidotāju īpašības, pašām par sevi vien pieder uzglabātāju luoma. Tā vārda „kaņpt“ a, laikam, uzglabājas, pateicuoties tagadnes formām ar j un (atkritušu) i (sal. „poņpt“).

Vārdu „kolt“, „molt“, „oļt“ dažās formās arī atruodas vai ir atradies (oru, oram, orams u. c.) jotējums, bet šeit viscauri sastuopams o (bet: kalveniki, kalejs).

Kā izņēmums minams vārds „grošs“ (= grasis), kuņ alūksnieši, laikam, būs aizņēmuši tieši no krieviem. Tālāk formas: koš, koč, kā blakus formas vārdam „kot“ (= kaut). Formā „močš“, laikam, o iestājas kā „mozs“ blakus formā.

9) Vārduos, kuņ dažādas luocijumu formas jauktas: ar i, kuņš var būt arī izkritis un j jeb jotētu līdzskani nākamā zilbē, turklāt, šis jotējums var arī neparādīties, piem.: zaglis, zagļa, zagļi, zagļus u. t. t.; kraņps, kraņpja, kraņpi, kraņpiji u. t. t.; acs, ass, aci, asi, acu, asu (ne: aču, ašu); dadzs, vadzs, dadza, vadza, dadzi, vadzi, dadzu, vadzu.

Nesapruotams, kāpēc vietējā vārdā „pokss“ (gen. -ša, ak, -si) ieradies o. Vai, varbūt, „pokss“ (nuozīmē muižas kalpu, kuņam savs zirgs) nav latviešu vārds.

9) Višās sekuošu verbu formās: kaļst, kaļst (bet: koļsts), (iz)saļkt, saļkt (bet: soļkans), smaļt, (sa)slapt, (sa)labt (bet: lobs), šaļkas, šaļkt.

Šiem pretīm šeit jāatzīmē poņpt, soļt, zogt.

10) Svešvārduos un vēl neparastuos aizņēmumuos no citām izluoksnēm, piem.: cars, kaņpurs (= kampars), kanats, klaņburs (= klambars), braņdans, maņka (alūksniešuos apzīmē īkai pastmarku), paņka (= parks), tabaks.

Nevar būt, ka alūksnieši „braņgs“ aizņēmuši no citām izluoksnēm. Ka tai atruodams a, tur gan būs citi apstākļi vainīgi. Drīzāk par alūksniešu vecvārdu nebūtu dēvējams „nabags“, kuņ alūksniešuos tāda pat nuozīme kā „ubags“; turklāt, sastuopams īpašib. vārds „nabags“ (= nabadzīgs). Varētu būt arī, ka vārda „nabags“ pirmais balsiens pielīdzināts salikteņu nuolieguma vārdiņam na-

11) Divskaņuos ai un au, piem.: aūgt, caūrs, jaūks, klaūguot, vaūgs.

Izņēmumi. oiz un voi.

Vārdi: „jōu“ un „noū“ rakstu valuodā skanētu „jū“ un „nū“. Ar pēdējuo stāv sakarā al. „noūle“ (= tagad) un „novis“ (tagadējs).

a vietā iestājas o:

1) Sekuošuos vienbalsienīguos neluokamuos vārduos: kod, kot (= kaut), tod.

2) Vārduos, kur nākamā balsienā sekuo a, ai, ū (r. v. uo), uo (r. v. ā), ari: u — i, u — ī, ū — ī, ū — e.

Šeit vienskaitļa nominatīvi, kur nesekuo nekāds patskanis un daudzskaitļa nominat. un dat., kur sekuo i un ī, pieslejas luocijumu formām ar a, ā, u un ū nākamā balsienā. Tā: formas gons (= gans), goni, gonīm pievīenuojas formām: gona, gonam, gonu, gonā, gonu, gonus, gonūs.

Piemēri: goļva, plotums, plots, gobals, voļgaņš, komuls, komulīts, bolūds, bolūdīts, bolūdene, komanas, mozguōt, oss, otuls (= atāls), skoomba, skoombaīns, oluts (= avuots).

Vārdā „pots“ tikai nominatīva iestājas o (juo cituos luocijumuos sekuo š, kas neļauj pārveidoties); tas rāda, ka kāda vārda nominatīvs pats par sevi vien šai likumā var pieslieties visai zistemai.

Piezīmes. 1) Runājuot par a un o salikteņuos, jāsaķa, ka daudzi nuo tiem gan būs nākuši nuo rakstu valuodas un kā tādi tie var stāvēt ārpus parastiem skaņu maiņas likumiem, tāpēc ari nevar skaidri zināt un nuoteikti sacīt, ka vārduos (salikteņuos), gaŗdiēds (ari: goŗdiēds), kapracs, labdarība, a atkarīgs nuo sekuojuošiem patskaņiem. a šeit var būt uzglabājies, kā jaunākā aizņēmumā. Vecuos salikteņuos, kā tuo redzam, salīdzinādami „kopsāta“ un „kapsiētiņa“, patskaņi mainas, raugoties pēc tā, kas sekuo nākamā zilbē.

Par veciem salikteņiem gan nevarēs uzskatīt: lobdīn, lobreit, lobvokar. Pirmkārt, pirmajuos divuos vārduos pēc „kapsiētiņa“ parauga vajadzētu būt a, bet vārdā „lobvokar“ uotrā balsienā nevarētu būt o. Man šķiet, ka pie šiem vārdiem sava luoma, vēl tautas valuodā dzirdamiem, sveicinājumiem: loba dina, lobs reīts, lobs vokars.

Šeit ari jāatzīmē, ka apstākļu vārdā „vakar“ uzglabājas a, kaut gan vārdā „vokars“ un pat pieminētā „lobvokar“ iestājies o.

3) Svešvārduos, kā tuo rāda vārdi „koņpete“ (= konfekte) un koŗsete“, ari priekš e var atrasties o.

a vietā iestājas e.

Pirms runājam par e a vietā, jāsaka pāris vārdi par e. Kā tālāk redzēsīm, tad rakstu valuodas e vietā iestājas a. Rakstu valuodas ē atkal izveidojas par ā un ie. Atliek tikai galuotnēs e, kur tas ieruodas rakstu valuodas a vietā un e, kuŗš atruodas apm. rakstu valuodas šaurā e vietā. Visur e alūksnieši izrunā šauri.

Augšējais likums attiecinams uz a maiņu ar e tuos balsienuos, uz kuŗiem nekrīt balss svars. a vietā iestājas e, ja sekuo i vai e. Maiņu vislabāk varam nuovēruot salikteņuos, kur beidzamuos varam salīdzinat ar vienkāršiem vārdiem, kas saliktenī ieņem uotruo daļu.

Vispirms, lai runā piemēri nuo vienkāršiem vārdiem, nuo kuŗiem daži sastuopami rakstu valuodā un, pruotams, ar a: āmers (= āmars), asers (= asars), kaṁbers (= kaṁbars), laiders (= laidars), vabele (laikam nuo: vabale), vaṁskers jeb vaṁckers (= vaṁckars).

Nuo salikteņiem kā piemēri lai nuoder sekuoši vārdi: apgabels (bet: gobals un gabaliņš), appekle (= apkakle; bet: koklis un kakliņš), kuōjgels, pagele (bet: gols un galiņš), pavasers (bet: vosara un vasariņa), sātmels, sīmels = sienmalis; bet: mola un maliņa). Tāpat e a vietā ir ari sekuošuos vārduos: ezeriņš (bet: azars), viederiņš (bet: vādars), vedekliņa (bet: vadakla), veseliba (bet: vasals) u. c. l.

Nesapruotams ir retāk dzirdamās formas „nemiņš“ (nuo „nams“) un „jeciņš“ (nuo „jaks“). Jau pašu „nams“ un „jaks“ a nesapruotams. Vēl vārdā „jaks“ varētu izskaidruot, ka tas uzglabājās kā aizņēmutnā. Bet vārdā „nams“? Kāpēc tas neietilpst tai pašā zistemā, kuŗā atruodami konstrukcijas ziņā līdzīgi vārdi, piem.: kloms, kroms, soms u. t. t. Jeb vai šeit meklējams piejaukums nuo citas izluoksnes. Tagad gan formu „nemiņš“ un „jeciņš“ vietā vairāk dzirdamas „namiņš“ un „jaciņš“.

Vārdā „gerļi“ (= gaļi, протяжно) nuo „gars“ (длинный) vēl varētu skaidruot ar piekļaušanuos vārdam „zemji“, bet drīzāk duomājams, ka ari šeit nootiek līdzīgi formai „nemiņš“.

ā un uo.

ā uzglabājas:

1) Visuos vienbalsienīguos darbības vārduos ar au saknē: pagātnes formās, piemēram: āvu, grāvu, kāvu, krāvu, ļāvu, plāvu, rāvu, šāvu jeb sāvu, āvi, āva, āvam, āvet u. t. t.

2) Vārduos, kuŗuos starp nākamā balsiena i vai e atruodas r un viena vai vairāku citu līdzskaņu sakuopuojums, piem.: ārdi (rijā), ārdīt, bārdiņa, bōltsvārcs, dārziņš, kārdinuot, mārciņa, kārt, kārts, kārtīgs, kārtiņa, pārnīca (= pavārnīca), paspārne, sikspārns, spārdīt, svārciņi, svārpste, svārpstiņš, vārdiņš, vārniņa, vārpiņa, vārtiņi, vārtīt u. c.

Turpretīm darbības vārdu tagadnes formās, ne tikai 1. un 3. persuonā, kur sekuo a un u, bet arī 2. pers., kur sekuo i un e, ā vietā iestājas uo, piem.: uōrdu, uōrdi, uōrda, uōrdam, uōrdet; tāpat divdabjuos: uōrdams, uōrdut.

Šeit blakus atzīmējamas arī citu vārdu formas, kur pēc līdzskaņu sakuopuojuma ar r sekuo a vai u un kur iestājas uo: buōrda, duōrzs, kuōrta, spuōrnis (i fonētisks), svuōrki, svuōrpsts, vuōrds, vuōrpa, vuōrti u. c.

3) Vārduos; kuŗuos starp nākamā balsiena ie (r. v. ē) atruodas r un cita kāda līdzskaņa sakuopuojums, a viscauri uzglabājas, arī tagadnes formās, kur sekuo a un u, piem.: dārdiēt, žvārdziēt, dārdū, žvārdzū, dārdi, zvārdzi, dārdam, žvārdzam u. t. t.

4) Vārduos, kur ā cēlies nuo a, nākamā balsiena patskanim, līdzskanim, vai veselam balsienam izkrituot, vai arī, kur ā cēlies diviem vienādiem patskaņiem saplūstuot, piem., vādziet (= vajadzēt), Mārja (= Marija. Vecākas sievietes, kuŗām vārds Marija, parasts saukt par Mārjuōm), māns (= manis), nāriēt (= navariet = nevarēt); nātrast (= naatrast = neatrast), nātnuōkt (= naatnuōkt = neatnākt), kā (= kas. Piem.: „Kā tū lai zin, voi viņš nuoks, voi nanuōks“).

5) Vienskaitļa lokatīvuos, piem.: mežā, cilvakā, muōjā, pļavā, sivā u. t. t.

6) Atgriezeniskuo darbības vārdu tagadnes un pagātnes 3. persuonas formās, piem.: ceļās, gonās, ciēlās, ganijās u. c.

7) Vārduos, kuŗus valuoda sajūt lielākā vai mazākā mērā svešiniekus, piem.: ādere, āķis, āmers, krāga, krāģis, krāms, krāns, māga, rāms, zāle, zārgs.

Šeit vēl jāatzīmē, ka vārduos „nāzs“ (= nazis) un „pilvārs“ a pagarināties, kas bieži nuotiek svešākuos vārduos.

Ja salīdzina vietējās muižiņas vārdu „Ērmaņi“ ar turieniešu formu „Ārmeņi“, tad par vārdu „āmers“ var būt arī citādas duomas, ne tikai tādas, ka ā tai uzglabāties kā aizņēnumā. Kā redzam, vārdā „Ārmeņi“ ā cēlies nuo ē, bet nuo ē pirms e nevar celties ā, bet ie (kā tuo tālākuos likumuos re-

dzēsīm). Vietējā izluoksnē, vispirms, būs pastāvējuši forma „Ārmaņi“ un tikai vēlāk a vietā ieradies e. Tāpat vārda „āmers“ galuotnes e var būt cēlies nuo a un tā pašu formu varētu salīdzināt ar citu izluokšņu formu „ēmars“.

8) Sekuošuos vārduos: bālums, bāliēt, bāls (ari: buōls), kāpt, klārs, knābs, knābt, knāpt, plāpuōt, sābris (i fonētisks), sārtums, sārts (= румяный), skrāpt.

9) Lielu nenuoteiktību redzam pie pamazināmām formām, kur sekuo i. Vienuos piemēruos à uzglabājas, uotruos à vietā iestājas uo, cituos atkal svārstas starp vienu un uotru; pat pie viena paša cilvēka dzirdams divējādi.

à visp. dzirdams sek. pamazinām_{uo}š vārduos: katiņš, krātiņš, lāviņa, māliņš, prātiņš, sāniņi, ādiņa, vāciņš.

Šām formām blakus jānuostāda radniecīgas formas ar uo: kuōts, kruōts, kruōt, luōva, muōls, pruōts, suōni, uōda vuōks.

Pamazināmie vārdi tikai ar uo: apguōdiņš, gluōbiņš, kuōjiņa, muōjiņa, vuōtiņa, puōriņš (apguōduōt, gluōbt, kuōja, muōja, puōrs, vuōts).

Izruna svārstas sek. vārduos: plāstiņš, sāviņa, vāliņš, bet ari: pluōstiņš, suōviņa, vuōliņš (nuo: pluōsts, suōva, vuōls).

10) pirms ī tikai dažuos vārduos sastuopams à, piem.: gānīt, vāktīs.

11) Tad vēl atzīmējams vārds „stāviēt“ ar à pirms ie (r. v. ē), citi piemēri, kā tuo redzēsīm tālāk à pirms ie neuzglabā, izņemuot, varbūt, aizņemtus vārdus.

Radniecīgas formas šim vārdam ar uo sek.: stuōvu (= stāvus), stuōvs (= крытой).

12) Vārdu „ābels“, ari „ābele“ vairāk dzird ar à, bet dzird ari (un pat nuo labi veciem cilvēkiem) uōbels, uōbele; turpretīm: tikai „uōbuls“.

ā vietā iestājas uo:

1) Pāmazināmās formās ar -īts, -īte viscauri, kā arī pa lielākai daļai cituos vārduos ar ī, šis ī pats par sevi vien neuzglabā ā, piem.: bruōlīts, cuōlīts, kuōlīts, pluōtīte, vuōlīte, muōcīt, ruōdīt, ruōmīt, stuōdīt u. d. c.

2) Starp daudz citiem visuos sek. vārduos kā ari tuo atvasinājumuos: duōrgs, kuōpt, kruōpt, luōgs, luōde, luōdiēt, muōsa, muōte, nuōkt, nuōcejs, nuōve, nuōviēt, puōri, ari: puōrī, puōr- (piem.: puōrdūt), ruōms, struōduōt, suōpes, suō-

piēt, suōrts (= костреѣ), tuōļi, vuōķis (āķis pie.sieviešu ap-
ģērbu aizpuogāšanas), vuōcele, vuōcelīte.

3) ā-celmu daudzskaitļa datīvuos un lokatīvuos, piem.:
maītuōm, sivuōm, muōjuōm; maītuōs, sivuōs, muōjuōs.

4) Dažās atvas. galuotnēs: -uōds, -uōda: dažuōds, da-
zuōda; -uōks, -uōka: mozuōks, mozuōka; -uōk: jaūkuōk.

5) ā-celmu darb. vārdu infinitīvuos, piem.: dañcuōt, dzi-
duōt, dzeīvuōt, kā arī atvasinājumuos nuo šiem darb. vārd.
ar galuotni -tajs, piem.: dancuōtajs, dzeīvuōtajs, dziđuōtajs.

Piezīmes. Kā nuo atzīmētiem piemēriem redzams, stin-
gras ruobežas starp ā un uo lietošanu nav tik viegli nuo-
velkamas. Nesaprotami, piem., kāpēc „kruōpt, kruōpju,
kruōpu“, ar uo, bet „skrāpt, skrāpju, skrāpu“ ar ā.

Blakus dažiem vārdiem atkal atruodamas tādas formas,
nuo kuŗām jāspriež, ka šeit valuoda cietusi nuo citām izluok-
snēm. Tā: blakus „sābris“ un „klārs“, kādas formas sastuo-
pamas arī rakstuos, dzird „siēbrīts“ un „nūkliērīt“ (alūksn.
izluoksnē ie var rasties tikai rakstu valuodas ē vietā). Nuo
„siēbrīts“ jau skaidri redzams, ka tā nav alūksn. forma, juo
„sābris“ (ar fonētisku i) ir a-celms, bet „siēbrīts“ ir cēlies
nuo ja-celma. Nuo „sābris“ citas pamazināmās formas neesmu
alūksniešuos dzirdējis.

Patēluojuot vēl starpību starp savu un svešu valuodā,
atzīmēšu vārdus „zāle“ un „zuōle“. Tuomēr vairāk intere-
santi ir salīdzināt pamazināmuo vārdu „zuōlīte“ un vārdu
„Zālīts“, pēdējais iai gan nuo pazīstama vārda cēlies, bet
svešs ar savu atvasinājumu, tāpēc viņā ā pilnīgi saprotams.

e un a.

e paliek:

1) Vienzilbiguos neluokamuos vārduos, formās, kā arī
galuotnēs, vispārīgi, kur tam nesekuo nekādi citi patskaņi,
piemēram: abet, bet, es, mes, pate, še, te, upe, upes.

Izņēmums. Satiksmes vārdā „zam“ e vietā iestājies a
gan tāpēc, ka tā sakaru ar adjektīvu „zams“ valuoda vēl ļuoti
labi nuojauž.

2) Ja sekuo e, piem.: debess, diviēsele, ezeriņš, smecere,
tele, vece, vecene, vedekliņa, viēdzele, veleju (nuo veliēt),
veselība, zeme.

Šeit jāpieskaita vienbals. darbības vārdu īstenības izteik-
smes tagadnes, pagātnes un nākuotnes 2. pers., kā arī pavē-
les izteiksmes formas, piemēram: tag.: dzenet, nemet, neset,

vedet; pag.: neset, vedet; nāk.: neĥset, nesses, vesset; pavēles izteik. daudzskaitlī: dzenet, nemet, neset, vedet.

Tagadnes ī. persuoņā, kur sekuo a, e vietā iestājās a, piemēram: dzanam, namam, nasam, vadam, bet pagātnē un nākuotnē, kur arī sekuo a, e paliek, piem.: nesam, vedam; neĥsam, nesses, vessam.

Man ir palicis atmiņā, ka nuo veciem ļaudim tā ka būtu dzirdējis tag. 2. pers. daudzsk. formas ar -at galuotnē, kāpēc saknes e vietā iestājas a, tā ka tās skanēja: dzanat, namat, nasat, vadat. Vai formas ar -at alūksniešu izluoksnē vecākas par tagadējām, jeb dažiem nuo vecajiem bija paticis lietuot jaunas formas, kas dzirdētas nuo rakstu valuodas, tuo man nav izdevies izdibināt.

3) Ja sekuo i vai ī, piem.: devīts, gruóbeklis, četri, plecīgs, pretī, reši (= разсѣянно), rešņi (piem.: rešņi runuot = говорить басомъ), reti (рѣдко), teliņš, viēteklis, vepris, vecīgs.

e paliek arī, ja i atkritis jeb izkritis, piem.: vienbals. darb. vārdu tagad. viensk. uotrās pers. formās: dzen, nem, nes, ved; leĥps, ģen. -rja; neĥt, nest; pret, sen, vecs, ak. -i (=старикъ).

Divi piemēri un pruoti: lacinuot (pīnu lacinuot = ar vāku aiztaisītu spaini apgāžuot uz mutes, nuovārītam rūgušam pienam nuolaist sulas, lai pēc tam, sāli piemaisuot, dabūtu biezpienu) un tacinuot (piem.: tacini oūdeni nu pīna spaņģiša) rāda itkā pat pirms nemainīga i e vietā iestātuos a.

Vairāk stingru piemēru nuo šās šķiras darb. vārdiem trūkst, bet man šķiet, ka vārdu „vedinuot“ (piem.: vedinuot puisus maituōs it) dzird divējādi: ar a (t. i.: vadinuot) un ar e.

4) Ja sekuo ie (r. val. ē), piem.: lepiēt (= lakt, piem.: suns lepej pīnu), teciēt, veliēt.

Nuo šās šķiras darb. vārdiem vārda „teciēt“ tagadnes ī. pers., kur sekuo u un 3. pers., kur a atkritis, iestājas a, piem.: taku, tak; bet citu darb. vārdu min. formās, piem.: pelu, pel (nuo „peliēt“), redzu, redz (nuo „redziēt“), paliek e. Tāpat divbalsienīguos divdabjuos: takams, takut, bet: pelams, redzams, pelut, redzut.

Gluzī citādi, ja atvasinājumuos ieruodas trešā balsienā pastāvīgs ā, kuņš uotrā balsienā iē vietā ievēd ā, kāpēc pirmā balsiena e vietā iestājas a; piem.: palādams, radzādams, radzātajs, paldātajs; arī: valātaja (nuo veliēt).

Pie šās šķiras vārdiem jāatzīmē vārds „reviēt“ literatūrā sastuopamā „ravēt“ vietā.

Pagātnes formās viscauri paliek e.

5) Ja sekuo jotēti, vai arī ar j savienoti līdzskaņi, piem.: ceļu, ceļ, ceļams u. t. t. (nuo cēlt), ceļš, mežs, teļš, trešis (bet: sastis), slepju, slepj, slepjams (nuo sliēpt = slēpt).

e paliek arī tur, kur mīkstinājums izzudis, piemēram: ķeru, ķer, ķerams, ķerut (sal.: nasu, nas, nasams, nasut).

6) e paliek arī e-celmu darb. vārdu, tagadnes un pagātnes formās, kur šis e rakstu valuodas ē vietā, piem.: zeimeju, zeimej, zeimejam, zeimejet, zeimej.

e vietā iestājas a.

1) Ja pēc e sekuo pastāvīgs a vai u, jeb kur luocījumu formas ar a, ā un u; nominatīvi, kur a izzudis un daudzsk. nom. ar i un dat. ar ī pievienojas luocījumiem ar a un u piem.: azars, azara, azaru, azarā, azari u. t. t., caturīis, placs, rasnis (i fonēt.), siev. k. rasna, rats, vacs, vadakla, valana, vasals, zams (bet: zeme).

Šeit pieskaitamas vienbalsienīgu darb. vārdu tag. 1. un 3. pers. formas, piem.: vadu, vad.

Tāpat a iestājas vēlamā izteiksmē: vastu; atstāstamā izteiksmes tagadnes un nākuotnes kuopīgā formā, piem.: vadut (= veduot un vedīšuot).

2) e vietā iestājas a arī tad, ja sekuo j, piem.: dvaji, traji, laja, laju, laj, sajs.

3) a iestājas, kur sekuo ī agrākā ai vietā, piem.: sastis, rasnis, vacis, zamis (sal. „velcīs” nuo „vilcītis”).

Izņēmums. „Senis” (ari: sens), laikam tāpēc ka „sen” (kur i atkritis).

4) Nuolieguma vārdiņā „na-”, kas sastuopams salikteņuos, neskatuoties uz sekojuošu patskāni, vai līdzskāni, vienmēr pastāv a.

Piezīmes. Alūksniešu izluoksnē dzirdamas formas „delīt” un „dalīt”. Pirmā, man šķiet, aizņemta, nuo krieviem. Varbūt arī, ka šeit meklējams atsevišķs pārskāņuošanās gadījums. Sarunās bieži alūksnieši abas formas jauc vienu ar uotru.

ei vietā iestājas ai.

Rakstu valuodas ei vietā alūksniešu izluoksnē viscauri iestājas ai. Tuo redzam, salīdzinādami piemērus, kuři sastuopami kā rakstuos, tā alūksniešu izluoksnē. Tāpēc lai runā sek. piemēri: aite jeb aīta (pavēles izt. nuo „īt”; rakst. v. =

eita), baigt jeb baigt (= beigt), laīts (leitīs), maīta (= meīta) raibt (= reibt), Raīns (= Reīnis), staigt jeb staigt (= steigt), taikt (= teikt). Tā ka rakstu valuodas ai alūksn. valuodā arī uzglabājas, tad daudz svešuos vārduos ar ai lielaš grūtības, juo nevar zināt, kuŗš nuo diviem ai tur sastuopams: vai ai nuo ei, vai nemainīgais ai. Tā alūksniešu izluoksnē ir sastuopams vārds „paizums”; rakstu valuodā šāda vārda neesmu sastapis; tā man nebija, ar kuo salīdzināt min. alūksn. vārdu. Es duomāju, ka alūksniešu forma ir arī rakstu valuodas forma; bet tad man gadījās dzirdēt citās izluoksnēs formu „peizums”.

ā un ie rakstu valuodas ē vietā.

Nevajag daudz nuovēruot alūksniešu izluoksnī, lai pamānītu, ka tai pilnīgi trūkst ē. Ir tiesa, ka tagad katrs alūksnietis, kuŗš lasa cik necik grāmatas (un pat, kas maz lasa, vai nemaz nelasa), lieto nuo rakstu valuodas aizņemtuos: cēls, ērts, rēta, tēls, vēstule ar ē, juo tuos vietējā valoda vēl nav paspējusi pilnīgi piemēruot savai mēlei, kaut gan mēģinājumus šad tad sadzirdam. Tā vārdu „vēstule” dažreiz dzirdam izrunātu kā „vāstule”, skatuoties pēc tā, ka sekuo u, bet dzirdam arī „viēstule”, juo valoda nuojauž vārda „vēstule” sakaru ar vārdu „vēsts”, kur valda šā vārda formās sekuojuošais i. „Rēta” atkal dzirdam kā „rātu”, juo šā vārda dažāduos luocījumuos valda a, ā un u. Parastās alūksniešu formas „svādina” (= svētdiena) vietā retāk dzirdam „sviēdina”, kur valoda ir raudzījies uz nāk. balsienā sekuojuošuo i un ir „aizmirsuse”, ka vārda pirmā daļa ir vārds „svāts”. Uz formu „sviēdina” nuo alūksniešu valuodas stāvuokļa ir jāskatas ar neuzticību, juo dažuos gadījumuos man ir bijusi izdevība izzināt, ka runātājs ir nuo ienācējiem, dažreiz pat nuo krietni veciem.

Apskatīsim šuo likumu tuvāk un sīkāk.

Vārds „tēvs” alūksniešu izluoksnē skan „tāvs”; tāpat arī daudzskaitļi „tāvi” un „tāvīm”, kur sekuo i un ī, juo valduošās ir luocījumu formas ar a, ā un u, ū; tā tas visuos a-celmu lietu vārduos; ā-celmu lietu vārduos, kur luocījumuos pirmajam balsienam sekuo a, ā, u un uo, arī viscauri iestājas ā, piem.: mātra; tas pats šakams par īpašības vārdiem, kuŗi luokami pēc min. celmu lietu vārdu parauga (piem.: lāts, lāta). Pamazināmās formās atkal viscauri dzirdams ie, juo tur pa-

stāvīgi sekuo i. Nuo pamazināmām formām ari spriežams par dažiem svešākiem vārdiem, ja nezinām, vai vienā uotrā alūksniešu izluoksnē lietojamā vārdā ā ir ari rakstu valuodas ā, vai rakstu valuodas ē vietā. Ja alūksniešuos vēl plūstu skaidra vietējā valuoda un ja valuoda visp. kādreiz netaisītu izņēumus, tad še varētu pamazināmām formām druoši pajauties, bet tagad katreiz tuo nevar darīt. Tuo redzam pie vārda „lāpa“, kas aizņemts nuo krieviem (лапа), pagarinuot a par ā; šā vārda pamazināmā forma ir „liēpiņa“. Pirmuo formu nevarēsīm gan rakstu valuodā apzīmēt ar „lēpa“, juo šeit, kā rādas, izluoksne vēlāk ir „pārpratusi“ formu „lāpa“, kaut ari agrāk tuo ir darinājusi nuo krievu „лапа“.

Tāļāk: ie nav atkarīgs tikai nuo i, bet ari nuo e, ie un j vai jotēta līdzskaņa, piem.: ierce, iēvele, miēle, viēliēt (bet vēl. izt. „vālātu“), viējs, liēti jeb liēši (bet: lāts), sviēši (bet: svāts); beidzamuos piemēruos gan ie atkarīgs kā nuo š, tāpat ari nuo i. Tā tas visp. ja- un i-celmu lietu vārduos, piem.: blieds, kliēts, (bliēža, bliēžam, bliēdi, bliēdi, bliēžu u. t. t. kliētij, kliēti, kliētī, kliēšu, kliētīm, kliētīs; cituos luocijumuos i izkritis.

Lai vēl ā un ie atkarību paskaidruo darbības vārdi iēst (= ēst), siēt (= sēt) un siēdēt (= sēdēt) ar savām dažādajām luocijumu un atvasinājumu formām.

Tagadne: ādu, iēd, ād, ādam, iēdet, ād; siēju, siēj, siēj, siējam, siējet, siēj; siēdu, siēdi, siēd, siēdam, siēdet, siēd; pagātne: iēdu, iēdi, iēda, iēdam, iēdet, iēda; siēju, siēji, siēja, siējam, siējet, siēja; siēdeju, siēdeji, siēdeju u. t. t.; nākuotne: iēššu, iēssi, iēss, iēssam, iēssēt, iēss; siēšu, siēsi, siēs, siēsam, siēsēt, siēs; siēdiēšu, siēdiēsi, siēdiēs u. t. t.; supins un vēlamā izteiksme: āstu, sātu, sādātu; vajadzības izteiksme: juōād, juōsiēj, juōsiēd; divdabji: iēds, siējs, siēdejs, ādut, siējut, siēdut, āsdams, sādams, sādādams, ādams, siējams, siēdams; lietu vārdi: iēde, iēdins, sākla, sāta, siēja, siēdeklis, sādātajs.

Galuoitnēs sastuoopams tikai ie, piem.: dat.: zemiēm; lokat.: zemiē, zemiēs; infinitīvuos: gribiēt, redziēt, viēliēt; tagadnē: viēlamiēs, viēletīēs; pagātne: viēlejamiēs, viēlejetīēs; nākuotnē: viēliēsamiēs, viēliēsetiēs; *atstāst. izt. viēleiēsiēs.

Atzīmējami vēl vārdi: „sniēgt“ (kas rakstu valuodā skanētu „snēgt“ un kas nuozīmē tuo pašu, kuo rakstu valuodas

„sniegt“); „piēc“ (bet: pāds, ģen. pāda); viēl, viēļ (sal.: adv. viēļi; adj. viēls jeb vāls); žāl (жаль); nā (= nē).

ī vietā iestājas ei.

Parādību, ka rakstu valūdas ī vietā iestājas ei varam nuovēruot tikai sakņu zīlēs. Celmuos un galuotnēs ei pavissam nav sastuopams un kā tālāk redzēsīm, tad tur neviens patskanis nav rakstu valūdas ī vietā.

Izslēdžuot likumu „ik ik vietā“, par kuo būs runa tālāk, jāsaka, ka ei iestājas ī vietā bez izņēmuma visuos pazīstamuos vārduos, piemēram: beidīt, breids, breivs, breivība, dzeīve, greīda, leīdaka, veīrs, veīriņš.

Vārdi, kuŗi rakstu valūdā sastuopami ar ī un kuŗuos ari alūksniešu izluoksnē dzirdams ī, ir aizņemti nuo rakstu valūdas tikai jaunākuos laikuos. Tā minami sek. vārdi: cīpars (turpretīm: dzeīpars), dīķis, dīvaīns, līķis (aluksniešiem pašiem ir „miruns“), dzīle (bet: zeīle), dzīres, klīsters, ipašība, tītars.

Atzīmējamas vēl sek. formas: „žēids“ rakstu valūdas „žīds“ vietā un „žīds“, kas, laikam, aizņemta nuo krieviem (жидъ); viķi (= r. v. viķi); vicīnuōt (= vīcināt).

ī vietā pirms k iestājas i.

ī vietā pirms k iestājas i tuos vārduos, kur starp k un nākamā balsiena patskani atruodams vēl kāds cits līdzskanis. piem.: bikstīt, ikss (= vidus izl. ikss, rakstu val. iss), iksts, mikle (= mīkla), miksts, siksts, vikсна, vikstīt, vikstīklis, vikšs.

Ja pēc k tūliņ nāk. balsienā sekuo patskanis, tad ī vietā ieruodas ei (pēc visp. likuma), piem.: seīks, seīkumi (= sīks sīkumi).

ī pirms k ari, kā tuo redzam nuo vārdiem „leīksts“ „peīkstiēt“ u. c. pārvēršas pēc visp. likuma par ei.

īr vietā iestājas iēr.

Visu īr vietā vecākuos alūksniešu vārduos iestājas iēr, piem.: biērkvass, biērzs (= березнякъ), ciērsnis (neliela pele), ciērmluss, siērps (= cirpe), ciērpt, ciērst, dziērdiēt, dziērnavas, ķiērcīnuōt, miērkt (oiz) miērst, miērt, piērsts, spiērkstss, piērkt, piērsts (= pīrksts), siērgt, siērms, spiergt, stiērne, škiērba, škiērgata (= ķīrzata), škiērt, škiērsts, tiērgs, tiērpt, viērss (= virsus), ziērnaklis, ziērns.

Nesapruotams, kāpēc vārdā „dīrst“ paliek „īr“.

Bet ir, kā arī aizņemtus vārdus ir paliek bez pārmaiņas. Tā: biršt, biršsts (= birste), zirklis (= dzirkles), dzirkstele, mirdziēt, mirskinuot, pirmis, pirst, siršs, sirsins, smirdiēt, tirdīt, virzs (= virza), zirgs.

i vietā iestājās e.

i vietā iestājās e sakņu zilbēs, kur pēc i seko j. j pēc i ierodas pa lielākai daļai vienzilbīguos darbības vārdus ar ei (izņemot „bout“) — pagātnes formās, piem.: beju, beji, beja, bejam u. t. t. (no „boūt“), dzeju u. t. t. (no „dzeit“), leja (no „leit“), meju u. t. t. (no „meit“), reju u. t. t. (no „reit“, veju u. t. t. (no „veit“); sejuot.

Lietu vārdus, kas atvasināti no min. darbības vārdiem, piem.: dzejs (= dzija), klejas, leja (putns), reja, seja, veja.

ie vietā iestājās ī.

i vietā iestājās ī kā sakņu, tā galuotņu zilbēs. ie vietā ī, piemēram, redzams sek. saknēs: cist, cīts, Dis, dzīsmē, grīzt, grīzt, īla, īt, krīvs, līgt, līpa, līsmē, mīgs, mīsa, nīks, pīsta, rībt, sīks, sīna, sīns, sīva, skrīt, slīt, vīns, vīta.

Apskatuot ī ie vietā alūksniešu izluoksnē, atzīmēsim, vispirms, tās galuotnes, kuņās rakstu valuodā sastuopams ie. Tās ir: 1) atgriezeniskuo darb. vārdu infinitīva galuotnes, bāduotīs, muōcītīs, viēliētīs; atgr. darb. vārdu 2. pers. galuotn.: tagadnē: bādajīs, muōcīs, viēlīs; pagātnē: bādajīs, muōcijīs, viēlejīs; nākuotnē: bāduōsīs, muōcīsīs, viēliēsīs; atstāst. izt.: tag.: bādajūtīs; pag.: bādajīs; nāk.: bādajūtīs. 2) atvasināmās galuotnes -its, -ite, piem.: lotuvīts, oluksnīts, lotvuite, oluksnīte, kalejīte (latvietis, alūksnietis, latviete, alūksniete, kalejiete); -īks, piem.: saimenīks, muōjenīks, kuōjenīks (saimnieks, mājenīks, kājenīks).

Tālāk, jāatzīmē tās galuotnes, kur rakstu valuodā ie nav sastuopams, bet kur alūksniešu izluoksnē ī atruodams citu izluokšņu ie vietā. Nuo tādām galuotnēm atzīmējamas: 1) īpašības vārdu nuoteicamā galuotne, piem.: lobīs, meiļīs (r. v. skanētu: labies, mīļies); 2) i-celmu darbīb. vārdu nākuotnē, piem.: ruōdīšu, ruōdīsi, ruōdīs, muōcīšu, muōcīsi, muōcīs; 3) ja-celmu un i-celmu lietu vārdu lokatīvuos, piem.: bruōlī, sirđi; 4) infinitīvuos, piem.: darīt, muōcīt, vuōrīt; 5) apstākļu vārdu galuotnēs: vīnuōdīs, dažuōdīs; pīrmīt, toulīt; 6) atvasināmās galuotnēs: -ība: ticība, gudrība; -īgs: ticīgs,

moužigs; -ica: saimenīca, baznīca; -īts, īte: bruōlīts, bolūdīts, muōtīte, miēlīte.

Man nav bijusi izdevība pārliecināties, vai kaut kur tautā min. galuotnes dzirdamas ar ie, kur šis ie, turklāt, būtu rakstu valuodas ie. Turpretīm, man ir bijusi izdevība daudz kārt dzirdēt Gulbenes izluokšņu priekšstāvjus, ka tie, runādami rakstu valuodā, izrunā visas min. galuotnes ar ie. Tā kādreiz dzirdēju teatra izrādē Jaun-Gulbenē, ka kāda luomas tēļuotāja nevienu pašu galuotni nevarēja pareizā rakstu valuodā izrunāt. Sapruotams, ka tik daudzi divskaņi, turklāt, ar laustuo akcentu padara valuodu smagu.

o rakstu valuodas u vietā.

Rakstu valuodas u vietā iestājās o, ja sekuo tūlīņ v. Tas nuotiek, galvenā kārtā, vienzilbiguos darb. vārduos ar ō un tikai pagātnes formās, piem.: govu, govi, gova u. t. t. (nuo „goūt”), grovu u. t. t. (nuo „groūt”), kļovu u. t. t. (nuo „kloūt”), povu u. t. t. (nuo „poūt”), šovu u. t. t. (nuo „šoūt”), žovu u. t. t. (nuo „žoūt”), krovuōt, krovuōtīs.

Tālāk o ieruodās u vietā lietu vārduos, kas atvasināti nuo min. jeb citu, pat daudzu izzudušu, darb. vārdu formām, piem.: drova, drovness, grova, krova, sovans.

Ka vārdā „popuve” (= r. v. „papuve”) u pirms v nav izmainīts, tas izskaidrojams tā, ka alūksniešu izluoksne šuo vārdu neuzskata par salikteni. Tas redzams nuo tā, ka satiksmes vārda „pa” a vietā iestājies o, kas noutiek tikai tad, kad valuoda vairs nesajūt kāda vārda salikteņa dabu. Valuoda šeit vārda „popuve” — uve ir pielīdzinājusi atvasināmai galuotnei -uve. Taš pats sakams par vārdu „pašuve”; tikai šeit „pa-” paturējis a, tāpēc ka sekuo š.

uī vietā ieruodas uōr.

uī vietā iestājās uōr gandrīz visuos gadījumuos. Tā sek. vārduos: buōrkans, buōrt, duōrt, guōrns, guōrt, kuōrkt, kuōrts, kuōrlis, kuōrms, kuōrpe, kuōrt, Kuōrzeme, muōrds, puōrduļi, uōrbt, uōrknuōt.

Turpretīm, uī visi paliek, piem.: buībuls, buīnīt, buīza, čuīkste, guīķis, kuīniēt.

Ceļas jautājums, kāpēc dzird tikai „buīšs” un „žurka”. Pirmuo vārdu vēl varētu pieņemt par svešu, bet uotrais ir pazīstams vārds.

ū vietā iestājas **ou**.

Rakstu valūdas ū vietā iestājas ou visuos gadījumuos. piem.: boūt, broūns, broūte, doūmi, gloūniēt, groūst, groūts, koūdīt, koūts, kroūts, oūda, roūdīt, roūte, soūdi, soūdziēt, soūluōt, poūdiēt, poūles, poūliētis.

ū paliek svešuos vārduos, piem.: mūks, plūme, pūne.

uo vietā iestājas **ū**.

Rakstu valūdas uo vietā alūksniešu izluoksnē viscauri sastuopams ū, piemēram, sekuošuos vārduos: bļūda, būlīt, grūzs, gūds, krūgs, krūns, kūde, kūks, kūpā, kūpt, lūci, lūde, lūks, lūps, mūcīt, mūkas, rūbs, rūka, rūze, sūds, sūlit sūls, spūks, spūle, stūps, ūds, zūle, zūss.

Vārdi ar mainīguo i un u.

Ar i sastuopami sek. vārdi: dibins, div jeb divi, tivi (ari īpašības vārds: tivs), zivs, kristis, timss (timst).

Turpretīm, ar u dzirdami: ustaba, sudrabs, vuss (rakstu valūdas „druva“ un „sivens“ alūksn. izluoksnē skan „drova“ un „sovans“; o tur u vietā).

Par dažām savādām formām.

Rakstu valūdā, kā zinām, tagadnes formas nuo darb. vārdiem „likt“ un „tikt“ ir: lieku, tieku, lieci, tieci, liek, tiek u. t. t., t. i. ar ie saknē. Nuo tādām formām mēs alūksniešu izluoksnē varētu sagaidīt formas ar ī, kā tas sastuopams darb vārdu „migt“ un „stigt“ tagadnes formās, piem.: mīgu, stīgu, mīdz, stīdz u. t. t. Bet mēs sagaidamuo formu ar ī vietā atruodam formas ar ei, piem.: leīku, teīku, leīc, teīc u. t. t. Tikai no vecākiem cilvēkiem pavēles formas „leīc“ vietā dzirdam dažreiz „lic“, bet vārda „tikt“ pareizās formas dzirdam salikteņa „oiztikt“ luocijumu formās, piem.: oiztīku, oiztīc, oiztīk u. t. t. Jāduomā, ka alūksnieši min. divu darb. vārdu luocijumu formas piemēruojūši ar ei tādu izluokšņu formām, kur tās sastuopams ī, turklāt, rakstu valūdas ī.

Par pāris rakstu valūdas formām.

Rakstu valūdas ie, kā tuo jau apskatījām, alūksniešu izluoksnē izveidojoas pār ī, bet ir ari izņēmumi. Tā, kā izņēmums, šeit minams vārds „lils“ rakstu valūdas „liels“ vietā. Ja skatamies nuo vārda „lils“ puses uz salikteņiem „Liēldina“ un „liēlceļš“, tad ruodas jautājums, kā radies ie šuos vārduos. Par pirmuo gan bez apduomāšanās sakams,

ka tas iesakņojies ar ie, kā aizņēmons nuo rakstu valuodas. Bet jajautā kāpēc alūksniešu izluoksnei vajadzēja aizņemt vārdu „liēlceļš“, juo dzirdami taču tādi vārdu sakuopojumi, kā „lils ceļš“. Bet ja alūksnietis dzirdētu tādu vārdu kā „lilceļš“, kāda forma būtu sagaidama alūksniešu izluoksnē, tad tas sajustu kaut kuo svešu atduņamies pret savu valuodas apziņu.

Vispārīgi jau gan, salikteņi (kulturas vārdi), tautas valuodā nav visai parasti. Tie ir ienākuši nuo rakstu valuodas un kā jau nuo vārda „liēlceļš“ redzams, tad dažā gadījumā agrāku divu vārdu apzīmējuma vietā. Nav šaubu, ka vārds „liēlceļš“ alūksniešu izluoksnē ienācis nuo rakstu valuodas un labi ilgi atpakaļ, juo tam blakus nuodibināties ir paspējusi forma „liērcēļš“. Ar „lilu ceļu“ sapruotams, laikam, tāds ceļš, pa kuņu nuotika dzīva kustība, bet „liēlceļš“ jeb „liērcēļš“ ir šuolaiku kulturas ceļš.

Patskaņu saīsināšanās neuzsvērtās zilbēs.

Neuzsvērtuo zilbju patskaņi alūksniežu izluoksnē rakstu valuodas gaņu patskaņu vietā atruodami saīsināti, izņemuot patskaņus ar laustuo akcentu:

1) Sastuopami isi patskaņi rakstu valuodas tādu pašu gaņu patskaņu vietā. Nuo tādiem gadījumiem, piem., minami: a-, e- un i- celmu darbības vārdu tagadnes un pagātnes formas: moksaju, zeļmeju, sviētiju, moksaj, zeļmej, sviētij u. t. t., moksaju, zeļmeju, sviētiju, moksaji, zeļmeji, sviētiji u. t. t.; atvasināmas galuotnes -ajs, -ejs: muōcītajs, aūzajs, mīzajs, rugajs, orejs, devejs, nesejs u. t. t.

Nuo atsevišķiem gadījumiem ar nepārveiduotiem saīsinātiem patskaņiem minami: bezmers (= bezmērs. Sal. alūksniešu: mārs), ibuviši (= iebūvieši. Sal. al.: boūve, boūviēt); kamer, kameēt (= kamēr), šām formām blakus gan sastuopama forma „kamar“, kur e pārveiduojuies par a; porads (= parāds. Sal.: paruōdit).

2) pārveiduoiti un saīsinati patskaņi sastuopami: atvasināmās galuotnēs -ins, -ans: ciēlins, dziērins, iēdins, kamins, kļidzins, puisans, sovans u. t. t.; atstāstamās izteiksmes un divdabju galuotnēs -ut: dzerut, meļejut, nasut, vadut u. t. t.; citās galuotnēs: komuls, uōbuls, ūzuls, avuts, okuts, kažuks, cēlvaks u. c.

Salikteņu uotrā daļā patskaņi saīsināti: visuos nedeļas vārduos: pirmudina, ūterdina (sal.: dīna) u. t. t.; oplugs (ari: opluks = apluoks; sal. alūksn.: aplūcīt); podums (= paduoms. Sal. alūksn.: padūmuôt) u. c.

Patskaņu saīšinājumi uzsvērtās zilbēs.

Vispirms jau, pirmās zilbes patskaņa saīšināšanās minama vārdā „lils“, ari visuos salikteņuos ar tuo, piem.: lilmuts, lilsirds, lilviēders u. c. Tālāk, saīšināšanās sastuopama sekuošuos salikteņuos: vinkārts, vinmeiku (maize), vinrūcs, vinpadsmīt (sal.: vīns); šudin (sal.: šū nuo šis). Šiem pretim nuostādami salikteņi ar tiem pašiem vārdiem pirmā daļā, piem.: vīnuvīt, vīnumār, šūgod, šūnakt.

Beigās, ar Īsu patskaņi atzīmējami vienbalsienīgie vārdi: nu (= nuo), pi (= pie), vin (= vien). Turpretim, nu-un pi, u un i salikteņuos gaŗš, piem.: nūit, nūdūmuôt, (savá) nūdabá, pīt, piķeft, pidaŗbs u. t. t.

Patskaņu pagaŗināšanās.

1) Patskaņu pagaŗināšanās nuotiek, diviem blakus patskaņiem salejuoties, piem.: nāzīt, nāztikt, nāpiēst, nāpīt, nātneŗt, nātņuôkt (= neaiziet, neaiztikt, neapēst, neapiet, neatņemt, neatnākt). Šī parādība gan uzskatama kā tīri fonētiska. Dažuos gadījumuos, piem.: nāzjoŗt, nājsuôkt (= neizart, neiesākt) dzirdam ari: naizjoŗt, naisuôkt.

2) iepriekšējais patskanis pagaŗinājies nākamam balsienam izkŗituot; atstāstamās izteiksmes pagātnes formās, piem.: rakstīse, rakstīšš; a- un e- celmu darb. vārdu formās ierūdās divskanis, piem.: moksaiše, veleise, moksaišš, veleišš.

Nuo atsevišķiem gadījumiem, kur pagaŗināšanās min. kārtā nuotiek, atzīmējami: Mārja (nuo Marija), vādziēt (= vajadzēt), māns (= manis), teŗs (= tevis). Abuos beidzamuos gadījumuos nāķ zilbē izkŗitis tikai viens patskanis.

Par patskaņu izkŗīšanu un atkŗīšanu.

1) patskaņi (i) izkŗīt: ja-celmu lietu vārdu viensk. nominatīvuos, piem.: bruôls, Juôns, uôzs; i-celmu lietu vārdu daudzsk. uom. un akuzatīvuos, piem.: siēns, siēns, siŗds, siŗds; darbības vārduos: atstāstamās izteiksmes pagātnes un divdabju vīr. kārt. galuotnēs, piem.: ness, niēms, nuôcs, struôdajs u. t. t.; (i) izkŗīt) vienzilb. darb. vārdu tagadnē (šuo darb. vārdu nenuoteicamās izteiksmes formās pirms t atruodams

z vai s), piem.: meššu, neššu, laūššu, messi, nесси, laūssi u. t. t.; atst. izt. pag. (divdabja) siev. kārt. formās (izkritt a), piem.: nasušš (bet: nasuse). i neizkritt lietu vārdu galuotnēs: 1) pēc ģ un ķ, piem.: sleņģis, zuōģis, kaķis, zaķis, 2) atvasinājumuos ar piedēkļiem -lis, -klis, -ksnis, piem.: zaglis, kaūslis, siēdeklis, lūceklis, baruksnis, solduksnis.

2) Patskaņi atkritt: vienzilbigu darbības vārdu tagadnes 2. persuonā (izņemuot tādus, kā: troūksti, plaūksti u. t. t.) piem.: veļc, sīn u. c.; atstāst. izt. pagātnes (divdabja) vīr. kārt. daudzsk. formās, piem.: nasušš, siējušš u. t. t.

Fonētiskie i galuotnēs.

i ieruodas galuotnēs, kur sastuopami vairāki līdzskaņi, piemēram: aūdaklis, gareniskis, gudris, koklis, kotlis, kotris krāslis, krītis, laiskis, mozģis, ofklis, putnis, rutkis, skaidris, slapjis, spickis, spiērglis, stībris, stipris, stūbris, sūklis, taisnis, vīglis.

Kā izņēmumi minami sek. vārdi bez i: bārns, kuōrms, siērms, sofģs, cālms, kolps, solms, tuōrps, kuŗu galuotņu līdzskaņu kuopa sākas ar plūstuošuo līdzskani. Vārdā „spuōrns“ dašreiz dzird i (tā tad „spuōrnis“).

Dažu vārdu savādas formas.

Šeit atzīmešu vārdus, kuŗi atšķiras ar kādu savu patskani nuo tuo pašu vārdu rakstu valuodas formām. Vispirms atzīmēšu, kā katra alūksn. forma rakstu valuodā skanētu un tad blakus iekavās alūksn. izrunu.

Atuls (otuls) = atāls, baļzums = baļzams, dzenuōška (dzanūška), guns, grūzis (groūzs), iēpajs (ipajs) = efeja, Jēkups vai Jēkuōps (Jākups), kaņpuris (kaņpars), kaņupes (= kaņepes), kapiēka (kapika), klāmburis (klāmburs), Miķulis (Miķuls) = Miķels, papiraūzs = papiross, papiēdis (papīds), = papēdis, paviēdins (pavīdins) = pavediens, piēdefkne (pīdefkne) = piedurkne, piļnvārs (piļvārs), Piēteris (Piters) = Pēteris, pāsaga (puōsaga) = pasaka, sirs (seirs) = siers, siņupes = sinepes, tacīt = точить, tēruōds (tārūds).

Konzonantisms.

Vokālismu apskatuot, jau šuo tuo manijām nuo konzonantisma savādībām. Tā starp citu bija vēruojams, ka alūksniešu izluoksne senāk pazinusi ŗ. Tagadējā alūksniešu izrunā tādu nedzird.

Tālāk apskatīsim citas al. konzonantisma īpašības.

Alūksniešu izluoksnē dzirdams arī c i e t ā k s l kā parastais latviešu l, bet ne tik ciets kā krievu cietais л. Tā cietākuo l dzirdam, piem., vārdos: dzaltans, pulks, silts, vilks, zaļts.

Galuo t n ē s l s dzird vārdos: dziļš, zaļš, bet l š vārdos: ceļš, teļš. Turpretīm, visur dzirdams tikai n š, piem.: viņš, vīriešu kārtas pamazināmās galuo t n ē s „iņš“, piem.: teliņš, teleniņš.

Pirms n, k, ģ dzirdami l un n (nevis l un n), piem. vārdos un vārdu luocijumos: viļņot, viļņa, viļņam, viļņi u. t. t., balķis, kaļķi, eņģis, spaņģis, sleņģis.

Galuo t ņ u ziņā atzīmējami sek. vārdi: gars (длинный), kars, vars, slapjš (ī fonētisks), viejš, vuōjš, daritajs, orejš, puōrstuōjš, vejš (nūo „veit“ = vīt), rups, dums, opals. l š dzirdams viszauri vārdu vidū; piem., vārdu formās un atvasinājumos: kolšu, kolšana, molšana, silšana u. t. t.

Alūksniešu izluoksnē dzirdami š l, š ņ, ž ņ, piem.: šlakstiēt, šļukuōt, šņaūkt, šņeps, šņukstiēt, šņuoōkt, žņaūgt, žņuoōdzīt.

Rakstu valuodas š k un ž ģ vietā alūksniešuos dzirdami sakuopuojumi š k u ž ģ, piem., vārdos iērški, mišškinuōt, seviški škaūdit, škaūte, škila, škoūns, škuūškis (= r. v. kumšķis), izmežģit, režģi, (sa)režģit.

Vārdu „n e m t“ alūksniešuos dzird ar n ņ vietā.

Tāpat vārdu „šauit“ mazākā mērā lieto arī ar s š vietā. Sevišķi „saut“ dzird no vecākiem cilvēkiem.

Par apstākļu vārdu „gerļi“ (no „gars“ = garš) pieminēju, runājuot par vokālismu. Interesanti tuomēr vēl parrunājamās izluoksnēs stāvuokļa nav sapruotams. Varētu vienīgi pielaist, ka l šeit ieradies j vietā*), tā ka pēdējam pēc r nav vietas.

Rakstu valuodas č vietā alūksniešu izluoksnē sasuopams c viensk. genētīvā, dātīvā un visuos daudzskaitļa luocijumos nuo j a - celma deklinācijas lietu vārdiem, kuŗi beidzas ar -cš (= r. v. -cis), piemēram: v. gen. dañca, Jañca, luōca, oklaca, v. dat.: dañcam, Jañcam, luōcam, oklacam, daudzsk. nom. dañci, Jañci, luōci, oklaci u. t. t. Tāpat č vietā c dzirdams

*) l, j vietā juo plašā mērā dzird lāsbergiešuos (Alūksnes draudzē). Tā tur citu alūksniešu izluokšņu, „kuōpju, piērķļu, sauja, tivji, zemji“ vietā saka: kuōpju, piērķļu, saūļa, tivji, zemji.

ē-celma deklinācijas lietu vārdu daudzskaitļa ģenitīvuos, piem.: iercu, kucu, poūcu (nuo: ierce, kuce, poūce).

Gluzi tāpat minētuos abū atzīmēto deklināciju luocījumuos nuo vārdiem, kuŗi beidzas ar -dzs (= dzis) un -dze rakstu valuodas dž vietā sastuopams dz, piem.: v. ģen.: dadza, vadza, v. dat.: dadzam, vadzam, daudzsk. nom.: dadzi, vadzi u. t. t. ar dz; draūdzv, kaūdzv (nuo draūdze, kaūdze).

Runājuot par dz dž vietā minēto deklin.: luocījumuos, jāatzīmē vispārīgi dž trūkums alūksniežu izluoksnē. Nepazīstu neviena vārda ar dž.

č un ķ.

Daudzuos vārduos, kuŗi rakstu valuodā lietojami ar č, kā ari daudzuos vietējuos vārduos alūksniešu izluoksnē dzirdam gan č gan ķ, pat pie vienas pašas persuonas. Daži vārdi dzirdami gan tikai ar č vai ķ.

Divējādi lietojami starp citiem sek. vārdi: čāpa (ķāpa), čāpuōt (ķāpuōt), čāpstiet (ķāpstiet), čāūkstiēt (ķāūkstiēt), čāuls (ķāuls), čikstīt (ķikstīt), čipstiet (ķipstiet), čuōrkstiēt (ķuōrkstiēt).

Ar č lietojami, piem., sek. vārdi: čāmdīt, četri, čigans, čigurs, čuknīt, čupa, bet ar ķ atkal: ķeikste, ķeikstiēt, ķeils, ķiba (opukalniešuos, kur visu ķ vietā dzird č, sastuopams „čiba“ = r. v. ciba), ķouls, ķuīss (= čurkste); aizņemtuos vārduos ķ nemainas, piem.: ķarra, ķita.

Rakstu valuodas „čūska“ alūksn. izl. skan ar c, tā tad: couška.

Interesanti vēl salīdzināt tuvējās Pleskavas guberņas pilsētiņas „Печоры“ nuosaukumu. Alūksniešuos tas skan „Peceras“, bet opukalniešuos „Peķeras“ (tā tad rakstu valuodā pēd. forma skanētu „Pečeras“).

ģ vietā j.

ģ vietā j dzirdams svešuos vārduos, piem.: jeldiēt (= ģeldēt), jīmūnāzija (= ģimnāzija), jipts (= ģifts), jougrāfija (= ģeografija). Sek. veci vārdi atkal dzirdami mazākā merā ar ģ, bet lielākā — ar j: jeibt (ģeibt), jeiga (ģeiga), jilinuōt (ģilinuōt).

ln, ļn vietā ll ļļ.

Visuos pazīstamuos vārduos ar krituošo akcentu rakstu valuodas ln un ļn vietā iestājas ll un ļļ, piem.: dalla, duļs, maļs milla, milluōt, palli, pellīt, peļļa, piļs, vaļs, villa. (Jāpiezīmē, ka nominatīvuos dzirdams tikai viens l, tāpēc attiecīguos vārdus rakstu ar vienu l.)

Turpretīm, ar laustuo akcentu, izņemuoť vārdu „kols“, In paliek, piem.: dziļna, solna, solns, vilns, vilniēt (siējumi viln), viļņuoť (azars viļņaj), zilniēt (oūdens pļavā ziln), zvilniēt (līsmes zviln).

rv vietā tikai **r** palicis sek. vārduos: bours (= burvis), cirs (= cirvis), durs (= durvis), pūrs (= purvs).

kš un šk.

kš sastuoťams sek. vārduos un formās: dakšas, makšere, pakšs (ģen. -kša, ak. -kšu), tukšs, tukšums; ja-celmu dekl. lietu vārdu ar ks vai kst pirms luok. galuoťnes viensk. ģen. un visuos daudzsk. luocijumuos, piem.: dukša, dukšam, dukši u. t. t. (nuo dukss), ikša, ikšam, ikši u. t. t. (nuo „iksts“); i-celma deklinācijas lietu vārdu ar kst pirms luokamās galuoťnes daudzsk. ģen., piem.: leiķšu (nuo „leiķsts“).

šk sastuoťams sek. vārduos un formās: apuška, aūška, aūški, iška, priška; daudzsk. ģen. nuo i- un ē-celmn dekl. lietu vārdiem ar st pirms luokamās galuoťnes, piem.: veŗšku (nuo „veŗsts“), ašku (nuo „aste“).

Vārdi ar lieku **s** (**š**) sākumā.

Sek. vārdi, kuŗi rakstu valuodā sastuoťami bez s, alūkniešu izluoksnē dzirdami ar **s** (**š**): skaste, škiērgata, skrosts (ari: krosts), skruķis, škuņškis, skūste, spindzele, sprosts.

Man šķiet, ka ari sek. vārduos lieks s: sprinće (mazu meiteņu apģērbs, kuŗš savādi izšūts ar kruokām), strasts (aužamās ķemmes zari; laikam nuo krievu „трость“), strumpe (kuoka mizas taure, kādas gani taisa), strumpiēt: 1) taurēt ar strumpi, 2) piedzert kaut kā daudz.

Šeit ar **s** vārda sākumā vēl atzīmējams vārds „silkst“ (= ilkss).

Dazādu līdzskaņu ierašanās vārdu sākumā un vidū.

v pieaudzis vārduos: viert (= irt), vuts (= uts). Šeit varbūt varētu pieskaitīt vārdu „vuoķis“ (āķis pie apģērba puogas vietā), kas varbūt ir blakus forma vārdam „āķis“.

v ieradies vārdā „oūsva“ (= ūsas).

j ieruoťas salikteņuos nuo vārđiņa na- vai satiksmes vārdiem, kuŗi beidzas ar pātskani un vārdiem, kuŗi sākas ar pātskani, piem.: najaūgt, najiēst, najīt, juoģit, pajaūgt, pajēst, pajīt.

Vārdi bez dažādiem līdzskaņiem.

Bez **k** un **g** alūksniešu izluoksnē lieto sek. vārdus, kuŗus rakstu valuođā sastuopam vai nu tikai ar **k** un **g**, vai daŗus arī bez tiem: aŗsts (= высокий), aŗsts (= холодный), braŗtuve (= kulstŗtava), dreistŗt, iŗrŗkis, lastigala, piŗsts, plaŗsta, plaŗts, pluŗsters, reiste, roŗts (= горький), zvaŗzne (vairāķ gan: zvaŗgzne), zviŗzdi (arŗ: zviŗgzdi), lŗzda, lŗzda (ŗis vārds gan tikai reti tiek lietuots „piŗķŗa“ vietā). Bez **k** bez tam vŗl dzirdami vārdi: konŗrats (= konŗakŗts), puŗstins (= pulkstenis), puŗte (= 1) punkts, точка, 2) mazs uzpam-pums uz ādas).

Turpretŗm, rakstu valuodas „ŗss“, „sŗstŗt“, „vŗstŗt“ un „sviŗsts“ sastuopami ar **k** un tā tad skan: ikŗs, soŗķŗstŗt, vikŗtŗt, svikŗts (arŗ: svŗsts).

t izķŗŗt salikteŗuos, kuŗuos pirmā daŗa beidzās ar **t** un uotrā sāķas ar līdzskani, piem.: brouģans, caturtdina (arŗ: pikdina, sasdina, svādina), krisceŗi, kristāvs, krisdāls, viŗness.

n izķŗŗt vārdā „ŗimels“ (= sienmalis) un vārda „kruoŗs“ (= krāns) viŗsk. nom. un ģenetiŗvā un daudzsk. nom. un akuzatiŗvā.

v izķŗŗt vārda „Dis“ viŗsk. nominat. un vārda „ģŗs“ viŗsk. nominat. un ģen. un daudzsk. nom. un akuzatiŗvā. Tuomŗr arī cituos vārda „ģŗs“ luocijumuos **v** vāŗi dzirdams un bieŗi pavisam nav dzirdams, tā ķa lieķas, ķa dzirdŗtu sek. formas: ģŗŗj, ģŗi, ģŗi, ģŗju u. t. t.

d izzŗd vārdā „ŗneŗnikŗs“ (= ienaidnieķs).

p izzŗd vārdā „ķnŗcaurums“ (= puoģu ķeb ķnuoŗju caurums. Citādi ķan ŗeit „ķnuoŗe“ visp. „puoģas“ nuoŗīmŗ netiek lietuota).

Līdzskana dubultoŗanās.

Daŗuos vārduos viens nuo diviem blakŗlīdzskāņiem izķŗŗt un dzirdami divi vienādi līdzskāņi. Nuo tādiem vārdiem minami: okķal (= atķal), appakāŗ (= atpakāŗ), appeķle (= apkakķle). „Appakāŗ“ dzird arī ķā „atpakāŗ“.

i vietā **j**.

i vietā ieruodas **j** salikteŗuos, ķur pirmā daŗā apstāķŗa vārds na- vai juo-, un uotrā daŗā vārds, ķas sāķās ar **i**, vai ar balsŗenu, ķurā sastuopams **i**. Patsķāņiem saplŗstuoŗ, ķā tuo jau agrāķ apskāŗŗjām, ruođās ģarŗ patsķanis un pŗc tā **i** vietā dzirdams **j**. Nuo tādiem vārdiem, ķur tas redzams,

minami: nājztikt, (naaiztikt = neaiztikt), nājsuōkt (naisuōkt = neiesākt), nājzofit (naizofit = neizart), juōjzkuļ, juōjnam.

Daži vārdi ar savādībām līdzskaņu ziņā.

Ar g sastuopami vārdi: oplugs (= apluoks), osaga (= asaka), puōsaga (= pasaka).

Vairāk gan bērnu valuodā dzirdamas, bet arī pieaugušu starpā lietojamas blakus vārdam „mozs“ ir formas „močs“, „močiņš“ un „mokintiņš“.

Pamazināmā forma no vārda „grūds“ (ģen.: -žu) ir „grūtiņas“.

Darbības vārda „viertis“ pavēles formas „veris“ vietā dzirdama forma „vejis“, kuŗa izceļas r izkriņot. Sakarā ar „vejis“ tad arī būs radusēs forma „vej“.

Blakus pavēles formai „redzi“ ir dzirdamas sek. formas bez r: edzi, edz un laikam arī iē (iē, kur viņš oizguōjs!)

Vārdu „lielceļš“ dzird vairāk tikai kā „liērcēļš“.

Rakstu valuodas „dzirkles“ vietā dzird tikai „ziřkles“.

Galuoņņu līdzskaņu ziņā atzīmējami vārdi: drūss (= druošs), slosts (= slazds), spēds (= spuožs).

Beigās vēl atzīmējami vārdi „kūsvārns“ (= kuovārnis), „siērps“ (= серпъ).

Par piedēkļiem.

-ajs un -ejs. Darītājus no div. un vairākjilbīgiem darbības vārdiem atvasina tikai ar piedēkli -tajs, piem.: muōcītajs, sādātajs, voduōtajs (mēslu vedamās talkās). — Nuo vienzilbīgiem darb. vārdiem parasti atvasina ar piedēkli -ejs, piem.: kolejs, nesejs, orejs. Tikai vārdi „ādajs“ (= kas kaut kur ir pastāvīgs ēdejs) un „dzārajs“ (= kas daudz dzeŗ alkoholiskus dzērienus), dzirdami ar piedēkli -ajs. — Nuo apstākļu un lietu vārdiem ar piedēkli -ejs īpašības vārdus nav parasts atvasināt; tai vietā atvasina ar īpašības vārdu nuoteiņamuo galuoņni -s (arī no vietnieka vārdiem), piem.: aūšķis, apušķis, lajis, pārnis, piēdis, viērsis, vidis, kuris, munis. Bet arī šāda atvasināšana nuotiek mazākuos apmēruos kā rakstu valuodā ar piedēkli -ejs. — Nuo vārdiem ar piedēkli -ajs, kas apzīmē vietu, kur kāds stāds audzis, formas ziņā atzīmējams vārds „kvitajs“ (blakus „kvisajs“ = kviesājs). Nuo vārdiem atkal, kas apzīmē stādu atlikumus, minams vārds „kvitāji“ (= linu kauli, kas atliek pēc linsēklu izkuļšanas. — Par

„rugajīm“ dažreiz sauc arī miežu, auzu un pat nuopļautus zāles celmus.

- a n s. Par piedēkli -ans jārunā tāpēc, ka ruodas nesa-prašana par pamazināmām formām „teleniņš“ un „soveniņš“. Citās pamazināmās formās, piem. cuōlaniņš, kaķaniņš, pelaniņš, puisaniņš, skūlaniņš, dzirdams pamazinājums „aniņš“, tā tad arī rakstu valūodā „ans“ skanētu tāpat. Varbūt vārduos „teleniņš“ un „soveniņš“ e piedēkli kaut kā citādi izskaidrojams.

Atzīmējami vēl ar piedēkli -ans vārdi „gradzans“ un „spilvans“.

Nuo māju vārdiem ar piedēkli -ani (daudzskaitlis nuo -ans) Alūksnes pagastā minami: Karitani, Putani, Saūlītani.

Īpašības vārdi ar piedēkli -ans apzīmē pamazinātu īpašību, piem.: rīmdans, lilans (esmu dzirdējis: lilana pagele), siltana (maize), solāns. Tad vēl atzīmējami īpašības vārdi „nuōtans“ un „villans“.

- a n a. Piedēklis -ana atzīmējams vārduos: gobana, kupana, soūlana.

- a i n s. Piedēklis -ains sastuopams tikai vienā lietas vārdā, t. i. vārdā „aglaiņš“ (= ельникъ).

Īpašības vārdi ar pied. -ains apzīmē pa lielākai daļai (tuomēr netiek daudz atvasināti) pamazinātu īpašību, piem.: garaīns (= iegarens), roūtains, skuōbains, -slimaīns, vuōjaīns. Nuo lietu vārdiem atvasinātuos īpašības vārduos atkal „ains“ apzīmē stipru īpašību, piem.: gūnaīns (= karsts), suōlaīns (= sāļigs).

- a i m i. Ar piedēkli -aimi nelielā mērā atvasina lietu vārdus daudzskaitli, kuŗi apzīmē tuo pašu, kuo lietu vārdi ar pied. -ums. Ar „aimi“ sastuopami sek. vārdi: garaīmi (= garie salmi), jukaīmi (= īsie sajukušie salmi), dusaīmi (= smaka, kas ceļas nuo sasmakšanas, ilgi guļūot), gruzdaīmi (= smaka, kas ceļas, kad kaut kas grūst), pelaīmi (= pelējumi), kopaīmi (= kapājumi. Sakapāta, sagrūsta zaļu barība priekš luopiem).

- a t a. Ar „ata“ atzīmējami sek. vārdi: čupata, pleiškata (= kaut kas plakans, piem. sakrities maizes kukulis), pļakata, šļakata (piem.: oūdēns šļakata).

- e n e. Piedēklis -ene apvieno rakstu valūodas „ene“ un „iena“ („iene“). Ar „ene“ sastuopami, piemēram, sek.

vārdi: kurene, itene, turene, miēslene; vietu nuosaukumi: Dubrene (birze), Poņkulene, Olūdzene (mājas).

Ar piedēkli -ene atvasina palielināmuos lietu vārdus, piem.: cilvecene, gūtene, muojene, puisene.

-ens, -eņa, -eni. Piedēklis -ens sastuopams tikai sek. vārdus: gubens, lekmens (staigna pļava), oūdēns, rudēns.

-enīks (-inīks), enīca (-inīca). Atzīmējot piedēkļus -enīks (-inīks), un -enīca (-inīca), jāsaka, ka vecākās vietējās formas būs ar „enīks”, „enīca”, bet tagad beidzamās jāuc ar formām ar „inīks”, „inīca”. Piemēram: saimenīks, saimenīca, vaļenīca, kūkenīca (= kuoka kaņūote), pīnenīca (= piena putra), taūkenīca (= tauku putra), pļepēnīcas (= pļāpīgas lūpas) dzirdam arī ar i.

-ina (varbūt nuo iena) sastuopams sek. muižu nuosaukumuos: Kordina, Litina (Gulbenes draudzē), Ildzina (Zeltiņa dr.)

-ins, -iņa, -inī. Atzīmēšu ar pied. -ins, -iņa juo daudzus vārdus, tāpēc, ka lielākā daļa nuo tiem rakstu valuodā sastuopami ar „enis”. Piemēri ar „ins, -iņa” ir sek.: akmins, buōrins (= bārenis), cirins, kroūpins, kustins (= kustuoins), oizgaviņi, pulstins (ari: pulstiņš), putins, ratins, ritins, rubins, ruōcins, šapins, skuōrstins, sutins (= sutuoņa), zibins.

-ins, -ina, -inu. Tā ka daudzi nuo vārdiem ar „ins, -ina, -inu” rakstu valuodā sastuopami ar „ens”, tad minu šeit sek. daudzus piemērus: asmins, dibins, eilins, kamins (= egles miza), koulins, ķimīni, ķisins, gridzins (riņķa veidīgs savijums, šapīnūms, laikam nuo „griezīens”, piekļaujuoties vārdam „gradzans” dz ziņā un saīsinuot pirmuo i), smadzīni, tesmins, zūbins. Šeit vēl pieskaitami: arīšins, mašins (ari: mašiņš), musuliņš (= muslīns), staršins.

Ar -ins (nuo -iens) atvasina nuo darb. vārdiem lietu vārdus, piem.: dziērins, iēdins.

Vēl ar piedēkli -ins atvasina īpašības vārdus, nuo kuņiem rakstu valuodā ar pied. -ens sastuopami sek.: iģarins (dzirdams retāk), leīdzins, paslapins (= slepens, viltīģis), varius, bet bez tam vēl: vaļins (= brīvs, vaļģis).

Piedēkļi ar -ksn-, -eksnis: aūdžeksnis; -uksna, -uksne, -ksna, -uksnajs: oļksna, oļuksna, Oļuksne (= Alūksne), maūcuksne (kāda zāle, kuņa aug slapjās vietās), lipuksnajs; -uksnis: solūduksnis (kāds kuociņš), vārduksni (kāda zāle, kuņa aug slapjās vietās).

-abas -ibas vietā sastuopam vārdā „kristabas”.

-ine. Piedēklis -ine dzirdams tikai vārdā „kamīne“.

-ešs, kas gan laikam nebūs nekāds sevišķs piedēklis sastuopams vārdos: sunešs (= šunelis), zeīdešs (= zīdenis).

Ar -eši bez „kroveši“, kas sastuopams rakstuos, alūksniešu izluoksnē dzirdams „poveši“ (= puvēkļi).

Ar -uns, -una, -unu (rakstu valuodā skanētu „uons“) lieto vārdu „pārkuns“.

-uns, -uņa, -uni. Ar piedēkli -uns, -uņa sastuopams tikai viens stipri lietojams vārds, t. i: miruns. Dzird gan vēl „kašuns“ un „mežuns“, bet tie tādi kā nedzīvi alūksniešu izluoksnē. Vispārīgi pats pārrunājamais piedēklis nedzīvs. Jāduomā, ka vārdi ar šuo piedēkli aizņemti, lai gan vārda „miruns“ (= liķis) vietā alūksniešiem nav cita vārda.

Citādi alūksniešu izluoksnē sastuopami tie paši piedēkļi, kuŗi rakstu valuodā un kuŗus izlieto tādā pašā kārtā kā rakstu valuodā.

Par salikteņiem.

Salikteņu, kuŗuos abas daļas lietas vārdi, ir ļoti maz. Par tiem, kuŗuos nekādu savādību nav, nerunāšu. Jāpiemin tikai pāris vārdi, kuŗuos sastuopamas savādas formas. Tie ir: goldunāzs, reitaspuse un retāk reitaspuse.

Turpretīm, salikteņu, kuŗuos pirmā daļa īpašības vārds, bet otrā daļa lietas vārds, ir liela bagātība. Sastuopami, piem., šādi salikteņi: graizacs, kūsacs, lilacs, oklacs, zilacs, šauracs, vīnacs, lilmuts, rasgalvs, lilsīrds, garmieļs, plotmuts.

Nuo salikteņiem, kur pirmā daļa skaitļa vārds un otrā daļa lietas vārds atzīmējams „piŗmudina“.

Netrūkst arī salikteņu, kuŗuos satiksmes vārds savienots ar lietas vārdu; sevišķi daudz salikteņu ar „pa“, piem.: pasvādina, paputra, papusdinas. Atzīmējami ir salikteņi ar su-(suo-): sumazgas (= sakņu vai lapu savārijums priekš guovīm); turpretīm, „samozgas“ noozīmē saskaluotu ūdeni), sumakstāvs.

Sevišķi bagata ir alūksniešu valuoda ar salikteņiem, kuŗuos savienuots satiksmes vārds ar darb. vārdu. Šādi salikteņi līdz ar sevi atnes daudz dažādas nozīmes un nuokrāsas. Sastuopam, piem., salikteņus: apredziēt, puõrredziēt, puõrstaiguõt (navaru savu muõju apredziēt, puõrredziēt, puõrstaiguõt; puõrstaļgaj da tierga), puõrdziērdiēt, puõrīt (puõrīt da cima). — Daudz dzirdami ir arī rakstu va-

luodā nelietuojamie saliktepi, piem.: carbraūkt (carbraūkt car mežu), garīt (garīt gar cimū), zamleist (zamleist zam guļtu).

Piezīmes pie vārdu šķirām.

Par vārdu šķiram būtu kuo rakstīt juo daudz, bet man tas tagad nav iespējams, tāpēc šeit īsumā atzīmēšu galvenā kārtā tuo, ar kuo alūksniešu izluoksne vārdu šķiru ziņā lielākā vaj mazākā mērā atšķiras nuo rakstu valuodas.

Lietas vārds.

Pamazīnānuo formu ziņā gan alūksniešu izluoksne neatšķiras nuo rakstu valuodas, juo tur dzird: celiņš, diēliņš, muōsiņa, luōcīts, muōtīte, ābeltiņa, gūtiņa, siřsiņiņa.

Turpretīm, kaut kas neparasts ir palielināmas formas ar piedēkli -ene, kā vīriešu tā sieviešu kārtā, piem.: cilvecene, gūtene, kūcene, maītene (= nuo maīta = meīta), muōsene, puisene, rūcene, suņtene.

Savādas ir arī mazākā mērā lietuojamās un jādūomā nuo krieviem aizņemtās gāluotnes: vīr. k. -ušķis, -a, -u, siev. k. -ušķa, -as, -u, ar kuřām atvasinātie vārdi pieņem pazeminājuma, nicinājuma nuokrāsū. Tā tas, piem., ar vārdiem: brōlušķis, maisušķis, sovanušķis, coūcušķa, gūtušķa, muōtušķa. Tāpat ar nicinājuma nuozīmi ir sek. formas: karašķa (nuo „karaša“ = plācenis), ķilķa (= kuilītis), teļķa (nuo „tele“).

Nuo cilvēku vārdu saīsinājumiem, ar kuřiem nuosauc bērnus un kuři nuozīmē pamazinājumu un pazeminājumu, mināmi: Alķs (nuo Alprīds = Alfrieds), Aņce, Aņča, Aņņucs (nuo Aņne = Anna), Beřča, Beřitucs (nuo Beřte = Berta), Eņce, Eņcs, Eņmucs, Eņķa (nuo Eņma), Juļcs, Juļķa (nuo Juļijs), Miņce, Miņcs, Miņņucs, Miņķa (nuo Miņne = Minnā), Līducs, Liča (nuo Līde = Lidija), Oņcs, Ottucs (nuo Ote = Otto), Siņķa, Simiņš (nuo Seimens = Sīmanis). Tāpat dzirdāmi „pappucs“ (nuo pappā) un mammucs (nuo mamma. Šeit jāpiezīmē, ka vokatīvā dzird: mama!) Visi minvārdi, kuři beidzas ar cs (= cīs), ja-celma deklinācijas, Oņcs a-celma deklinācijas.

a-celmu deklinācijā nekādas savādības nav sa-stuopamas, tāpēc šeit atzīmēšu tikai tuos rakstu valuodas čitu deklināciju vārdus, kuři alūksniešu izluoksnē pieder pie šās deklin. Tie ir: asmins, bolss, čups (arī: čupa), jāgs (= jēga), kveīts (= kvīte), lupats, mašins, minuts, moūrs (= mūris), muziks (= muzika), pāds (= pēda), rūbežš, tesmins, virzs.

Kā tuo redzam nuo teikumiem: man citi dūmi goļvā, ar dūmim kaūtīs, man vins olgs, tad ir pastāvējuši vārdi „dūmi“, „olgs“ tagadējuo „dūmas“, „olga“ vietā.

e-celma deklinācijai pieslējušies sek. rakstu valuodas citu deklināciju vārdi: aīte, atskabardze, dzīsmē gorūze, kavekle, lāmpa (= lampa. Bet: loīpa, kas nuozīmē stikla vai cita kāda trauka gabalu), līsmē, maīte, ozute, puīte (= punkts), skreīne, streīde (ari: streīds), traīcekle (ari: traīceklis), ūle, uzvārde, vainē, zeīde.

Dažāduos izteicienuos, piem.: ak tod jōure uōrā: leīst; jōures obizeri u. c. sastuopams vārds „jōure“ tag. „jōuras“ vietā. Tad vēl dzirdams vārds „vare“ (izt.: gribēt par vari, vares kuīngs) „varas“ vietā. — Kā nuo „pusmucīte“ jeb „pušmucīte“ spriežams, tad ir pastāvējusi forma „muce“ (= muca).

e-celma dekl. vārduos, kuīri beīdzas ar -ce un -dze daudzskaitļa ģenitīvā neīstājās č un dz.*)

ja-celma dekl. pīeder ari sek. vārdi: apgabēls, slīķis (= slieka), oūdēns, rudēns, ūglis, zviērs (mazākā mērā dzird: zvārs, -a, -u), asnis (= asins).

Šī celma deklinācija atšķīras ar tuo, ka vārduos, kuīri beīdzas ar -cs un dzs, kā tuo jau agrāk apskatījām, viensk. ģen. un datīvā un visuos daudzskaitļa luocījumuos c un dz vietā neīstājās č un dz.

i-celma deklinācijai ir pieslējušies vārdi: dzejs (= dzija), grāvs. Ari vārds „gods“, kuīš tag. pārgājis a-celma dekl., ir pīederējis pie i-celma dekl., kuo rāda šādi izteicieni: kumeļš ūtrā godī, viņam gods godī tuō it, viņš tuō dzeīvaj nu: gods godī. — Bieži dzirdams izteiciens: viņš nu moūsū puss (ari: puses). Šeit, man liekas, „puss“ radies e izkrituot, tāpat kā ģenitīvs „Muōlups“ nuo „Muōlupe“.

Līdzskaņu celma deklinācija kā nekā turas tikai ar vārdu „debess“, bet u-celma deklinācijas pēdu vairs nemana, tuomēr jucekliš tuos vārduos, kuīrus skaita pie u-celma dekl., rāda, ka tie ir kādas izmirušas deklinācijas vārdi. Vārdi: līts (vairāk gan lietuo daudzskaitli „līti“), Mīks, mīstris (i fonēt.), vīds, vīlts, vīērss gan stingri pieslējušies a-celma deklin.; vārdi „lads“, „mads“ (mads-kohna) un „tiērgs“ viena daļa lietuo pēc a-celma, bet uotra daļa pēc i-celma deklinācijas; vārds „ols“ svārstās starp ja-

*) e-celma deklinācijai pieslējušies daudz īpašvārdi, piemēram: Anne, Berte, Grite, Minne, Otte, Dūre.

celma un i-celma deklinācijām; „kuòss“ pieder pie ja-celma dekl.; „pelus“, „dzirnus“ un „ragus“ nav pazīstami, bet tikai: palavas, dziērnavaš un rogavas. Svešus vārdus, piem.: Jēzus jeb Jizus un Kristus lietuo galuotneš ziņā neizmainītus:

Lietu vārdus luoka šā:

Vienskaitlis:

nom.: muòja, egle, gols, bruòls, sirds, debess.

ģen.: muòjas, egles, gola, bruòļa, sirds, debess.

dat.: muòjai, eglei, golam, bruòļam, sirdij, debesij.

akuz.: muòju, egli, golu, bruòli, sirdi, debesi.

lok.: muòjā, egliē, golā, bruòli, sirdi, debesi.

vokat.: muoja! egle! gols! bruòli! sirds! debess!

Daudzskaitlis:

nom.: muòjas, egles, goli, bruòļi, sirds, debess.

ģen.: muòju, egļu, golu, bruòļu, sirdžu, debesu.

dat.: muòjuòm, egliēm, golīm, bruòļīm, sirdīm, debesīm.

akuz.: muòjas, egles, goluš, bruòļuš, sirds, debess.

lokat.: muòjuòš, egliēs, goluš, bruòļuš, sirdiš debesis.

Instrumentalis alūksniešu izluoksnē iznīcis, tikai pēdas atstādams. Tā dzirdam vēl: viņš reitīm agri ceļās, ar manīm, ar tevīm, moūsu muojas vīnu lilumu (bet; vairāk dzirdam vīnu lilum; ari: vīnā lilumā).

Īpašības vārds.

Nuoteicamuo īpašības vārdu galuotne ir: vīriešu kārtā -is, siev. k. -uò. Ar šuo galuotni nuoteicamuos īpašības vārdus atvasina ne tikai nuo nenuoteicamiem īpašības vārdiem, bet ari nuo dažiem lietas vārdiem, kas apzīmē vietu un nuo piederuma vietnieka vārdiem, piem.: lajšs, molis, suònis, vidis, munis, tavis, moūsis, joūsis. Nuoteic. īp. vārd. luoka šā:

Vienskaitlis.

nom.: moziš, mozuò.

ģen.: mozuò, mozuòš.

dat.: mozijām, mozijai.

akuz.: mozū, mozū.

lokat.: mozijā, mozijā.

vokat.: moziš! mozuò!

Daudzskaitlis.

nom.: mozi, mozuòš.

ģen.: mozū, mozū.

dāt.: mozijīm, mozijuòm.

akuz.: mozūš, mozuòš.

lokat.: mozijūš, mozijuòš.

Blakus īpašības vārdiem „daūdzi“, „vairuòki“ lietuo „pulki“ (piem. saka: viņš pulkīm paleidz, es satiku pulkus cīlvakus).

Vārds „nabags“ alūksniešuos lietojams īpašības vārda „nabadzīgs“ nuozīmē, piem.: nabagis cilvēks, nabaguò maĩtene.

Īpašības vārdus „jaũns“, „seĩks“, „mozs“ lieto ari pamazināmā nuozīmē, piem. saka: jaũniņš puisĩts, moziņš akminiņš, seĩciņš piērstiņš.

Pēc lietu vārdu parauga ir radusies forma „Vacuškis“ (i fonētisks), kas nuozīmē puslidz vecu gaduos, zīmējuoties uz mazu bērnu.

Cik liels iespaids ir bijis rakstu valuodai tautas valuodā, sevišķi garĩguo rakstu laikmetā, tuo liecina tas, ka īpašības vārdu „duòrgis“ dievišķĩgu apzīmējumu sabiedribā ne tikai vecie, bet ari jaunie lieto kā „duòrgais“. Šĩ forma ir saprotama, bet forma „meĩleis“ („meĩlis“ vietā), kuŗu ari lieto tāduos pašuos gadījumuos, nav izskaidrojama.

Skaitļa vārds.

Blakus skaitļa vārdam „divi“ pastāv vēl forma „div“.

Skaitļa vārdus „četrpadsmit“ un „četrdesmit“ alūksniešuos dzird kā „čētrapadsmit“ un „čētradesmit“.

Skaitļa vārdu „desmits“ maz lieto.

Blakus „divdesmit“ dzirdams lielā mērā „dividesmit“.

„Tūkstuotis“ alūksniešuos dzirdams kā „toũkstužs“ (ģen-ža, ak. -žu).

Pēc „traji“ parauga alūksniešuos dzirdams ari „dvaji“.

Kārtas skaitļa vārdus juo bieži lieto bez nuoteicamās galuotnes, piem.: viņam joũ ūtris (i fonēt.), trešs, ostĩts, dasmits gods.

Skaitļa vārdus 2—9 sabiedribā ar vīr. kārtas lietas vārdiem visuos luocijumuos lielā mērā lieto formas ar -i („divi“ ari bez -i un „treĩs“ vienĩgi bez i). Sabiedribā ar vīriešu kārtas lietas vārdiem minētuo skaitļa vārdu akuzatĩvs vienmēr saskan ar nominatĩvu, tāpat abuos luocijumuos saskan lietas vārdu formas (piem.: es izsiēju cetri poũri, oizmoksaju divi jeb div rubļi).

Sabiedribā ar sieviešu kārtas lietas vārdiem tikai „divi“ jeb „div“ un „treĩs“ lietojami ari sastingušās formās, vĩsi citi luokami.

„Simts“ blakus lietas vārdiem alūksniešuos lietojams neluocĩts, ja luoka lietas vārdu.

Vietnieka vārds.

Vietnieka vārdus „es“, „tu“, „seũs“ (= sevis), „kas“, „tis“ (= tas), „tei“ luoka šā:

Vienskaitlis.

nom.: es, tu, kas, tīs, tei.

ģen.: māns, teūs, seūs, kuò, tuò, tuòs.

dat.: man, tev, sev, kam, tam, tai.

akuz.: mani, tevi, sevi, kù, tù, tù.

lok.: manī, tevī, sevī, kamī, tai, tai.

Daudzskaitlis.

nom.: mes, jòus, tī, tuòs.

ģen.: moūsu, jòusu, tù, tù.

dat.: moūsīm, jòusīm, tīm, tuòm.

akuz.: moūsus, jòusus, tūs, tuòs.

lokat.: moūsūs, jòūsūs, tūs, tuòs.

Sabiedrībā ar sauksmes vārdiem „ar“, „nu“, „gar“, „pa“ „oiz“ dzirdamas formas: manīm, tevīm, sevīm.

Piederuma vietnieka vārda „mans“ vietā lietu formu „muns“.

Vietnieka vārda „šis“ vietā lietu arī „itis“ (эТОТЪ), tāpat pret „tuòds“ stāv „ituòds“ (эТАКИИ). „Viņš“ nuozīmē lietu „jis“.

Darbības vārds.

Alūksniešu izluoksnē trūkst rakstu valuodas uo-celma (alūksniešuos būtu ū-c) darb. vārdu; tie pa lielēkai daļai ir atruodami pie a-celma (al. uo-c.), piem.: dzeivuòt, leiguòt (rakstu valuodā skanētu: dzīvāt, ligāt).

Apskatuot pēc J. Endzelina vārdu mācības (J. Endzelina un K. Mühlenbacha gramatikā) iedalījuma luokamās šķīrās, redzams, ka daudzi vārdi svārstas starp uotruo un trešuo luokamuo šķīru. Tā nuo i-celma darbības vārdiem tikai daži (piem.: darīt, ganīt, pieder pie trešās luok. šķ.) nepieder pie svārstīgiem.

Lai nepaietu garam neviena savādība darb. vārdu luocīšanā, tad uzrakstu visas darb. vārdu „struòduòt“, „veliēt“, „sviētīt“, „nest“ luocījumu formas.

Daramā kārtā.

Īstenības izteiksme.

Tagadne (viensk.): es struòdaju, veleju, sviētu (-iju), nasu,
tu struòdaj, velej, sviēti (-ij), nes,
viņš, viņa struòdaj, velej, sviēta (-ij), nas,
(daudzsk.): mes struòdajam, velejam, sviētam (-ijam),
nasam,
jòus struòdajet, velejet, sviētijet, neset.

Pagātne (viensk.): es struodaju, veleju, sviētiju, nesu,
tu struodaji, veleji, sviētiji, nesi,
viņš, viņa struodaja, veleja, sviētija, nesa,
(daudzsk.): mes struodajam, velejam, sviētijam, nesam,
jūs struodajet, velejet, sviētijet, neset.

Nākuotne (viensk.): es struoduošu, veliēšu, sviētīšu, neššu,*)
tu struoduōsi, veliēsi, sviētīsi, nesi,*)
viņš, viņa struoduōs, veliēs, sviētīs, ness,
mes struoduōsam, veliēsam, sviētīsam, nessam,
jūs struoduōset, veliēset, sviētīset, nesset.

Vēlamā izteiksme un zupins:

struoduōtu, valātu, sviētītu, nastu.

Vajadzības izteiksme:

juostruodaj, juovelej, juōsviēta (-ij), juōnas.

Pavēlamā izteiksme:

Vienskaitlis.

2. pers.: struodaj! velej! sviēti (-ij)! nes!

3. " lai struodaj, velej, sviēta (-ij), nas.

Daudzskaitlis.

1. pers.: (lai) struodajam! velejam! sviētām (-ijām)! nasam!
struoduōsam! veliēsam! sviētīsam! nessam!

2. pers.: struodajet! velejet! sviētet (-jet)! neset!

Atstāstamā izteiksme.

Tagadne. Abuos skaitļuos un visās persuonās: struodajut,
velejut, sviētut (-ijut), nasut.

Pagātne (viensk.): struodajs (siev. k. -āise), velejs (siev. kārt.
-eise), sviētijs (s. k. -ise), ness (nasuse).

(daudzsk.) abās kārt.: struodaīšš, veleīšš, sviētīšš,
nasušš.**)

Nākuotne. Abuos skaitļuos un visās pers: struodajut, velejut,
sviētut, nasut.

Vajadzības izt. (tagadne): ešut juostruodaj, juovelej, juō-
sviēta (-ij), juōnas.

(pagētne) bejs juostruodaj, juovelej, juō-
sviēta (-ij), juōnas.

(nākuotne) teīkut juostruodaj, juovelej,
juōsviēta (-ij), juōnas.

*) Apzīmēju, kā dzirdams izrunā ar šš un ss.

**) Ar šš apzīmēju, tāpēc ka š škan plaši, atkārtuodamies.

Divdabji.

(Tagadne): struòdajut, velejut, sviètut (-ijut), nasut.

struòduòdams, valàdams, sviètídams, nasdams.

(Pagātne): struòdajs (aìse), velejs (eìse), sviètìjs (-ìse), ness (nasuse).

Tagadnes divdabjiem ar galuotni -ušs nav dzīvības spēka.

Dzird gan tādus kā „zìdušs“, „nuòkušs“, bet arī tie visi neparasti, tāpēc jāduomā, ka šis divdabis nav vecsalūksniešu izluoksnes īpašums.

Vidējā kārtā.

Tā ka videjā kārtā piekaŗ tikai darāmās kārtas luocijumu formām galuotnes, tad uzrakstīšu tikai vārda „nest“ luocijumu formas.

Istenības izteiksme.

Tagadne: es nasūs, tu nesīs, viņš, viņa nasās.

mes našamiēs, jòus nesetiēs.

Pagātne: es nesūs, tu nesīs, viņš, viņa nesās.

mes nesamiēs, jòus nesetiēs.

Nākuotne: es nešūs, tu nessīs, viņš, viņa nessīs.

mes nessamiēs, jòus nessetiēs.

Vēlamā izteiksme un zupins: nastūs.

Vajadzības izteiksme: juònasās.

Pavēlamā izteiksme.

Vienskaitlis. 2. pers.: nesīs!

Daudzskaitlis. 1. pers.: (lai) nasamiēs! nessamiēs!

2. pers.: nesetiēs!

Atstāstamā izteiksme.

Tagadne: nasutīs. Pagātne: nesīs (-usiēs). Nākuotne: nasutīs.

Divdabji.

Tagadne: nasutīs, nasdamīs. Pagātne: nesīs (-usiēs).

Dažas tagadnes formas.

Vienzilbīguos darb. vārduos ar au- saknē tagadnes formās sastuopams n, piem.: aunu, aùn, aùnām, aùnet (nuo „aūt“).

Atzīmēju sek. darb. vārdu 1. pers. tagadnes formas: cept — cepju, arī: capu, gultīs — gulstūs, ít — itu, boút — ešu; leist — leižu, guliēt — guļu, pièrkt — pièrkju, trinkt — trañcu, vièliēt — vièļu.

Vidējās kārtas darb. vārdu „atminiētīs“, „luòdiētīs“, „nù-raùduòtīs“, „nùguliētīs“, „turiētīs“, „sazinuòtīs“ tag. 3. persuonā un „gribiētīs“ visās persuonās galuotnes -ās vietā dzirdama galuotne -īs (tā tad: viņš atminīs, luòdīs; man tev, viņam gribīs).

D a ž ā d a s s a v ā d ī b a s.

Nuo darb. vārda „īt“ dzirdama pavēlamā forma „āite“ (jaunākā laikā arī: āitet).

Retāk dzirdamas infinitīva formas ar i galā, piem. saka: es gribu iēsti.

Bieži daramās kārtas vietā lietu vidējo kārta, piem.: es pagaidīšūs, pastāviēšūs, viņa jōu zināsiēs sevī, navādēja deriētīs.

Atzīmējāmi sek. darb. vārdi: apbreinīt, elpiēt (l. v. elpe), galvīt, gataviētīs, grīzt (= grīztīs; putni grīz gaisā, atvarā oūdēns riņķī grīž), mūkuotīs (retāk dzirdams), pirinuot (= perināt), svilpiēt, trāpt (ari: trāpīt), tukšīt, valdiēt.

Salikteņuoš starp satiksmes vārdu un atgriezienisku darbības vārdu juo bieži vēl iesprauž „sa“ un „za“ un pruoti: ja satiksmes vārds beidzas ar patskani, tad „za“, ja ar līdzskani — „sa“, piem.: apsaviērtīs, apsasvīstīs, atsakultīs, apsaneimītīs; sazarežgītīs, oizaitīs, nūzaraūtīs, izarastīs, oizareitīs.

Atzīmējams, ka vārds „pļauja“ šeit nav parasts; lietu vārdu „pļāve“.

Apstākļā vārds „še“ tiek izlietuots kā pavēlamas izteiksmes vienskaitlis; jau paspējis nuodibināties arī daudzskaitlis „šetet“. Nuo „nes šī (= nes šurp) izcēlies pavēl. izt. viensk. „neš“ un daudzskaitlis „nešet“. Ar „naīckkariēt“ (= neaizkart) palīdzību radies „aickariet“, dzirdama arī forma „aiīcki“ (kuopiēc tu viņu aiīcki?) Dzirdama dažreiz pavēlamā izt. forma „nuòcu“ (nuo „nuòkt“). Veci ļaudis dažreiz saka: „nadūški, Dīviņ“ (= neduod, Dieviņ!)

A p s t ā k ļ a v ā r d s.

Nuo īpašības vārdiem atvasinā apstākļu vārdus ar galuotni i (ne u), turklāt, pirms i stāvuošuo līdzskani pa lielākai daļai mīkstina, piem.: aši, liēši, taišņi, gaŗži, sviēši, rešņi, tivji, zemĵi, zekļi. Nuo dažiem īpašība svārdiem atvasinātas formas ar jōtētu un nejōtētu līdzskani, bet gadas, ka tad arī nuozīme mainas, piem.: reti (laika ziņā), reši (attāluma ziņā, разсѣянно).

Krietni daudz apst. vārdu sastuopami ar galuotni a, piem.: gona, krīviska (runuot), opaliska, ripeliska, kristiņa (tai pašā nuozīmē lietu „kristā“), oplama, pīrma, pulka, vaīra.

Tamlīdzīgs apstākļa vārds laikam arī „ūtra“ piemēruos: ūtra tik daudz, ūtra tik ilgi.

Apstākļa vārdi, kuŗi atvasināti nuo īpašības vārdiem un sastuopami ar galuotnēm -am un -uôm ir sek.: lobuôkam, ilgam, ari ilguôm, liliskuôm (lobuôkam tuô nadori, ilgam da atnuôkt muôjuôs, viņš struôdaja liliskuôm); ar -iêm sastuopamas pamazināmās formas: liênītiêm, valītiêm (ari: valiêm).

Apstākļu vārduos „juôšs“, „liêkšs“, „skrišs“, „puôrmeišs“ u. d. cituos tamlīdz. u izkritis.

Atzīmējami apstākļa vārdi: cīšuts, nūstuts, viêrsuts.

Apst. vārdus „pīrmit“, „tanīt“, „toûlīt“ dzird ari ar s galā (pīrmīts, tãnīts, toûlīts).

Nuo īpašības un vietnieka vārdiem ar galuotni -is atvasinātus dzird sek. vārdus: ermûtis, tuôdis, kuôdis, savuôdis, cituôdis, vīnuôdis, vusuôdis.

Formu ziņā piemināmi vēl: kuôduraiz, vīnumār (ari: vīnumer), pašulaik; cīk, tīk (ari: cik, tik), apkuôr (ari: apkuôrt), tuôdai, sekur (še kur), vekur (ari: vejkur; ve kur, vej kur), puôri (ari: puôri).

Alūksniešu izluoksnē sastuopams apstākļa vārds „nei“, kuŗu lietuo kuopā ar vietnieka un apstākļa vārdiem, piem.: neikas, neikuôds, neivins, neimoz, neikod, neikur, neikuô. Tad vēl „nei“ lietuojams kā saiklis: naīs nei viņš, nei viņa. „Na“ sastuopams kuopā ar lietas, īpašības un darbības vārdiem, piem.: nagaļa, navaļa, nalobs, nalils, nagudris (i fonēt.), nagaiddīt, nalikt.

Alūksniešu izluoksnē pēc jautājamiem vietnieka un skaitļa vārdiem sastuopams vārds „da“, kuŗš tur apzīmē tuo pašu, kuo krievu „же“; pēc vārdiem, kuŗi beidzas ar līdzskani lietuo tikai „a“, kuŗš izrunā sakūst ar šiem vārdiem, piem.: kũ da tu dori? kamĩ da iliki? kuô da tev it? kasa tur beja? kama tuô dariji? cika godu palika? kura tu īsi?

Ari pēc darbības vārda „da“ sastuopams un izpilda tādu vietu kā krievu „же“, „бы“ un „хоть“, piem.: aj da struôduôtu, atnuôds da paleigā, licis da mīrā, nem da vīnu.

S a t i k s m e s v ā r d s.

Pēc satiksmes vārda „zam“ nuostājas akuzatīvs (ne ģenitīvs, kā rakstu valuodā), piem.: leid zam goľdu, zam guľtu, es īšu zam vokaru cimā.

Satiksmes vārdam „leidz“ blakus lietas vārds nuostājas gan viensk. datīvā, gan ģenitīvā: aj leidz meža, oizbraūcu leidz pīlsātai, izmīerku leidz kaūla.

Tuo pašu nozīmē un ar tiem pašiem luocījumiem biedrojas alūksniešu „da”: pagaidi da vokara, juõit da rejai.

Satiksmes vārds „iz” alūksniešuos lietojams rakstu valuodas „iz” un „uz” nozīmē, piem.: es izvilku maizi iz kruõs, braūksam iz pilsātu! Tuomēr rakstu valuodas „iz” vietā daudz vairāk parasts „nu”.

Rakstu valuodas „caur” vietā alūksnieši lieto „car” (šal. caurs un caūri); duomājams, ka šī forma radusēs ar „gar” palīdzību.

Saikļi.

Rakstu valuodas „ari” lieto tikai bez i (tā tad „ar”); r atkritis saiklim „ir” (i tu i viņš eset vainīgi); bieži lieto krievu „i” un „a”, piem.: Juõns i Pìters oizguõja struõduõtu, es viņu kaūnināju, a viņš nakaūnijās; retāk dzirdams „ju”: ju iz vacumu, ju iz trokumu, ju jaūns, ju troks; pavisam reti esmu dzirdējis „ku”: es dzirdēju, ku viņš atnuõcs.

Sajutum u skaņu vārdi.

Sāpes izteic ar „vui”, „avui”; priekš mājas luopiem pastāv sevišķi sāucamie, labināmie un uzmodināmie vārdi, kuŗi arī šeit pieskaitami, piem.: cuk, cuk! (cūkam), lak, lak! (suņiem), se! (guovīm), cu! (guovīm), šuk, šuk! (kumeļiem).

Ed. Brencis

Drukas kļūdas:

			Iespiests:	Vajadzētu būt:
88.	lap. p.	rind.	savādības	sovādības.
90.	" "	"	avuotiņš	ovuotiņš.
91.	" "	"	vajadzātu	vojadzātu.
104.	" "	5.	saujiņa	saūjiņa.
104.	" "	35.	sina	sina.
105.	" "	25.	kuožiņuom	kuožiņuom.
106.	" "	1.	ausis	aūsis.
106.	" "	9.	Jsuoli	Ķsuoli.
107.	" "	38.	neruodas	ieruodas.
108.	" "	6.	krituošu	krituošu.
108.	" "	37.	vārdā	vārds.
108.	" "	39.	„zvārs“	ari: zvārs.
109.	" "	7.	pīrmīt	pīrmīt.
109.	" "	10.	galutnēs	galuotnēs.
109.	" "	14.	olūksnīts	oluksnīts.
109.	" "	20.	pīrmuos	pīrmuōs.
109.	" "	29.	redzēji	redzeji.
109.	" "	38.	pārnica	pārnica.
110.	" "	12.	refleksivajuos verb.	atgr. darb. vārd.
111.	" "	13.	nuo, tis	nuo „tis“.
111.	" "	14.	nuo, es	nuo „es“.
111.	" "	25.	izluoksnē	izluoksne.
112.	" "	6.	galvīt	galvīt.
112.	" "	6.	galviņa	galviņa.
112.	" "	6.	golva	golva.
112.	" "	23.	pamozinuôt)	pamozinuôt.
112.	" "	34.	bārt	bārt.

Tad vēl, runājuot par alūksniešu piedēkļiem, atlaisti nuost: -lis, -ļa, -i (zaglis), -slis, -šļa, -i (gruōbslis); -klis, -la, -u (uōvaklis, pinaklis, ziērnaklis), -klis, -ļa, -i (gruōbeklis).

Misēkļi XV. Rakstu Krājumā

(rakstā „Apvidus vārdi ap Alūksni“).

			Iespiests:	Vajadzētu būt:
104.	lap. p.	5. rind.	Kaunis	Kaūnis.
104.	" "	13. "	jaūnas	jaūnas.
105.	" "	3. "	Amiļka (omiļka)	Amiļka (omiļka).

			iespiests:	Vajadzētu būt:
106.	lap. p.	1.	" -duòs	-duòs.
106.	" "	4.	" puogàs	puògas.
106.	" "	12.	" atskuòpinuòt	atskuòpinuòt.
106.	" "	35.	" uòvaks	uòvaktis.
108.	" "	11.	" -žu	-šu.
108.	" "	26.	" brauktuve	brautuve (ar alùksn. grūstuo akc.)
109.	" "	1.	" goļu	goļu.
109.	" "	2.	" Bullitis	Bullitis.
109.	" "	22.	" Buļbi	Buļbi.
109.	" "	23.	" Buļji	Buļji.
110.	" "	7.	" Čadi	Čadi.
112.	" "	26.	" Druņskis	Druņskis (druņskis).
113.	" "	35.	" Kuoss	Kuoss.
114.	" "	19.	" gaņga, gaņgāt	gaņga, gaņgāt.
115.	" "	15.	" Guļņa	Guļņa.
117.	" "	20.	" Kaisakls	Kaisakls (kaisaklis).
118.	" "	28.	" Kava	Kuva.
118.	" "	40.	" raun	raun.
119.	" "	31.	" Krauce	Krūce.
119.	" "	34.	" Krava	Kruva.
119.	" "	36.	" Kraveši	Kruveši.
120.	" "	7.	" krāsls	krāslis.
121.	" "	38.	" struòduòt	struòduòtu.
122.	" "	31.	" notikuss	nùtikuse.
123.	" "	3.	" Itis	Itis.
126.	" "	6.	" ofkls	ofklis.
126.	" "	11.	" melška	melška.
127.	" "	19.	" ne-atrisinams	neatrisināms.
128.	" "	1.	" nūpeļļa	nūpeļļa.
128.	" "	33.	" Pislīn	Pislīn.
131.	" "	21.	" Pūšisks	Pūšisks (pūšiskis).
133.	" "	34.	" Ruzgs	Ruzgs (ruzgis).
135.	" "	29.	" saloúzuss	saloúzuse.
137.	" "	22.	" Sprutks	Sprutks (spratkis).
138.	" "	10.	" Spaņģis	Spaņģis.
138.	" "	17.	" Struņķis	Struņķis.
138.	" "	30.	" soula	soūla.
138.	" "	39.	" stibrs	stibris.
138.	" "	40.	" sūklis	sūklis.

			Iespiests :	Vajadzētu būt :
139.	"	"	11. " viltene	sviltene.
139.	lap.	p.	16. " Šaūtrs	Šaūtrs (šāūtris).
139.	"	"	28. " Škuņšks	Škuņšks (škuņškis)
139.	"	"	38. " Šliēcis	Šļiēcis.
139.	"	"	40. " Šliēkas	Šļiēkas.
141.	"	"	3. " tīliēt	tīliēt.
141.	"	"	14. " bez	ari bez.
143.	"	"	10. " Vērdiņu	Vērdiņus.
144.	"	"	13. " Vuļļit	Vuļļit.
144.	"	"	34. " kuŗa	sieviete, kuŗa.
145.	"	"	29. " Zvaņņa	Zvaņņa.
145.	"	"	33. " pie-augušiem	pieaugušiem.
146.	"	"	1. " -vjuōs	-aūnuōs.
146.	"	"	3. " Žavēt	Žuvēt
146.	"	"	18. " Žlaŗkstēt	Žļaŗkstēt.
146.	"	"	22. " šmukstuli	žmukstuli.
146.	"	"	26. " Žūksnis (žouksnis)	Žūksnis (žouksnis).

Vārdi: amuks (105)*, amuls (105), āpuls (105), čapa (110), čiča (110), dadasi (111), dzāslans (113), ļaŗga, ļaŗguōt (125), nūplūrit (128), paizums (128), plūrit (132), sāmala (134), šļaņdra (139), tarģuōt (140), trūts (141), zāvads (144), ziders (144) ir alūksniešuos lietojamās formas, bet nevar zināt, vai min. vārdi ir īsti alūksniešu vārdi, vai aizņemti, tāpēc arī rakstu valoodas formas nevar uzstādīt.

Vārds „vataga“ (142) ir krievu „ватара“; „kaņcis“ (kaņcs) (118) laikam no krievu „конецъ“; „virīt“ (144), kas rakstu valuodā skanētu „viērit“, liekas, cēlies no krievu „вѣритъ“.

Par e izrunu pārlabuojams, ka tā alūksniešu izluoksnē ir visur šaura. Alūksniešu e kā plašs bija atzīmēts, tāpēc, ka tādu bija piesavinājis tas alūksnietis, no kuŗa e izrunu nuoklausijās.

Pār akcentu skat. „Nuovēruojumi no alūksniešu izluoksnēs.

Ed. Brencis.

*) Skaitli apzīmē XV. Rakstu krāj. lapu puses.

Saturs:

	Lapp.
P. Šmidts. Mūsu pasakas par burvju gredzenu, kas tuop nuozagts un nuo pateicīgiem kustuoņiem atkal atpakaj dabūts	3
P. Šmidts. Kas ir ģeņģi un triki mūsu tautas dzeesmā?	22
K. Pētersons. Par miežvilkiem	25
K. Pētersons. Ģērbs	27
K. Pētersons. Rija, kulšana, apkūlas	33
K. Pētersons. Ratu, arklu un ratiņa daļas	37
J. Henrišs. Vārdi, kas nav sastuopami Ulmaņa vārdnīcā	39
J. Kalniņš. Tautas mutē lietuojamu vārdu krājums	68
Apsišu Jākups. Par lizumniešu izluoksni	88
E. Brencis. Nuovēruojumi nuo alūksniešu izluoksnes	103
Drukas kļūdas	148

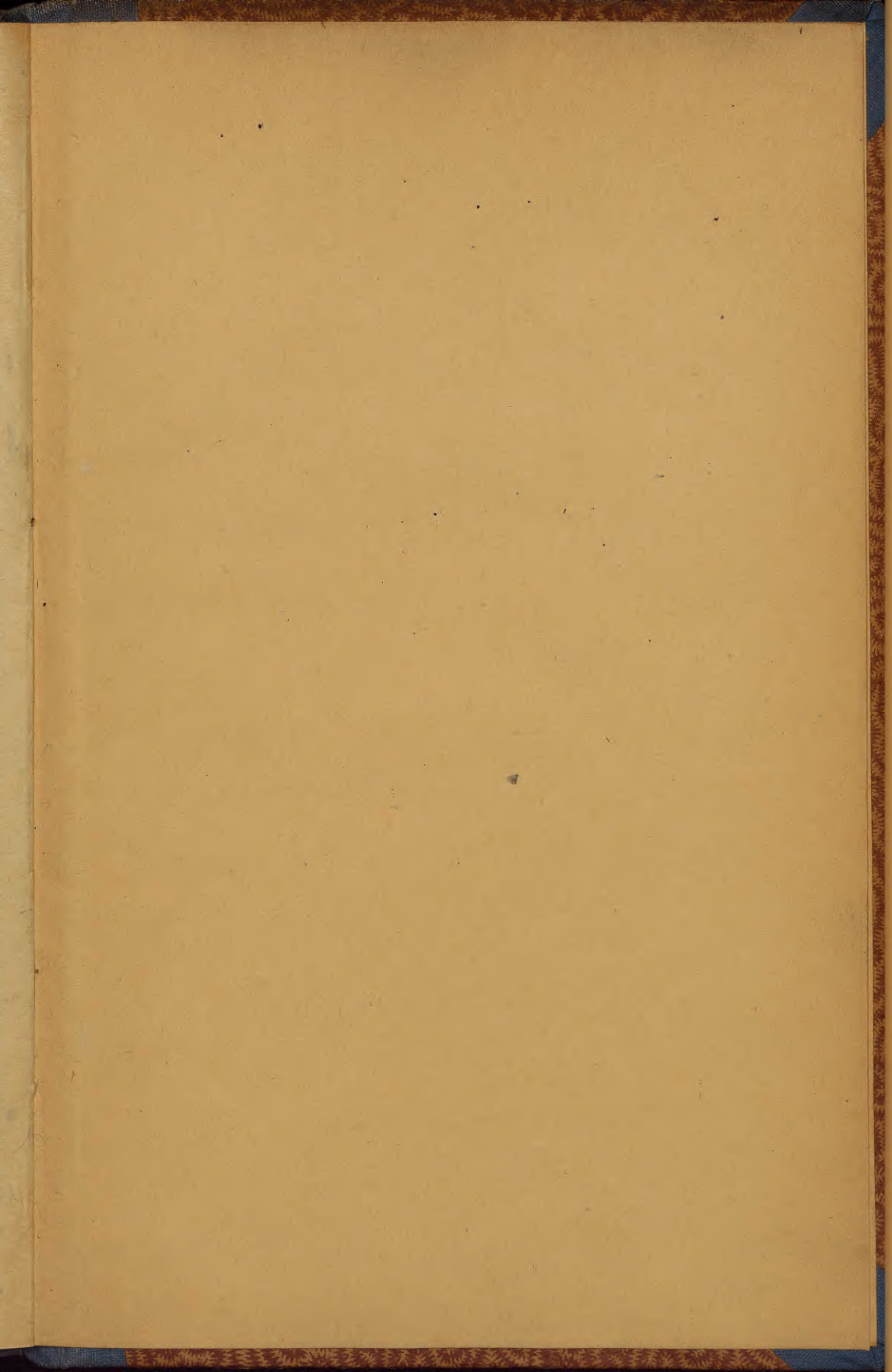

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000

2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100

2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196
2197
2198
2199
2200

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309052019